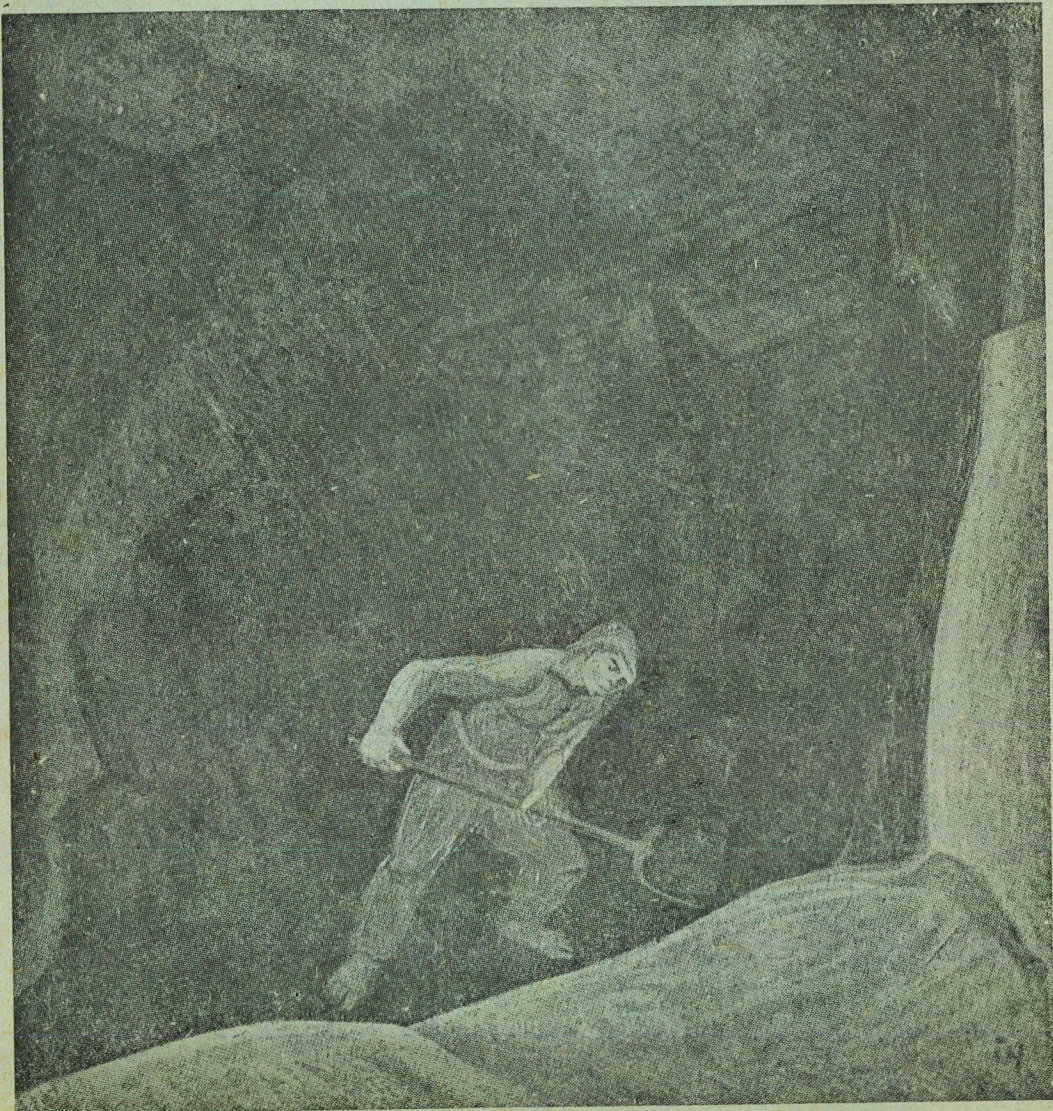


# AD

## A TARTALOMBÓL

MAJTÉNYI MIHÁLY, FEHÉR FERENC, PETROVICS BOSKÓ, LATÁK ISTVÁN ÉS SULHÓF JÓZSEF ÍRÁSAI A CSANTAVÉRI ÍRÓTÁBORBÓL — URBÁN JÁNOS ÉS ANTICS MIROSLÁV VERSEI — KVAZIMÓDÓ ISTVÁN ÉS ISZÁKOVICS ANTONIJE ELBESZÉLÉSEI — LUKÁCS GYÖRGY TANULMÁNYA — B. SZABÓ GYÖRGY ÍRÁSA DÉSI HUBER ISTVÁN FESTŐMŰVÉSZRŐL — TANÚSÁG — DISPUTA — DÉSI HUBER ISTVÁN KÉPEI ÉS ÍRÁSA A MODERN FESTÉSZETRŐL — MŰKEDVELŐ SZÍNPAD

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI FOLYÓIRAT



9

1954

SZEPTEMBER

XVIII. ÉVF.



## T A R T A L O M

MAJTÉNYI MIHÁLY: Falun	— — — — —	385
FEHÉR FERENC: Két vers	— — — — —	389
PETROVICS BOSKÓ: Esik az őszelei eső	— — — — —	391
LATÁK ISTVÁN: Négy vers	— — — — —	394
SULHÓF JÓZSEF: A falu dala	— — — — —	398
URBÁN JÁNOS: Két vers	— — — — —	402
KVAZIMÓDÓ ISTVÁN: Egy ügyvéd átváltozása	— — — — —	403
ANTICS MIROSLÁV: Két vers (Fehér Ferenc fordítása)	— — — — —	409
ISZÁKOVICS ANTONIJE: Egy nap két éjszakája (Pechán Béla rajzaival)	— —	410

## TANÚSÁG

SINKÓ ERVIN: Egy regény regénye (12. folytatás)	— — — — —	418
---	-----------	-----

## KILÁTÓ

LUKÁCS GYÖRGY: Elbeszélés vagy leírás?	— — — — —	423
--	-----------	-----

## TÁRSADALOMTUDOMÁNY

MIJALKÓ TODÓROVICS: Két fronton harcolunk	— — — — —	429
---	-----------	-----

## KÉPZŐMŰVÉSZET

B. SZABÓ GYÖRGY: Példa, tanulság, emlékezés (tanulmány Dési Huber Istvánról)	439
DÉSI HUBER ISTVÁN: Gondolatok a modern festészetről	— — — — — 441

## DISPUTA

DEÁK ANDRÁS: Válasz egy könyvbírálatra	— — — — —	444
PETROVICS BOSKÓ (festőművész): Művészet és közönség	— — — — —	446
— — A SZERBIAI KÉPZŐMŰVÉSZEK VAJDASÁGI OSZTÁLYÁNAK NYILATKOZATA	— — — — —	447

## KÉPEK, RAJZOK

DÉSI HUBER ISTVÁN: Lapátoló munkás	— — — — —	a címlapon
Viharmadarak	— — — — —	390
Munkások	— — — — —	393
József Attila arcképe	— — — — —	397
Hazatérő bivalyok	— — — — —	438
Önarckép	— — — — —	441
Vázlat	— — — — —	443
PECHÁN BÉLA: Illusztrációk	— — — — —	412, 417
PECHÁN JÓZSEF: Vázlat	— — — — —	446

HIBAIGAZÍTÁS: A 393. oldalon lévő kép helyes aláírása „Munkások”.



## Stúdió-órák

### A színpadi munka (2.)

„Szavald a szöveget, kérlek, mint én ejtem előtted, hogy lebegjen a nyelven, mert ha oly teli szájjal mondd, mint sok színész, akkor jobb volna ha a város dobosa kiáltaná ki verseimet. S ne fűrészd nagyon a levegőt kezeiddel, hanem jártasd simább-egyszerűen, mert a szenvedély valódi zuhataga, szélvésze, s hogy úgy mondjam: fergetege közepett is, bizonyos mérsékletre kell törekedned és szert tenned, mi annak szépséget adjon. Ó, a lelkem facsarodik belé mikor egy tagbaszakadt, parókás fejű fickót hallok mint tépi foszlánnyá, csupa rongyokká a szenvedélyt, csakhogy a földszint ülök föléit megrepessze... kerüld ezt, kérlek!... Illesd a szót a cselekményhez s a cselekményt a szóhoz, különösen figyelve arra, hogy a természet szerénységét által ne hágd: mert minden túlzott dolog távol esik a színjáték céljától, melynek föladata most és eleitől fogva az volt és az maradt, hogy tükröt tartson mintegy a természetnek: hogy felmutassa az erénynek önábrázatát, a gúnynak önönképét s magának a kornak tulajdon alakját és lenyomatát...”

(Shakespeare: „Hamlet” — III felvonás)

Mielőtt akár egy szót is szóltunk volna a rendező vagy a színészek színpadi munkájáról, nem állhattuk meg, hogy ide ne írjuk ezeket a szavakat, amelyeket 350 évvel ezelőtt adott a drámaírás halhatatlanja, Shakespeare, egyik ma már szintén halhatatlanná vált hőse, Hamlet szájába. Ezek a szavak talán a világ kultúrtörténetében az első papírafektetett rendezői utasítások. De ha mégoly régi századokból is merülnek fel, a mai színész épp úgy megszívlelheti őket, mint a XVI. és XVII. század színészei... Abban az időben, és még vagy kétszázötven esztendeig azután, nem létezett a rendező fogalma. Az előadást maguk a színészek állították be, legjobb tudásuk alapján, vagy hát ha éppen élt s a közelben volt a darab szerzője, akkor ő

közölte a színészekkel elképzeléseit. De igen gyakran az előadást a főudvarmesterek „rendezték”, a színházat pénzelő választófejedelem vagy földesúr ízlése és kívánalma szerint. Így aztán könnyen elképzelhető, hogy „beléfacsarodott” szegény Shakespeare lelke, mikor látta mi mindent cselekszenek kora színészei az ő remek verseivel és drámáival!...

De azért nem kell visszamerülnünk egészen a XVI. századba, hogy olyan színészre bukkanjunk, aki „rongyokká tépdesi a szenvedélyt”! Nézzünk csak jól körül — van belőlük itt körülöttünk is egész dézsára való!.. Ezért, mielőtt még kinyitnánk a szánkat, mielőtt megtennénk az első mozdulatot is a színpadon, merüljünk el egy kicsit Hamletnek a vendégszínházi színészekhez intézett e szavaiba és nézzük meg, mit is akart velük mondani?

„Szavald e szöveget, kérlek... hogy lebegjen a nyelven” — ez Hamlet, a rendező első kérelme a színészhez. Igen, szépen beszélni, ez az amiről már írtunk e helyen s amire nem győzzük emlékeztetni műkedvelőinket... Ne mondják azt ránk, hogy „ni, ennek mintha gombóc volna a szájában”, vagy „lám, hiszen ez az ember dadog” vagy — ami még rosszabb — ezt: „ez minden, csak nem magyar beszéd”... Bizony, Vajdaság-szerte csak igen kevés helységben beszélnek szépen magyarul. Helytelen, idegencsengésű hangsúllyal, fura, kemény vagy túlságosan lágy kettős mássalhangzókkal, gyakran nem is érezhető kettős mássalhangzókkal s még sok más, a tiszta, csengő, szép magyar beszédnek idegen szövegmondásával találkozhatunk lépten-nyomon. Pedig a színpadnak ez is egyik küldetése: hirdetni a szép szót, ápolni a szép beszédet és nevelni rá a közönséget. Alig van műkedvelő társulat Tartományunkban, amelynél ne sántítana a színpadi beszéd... Márpedig a szó a színész leg-egyéni fegyvere.

„S ne fűrészd nagyon a levegőt kezeiddel”... Hát igen, itt is sok a baj. De sokan vannak, akik nem tudják hová tegyék kezüket-lábukat, amelyek minduntalan ott lábatlankodnak az ember körül! Legtöbben úgy segítenek magukon, hogy egyszerűen zsebrevágják kezüket, vagy ülve játszanak. Dehát, ezt sem lehet három felvonáson keresztül! Vajjon mit csinálunk a magánéletben végtagjainkkal? Hová rakjuk őket a mindennapi életben? Mindenkor megvan a helyük, igaz? Miért kell akkor ebből különösebb gondot csinálni a színpadon? De, vannak aztán olyanok is, akik csakugyan „fűrészelnek”, hadonásznak, nagy, széles mozdulatokkal gesztikulálnak (persze, azt hiszik, ez amit csinálnak nagyon szép és igazán színpadias valami...), tánclépéshez hasonló „sasszékkal” száguldanak ide-oda a dobogón, stb. Nem, nem és nem! Ezért még egyszer Hamlet: „... illeszd a szót a cselekményhez és a cselekményt a szóhoz” — vagyis ne beszélj többet, hangosabban stb., mint ahogyan azt a cselekmény megköveteli és ne mozogj, ne tégy semmi olyat, ami ne lenne indokolt és összhangban a szöveggel. S mindezt mértékteljesen, hogy „a természet szerénységét át ne hágd, mert minden túlzott dolog távol áll a színjáték céljától”!...

Visszont, ki vigyázzon arra, hogy a színészek valóban így dolgozzanak? Ki az, aki meg tudja ítélni, helyesen járt-e el egyes helyzetekben a színész vagy sem?

Természetesen, a rendező!

Igy hát, rendező és rendezésre vállalkozó néptársak, nem könnyű dolog ez, a mesteriség! Tudni kell mindazt amit a színésztől követelünk, de még annál is többet, hogy meg tudjuk ítélni munkájukat. Bújjunk hát össze egy-két percre, hadd mondjam el sebtében mi az, amit tudniok kell, azon a néhány apróságon kívül, amit már eddigi munkánk folyamán itt-ott elmondtunk...

*Asztali munka.* Erről csak röviden ennyit: a színésszel „tisztára mosni” a szöveget, vagyis addig dolgozni vele asztal mellett, míg teljesen hibátlanul s a szerep követelményeihez híven ejti, hangsúlyozza és mondja a szöveget. M i n d e n t, ami a szövegmondással van kapcsolatban itt kell vele elintézni. A színpadon már nincs idő aprólékoskodó szövegcsiszolásokkal foglalkozni, jöllehet műkedvelőinknél éppen fordítva szokott történni. Kerülni hát ezt a munkamódszert, mert hátráltatja a színpadi munkát, amely igen bonyolult, ha jól akarjuk csinálni!

*A színpadi kép.* A rendezőnek meg kell, hogy legyen az elképzelése a színpadi kép minden legapróbb részletéről az előadás minden percére vonatkozólag. A díszlet tervét —

ha van — a díszletrajzoló adja meg, de a rendező elképzelésének felhasználásával. A kosztümöket — ha lehet — ugyancsak a rendezővel együttműködve tervezze és varrja meg a ruhakészítő. Minden egyes bütordarabot, mielőtt felkerülne a színpadra, a rendező hagyjon jóvá. De az utolsó hamutálcáig, pohárig, szegig, mindent!

A színpadi képnek, mint minden más képnek, szerkezeti törvényei vannak. De a színpadi képnek van még egy „bogara”: — ez nem vászonra festett, mozdulatlan alakokat ábrázoló kép, hanem egy szakadatlanul mozgó, változó, valóságos teret felölelő, beszélő kép. A festőnek elegendő, hogy egyszer s mindenkorra megalkossa képe szerkezetét, A rendezőnek azonban ügyelnie kell, hogy az ő „élő képének” szerkezete minden pillanatban szilárdul kötött, a cselekménynek megfelelő és a szemnek kellemes legyen. Nem könnyű dolog! Hányszor láttam, hogy a rendező csaknem az egész darab cselekményét vagy a színpad bal- vagy jobbsarkába zsúfolta, míg a dobogó másik fele ez idő alatt üresen, feleslegesen ásitózott... Vagy azt látjuk, hogy a szereplők állandóan talpon vannak, ide-oda cikáznak csak azért mert a rendező nem tudta őket szilárdan csoportosítani, egy előre alaposan megfontolt szerkezeti terv alapján. A színpadi képnek, akár csak a festménynek, szépnek is kell lennie. Ha a rendező erre nem gondol az előadás minden pillanatában, képe széthulló, kavarodó összevisszaság lesz, amelyben senki sem tudja hol a helye és mikor mi a teendője? A színpadi kép szerkezetét addig kell építgetni, szépítgetni, amíg az egyes jelenetek vagy jelenet-törödékek felállításával foglalkozunk a színpadon. Aztán, mikor már az egész felvonás fut, késő erre gondolni... Még inkább késő, mikor már a darabot, mint egészet próbáljuk! A szerkezeti terv tehát, úgyszólván, mondatról mondatra készül, mégpedig akkor mikor a rendező első ízben felépíti elképzelésében az egyes jeleneteket, úgy ahogyan azok majd a színpadon kinéznek. A mozgást, a csoportok elhelyezését be lehet esetleg jegyeztetni a szereplőkkel is, de a rendezői példányban, *okvetlenül* fel kell tüntetni!

A szerkezeti terv a rendezői munka legnehezebb része s ezért nagy figyelmet, részletes előtanulmányt és sok ideget követel. Ezért még egyszer fel szeretnénk hívni rendező-szaktársaink figyelmét erre a kérdésre, amelyet még korántsem mérítettünk ki ezzel a néhány mondattal. Ezzel a pár szóval inkább csak fel akartuk hívni figyelmüket a probléma létezésére és előzetes leküzdésére, mert ezzel gördülékenyebbé és eredményesebbé tehetik munkálkodásukat. Egy későbbi előadásunk folyamán részletesebben is kitérünk majd erre a kérdésre.



És a színészek?

Velük legközelebbi stúdió-óránkon ülünk majd össze egy kis csevegésre. Addig is — olvassák át még néhányszor szerepeiket, hogy ha majd elkezdünk a színpadon dolgozni, ne legyen baj. S — nem szerénytelenségből mondjuk — de nem ártana ha eddigi stúdió-

óráink szövegeit is időnként át-átlapozgatnák, mert itt-ott, lopva mi már sok olyat elmondunk, aminek csak most veszik majd igazán hasznát.

Jó munkát!

— list —

## A kikindai műkedvelő színjátszók

A kikindai „JÓZSEF ATTILA” kultúregyesület

eredményes és sokoldalú kultúrmunkájában tevékenyen vesz részt annak színjátszó alosztálya, melynek eredményes munkája az egyesületnek meghozta hírnevét és fejlődési lehetőségét.

a kikindai színjátszók nem pihentek a babérokon, hanem még nagyobb lelkesedéssel folytatták a színjátszás felemelő, magasztos munkáját. Ennek eredménye érezhető volt fejlődésükben, mely évről-évre mindjobban megnyilvánult előadásaik színvonalán és értékén.



Jelenet a „Remény” c. drámából

Közvetlen a felszabadulás után alakult és fokozatos, alapos munkával Vajdaság egyik legjobb színjátszó egyesítésévé fejlődött, olyanira, hogy ma már bizony az egyesület keretei szűknek bizonyultak az alosztály továbbfejlődésében.

Először 1948-ban figyelt fel munkájára Vajdaság nyilvánossága, amikor a magyar amatőrszínházak és műkedvelőegyesütségek versenyén Konecsny Sándor rendezésében Heyermans „REMÉNY” c. halászdramájával az első helyet foglalta el. Ez eredmény után

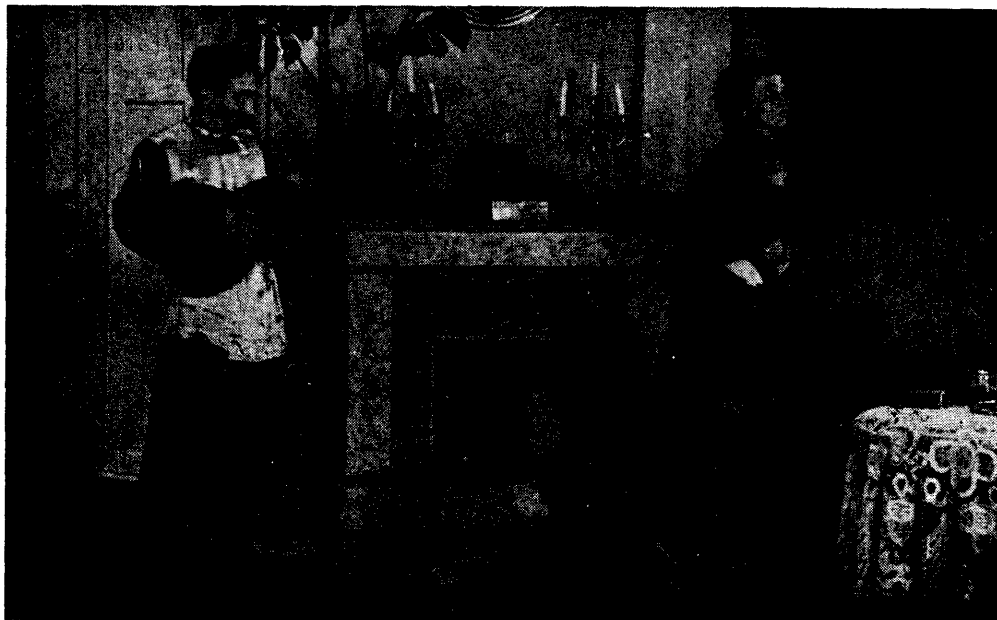
1949-ben Gou és Dusseau „MÉLYEK A GYÖKEREK” c. nécertárgyú drámával a műkedvelő versenyeken megvédték vándorzászlajukat, mint a legjobb magyar egyesítés, valamint a vajdasági nemzetek közötti versenyen a második helyet foglalták el, 1950-ben pedig Galsworthy „EZÜST KAZETTA” c. drámájával, ugyancsak Konecsny Sándor rendezésében, a legjobb magyar egyesítés cím mellett a nemzetek közötti versenyen mint Vajdaság legjobb színjátszóegyesütsége elvitték a Vajdasági Kultúrszövetség vándorzászlaját.



Mindezt ennek a lelkes együttesnek kitarító munkája és állandóan fokozódó fejlődése eredményezte. 1950 végén az egyesület az alosztályal vállalva új színháztermet épített, az alosztály új lehetőségekkel még nagyobb lendülettel folytatta munkáját. Az előadások rendszeresedtek, a repertoár kibővült, új fiatal tagok frissítették fel az erőket és szinte színházi tempóval fejlődtek tovább.

Amikor a verseny-rendszer megszűnt, az együttes résztvesz a szemléken: 1951-ben Gorkij „A ZSELYEZNOV-HÁZ ASSZONYA” drámájával Dr. Hadik József rendezésében, 1952-ben Zilahy „SZÜZ ÉS A GÖDÖLYE”

A műsor igen változatos volt, színrekerültek: Molière „BOTCSINÁLTA DOKTOR”, Kisfaludi Károly „PÁRTÚTÓK”, Szigligeti-Móricz „CSIKÓS”, Trifkovicz „TANFEL-ÜGYELŐ”, ismeretlen francia író „PATHE-LIN MESTER”, J. B. Priestley „VÁRATLAN VENDÉG”, Molnár Ferenc „LILIOM”, Les-tyán Sándor „POTYAUTAS”, Karinthy Frigyes „BŰVÖS SZÉK”, Almási Tihamér „CIGÁNY PANNA”, Molnár Ferenc „A PÁL-UTCAI FIÚK”, Petőfi-Bakonyi-Kacsóh „JÁNOS VITÉZ”, Erdélyi Mihály „CSAVARGÓ-LÁNY”, Indig Ottó „EMBER A HÍD ALATT”, Török Rezső „SZEGÉNY JUHÁSZ



A „Zselyeznova ház asszonya” c. dráma egyik jelenete

színművével Dr. Hadik és Konecsny rendezésében (ezzel résztvettek a palicsi Magyar Ünnepi Játékokon), 1952-ben pedig, ugyancsak Zilahy-színművel léptek fel a járási szemlén: „A ZENEBOHÓCOK”-kal Garay Béla és Sovény Károly rendezésében.

A kikindai színjátszók munkája nem merült ki a versenyeken és szemléken való kiváló szereplésükkel, ezt a következő statisztikai adatok szemléltetően hirdetik, az utolsó három évad eredményéről:

évad	bemutató	előadás	néző
1950/51	7	35	10.141
1951/52	7	47	13.226
1952/53	8	54	16.441
összesen	23	136	39.808

A fentiekből kitűnik, hogy az előadásokon a nézők száma átlag 292,7 lélek (a terem befogadó képessége 350 személy).

LEGÉNY...” c. színpadi művek, ezenkívül egy pár vidámost népdalokkal a nyári évadban, melyek műsorát a Vidám Színpadból és egyéb alkalmas egyfelvonásosokból állították össze.

Ezek szerint a műsor túlnyomó részben igen értékes színművekből van összeállítva, bár van benne kifogásolni való is (pl. Cigány Panna, Csavargólány, Potyautas), melyek tisztán szórakoztató, elvileg üres színdarabok, azonban ilyenekre is van szükség egy műkedvelő színpadon és ha hozzáfűzzük, hogy ezek is helyes dramatizálással és rendezői beállítással a legkényesebb ízlést sem bántották (sőt ki is tudják elégíteni igényeiket) — hiszen a darabválasztás igen nagy probléma, akkor amikor nem áll mai vigjáték a rendelkezésre. Az alosztály műsorpolitikája összeállításánál mindig szem előtt tartotta a célt, melyet szolgál: az új Jugoszlávia szocialista kultúrájának fejlesztésében a színjátszás terén is a dolgozók kultúr-



színvonalának emelését, valamint a közönség összetételét (és nemkevésbé igényeit is), majd az alosztály káderét és nem utoljára a rendelkezésre álló anyagi eszközöket és színműveket.

Az alosztály egyik legfontosabb célkitűzése a falu-város közötti kultúrkapcsolatok kimélyítése és ezen a téren is igen sokat tettek. Az utolsó három évadban összesen 31 vidéki előadást szerveztek igen jelentős sikerrel, valamint 9 esetben láttak vendégül vidéki színjátszókat az egyesület színpadán. A falujárás mindig külön élmény volt a kikindai színjátszóknak is, de még inkább az illető falunak. Ezen a téren még mindig nem tud eleget tenni a követelményeknek. Itt természetesen sokban hozzájárul a szállítóeszköz és egyéb anyagi probléma (az együttes minden esetben teljesen díjtalanul megy vendégszerepelni az ottani falu egyesületének javára).

Az 1953/54-es évadban is jelentős munkát végzett az együttes. Eddig hat bemutatót adtak és egy felújítást: May Károly-Garay: „WINNETOU”, Almási „BETYÁR KENDŐJE”, Nusity Braniszláv „ÁTLAGEMBER”, Sulhof József „KIDÖLT A MÁJUSFA”, Jean Letraz „SZERENCSEMALAC”, egy VIDÁMEST és Szigligeti-Móricz „CSIKÓS” c. szín-

van a közönségük, hiszen nincs olyan színmű, amelyet legalább ötször ne lehetne leadni és mindig nagyobb lelkesedéssel fogadják a színjátszók újabb bemutatkozását — s megjegyezzük, hogy az együttes minden tagja, kezdve a díszletezőktől, a szereplőkön, rendezőkön keresztül, teljesen díjmentesen, amatőr-alapon, semmi fáradságot és áldozatot nem kímélve dolgozik. Önfeláldozó munkájával nagyban hozzájárult az egyesület nagyfokú fejlődéséhez, de nem ugyanígy az egyesület az alosztály fejlődéséhez és munkájához, legalábbis nem azon a fokon. Egy bizonyosfokú megértés megvolt az egyesület egy-két vezetőjénél a színjátszással szemben, azonban az utóbbi időben mind kevésbé nyilvánul meg az a megértés és támogatás — ami igen hiányolható, és érezhető ennek az alosztálynak további fejlődésében, mert féltő, hogy a jelen körülmények között a mostani feltételekkel esetleg stagnáció állna elő. De ismerve a színjátszóknak a színjátszás iránti szeretetét, ez nem következhet be, mert a színjátszók tovább küzdenek és szívvel lélekkel dolgoznak a színjátszás további fejlődéséért és nemes ápolásáért, minden akadály és a kedvezőtlen feltételek leküzdésével.

Talán önkéntelenül is felvetődik a kérdés: vajon kik végzik ezt a nemes munkát



Jelenet az „Átlagember” c. vígjátékból

művek, valamint előkészületben van Gervai Andor „BENT AZ ERDŐBEN” c. drámája — eddig 40 előadással.

Mindezt összegezve. natalmas munkát végeztek a kikindai műkedvelők. Munkájuk eredménye nem is maradt el, ma már meg-

és hány tagból áll az alosztály. Megint egy kis statisztika:

Négy rendező, 62 színjátszó és hat tehnikai személy, ebből 51 férfi és 21 nő, szociális összetétele 42 munkás és munkásnő, 15 szellemi munkás (intellektuel) és 15 szabad



pályán működő és háziasszony. Az ösztagság 60%-át fiatal tagok képezik. Ezzel biztosítva van az állandó utánpótlás. A fiatalok különösen az utóbbi két évben igen sokat fejlődtek és ezzel tömegesítették az alosztály élgárdáját.

A munkához minden egyes tag lelkesen járult hozzá, mégis alakításukkal és kimagasló teljesítményükkel kitűntek:

Sz. Csek Kató, Fekete Péter, Fodor Anna, Gera Mariska, Hinsits József, Katona László, Kiss Lajos, Konc Margit, Munkácsi Emil, Nápora István, Negyela Sándor, Oláh János, Polcner István, Rapos József, Sovény Erzsébet, Végh Lili, Varga Erzsébet, majd a fiatalok: Bakalovich Bogdán, Berta József, Bogner Ankica, Gebhart Anna, Hollósi Hevald, Horváth János, Kökény Juliska, Husztyik Mária, Lancsek Mariska, Molnár Lili, Nápora Anna, Negyela Ferenc, Nemes Lajos, Polcner Rudolf, Rebel Kató, Szőke Mihály és még sokan.

Súgók: Negyela Ilonka, Porta Jakab és Rébel Kató.

Tehnikai személyzet és kellékesek: Horváth Lajos, Galcsik István, Gaul Júlia, Kemény Erzsébet, Sipos Martin és Vass Dezső.

Zenei vezetők: Lévai Ferencné, Klein Géza.

Rendezők: Gaul Júlia, Dr. Hadik József, Konecsny Sándor és Sovény Károly.

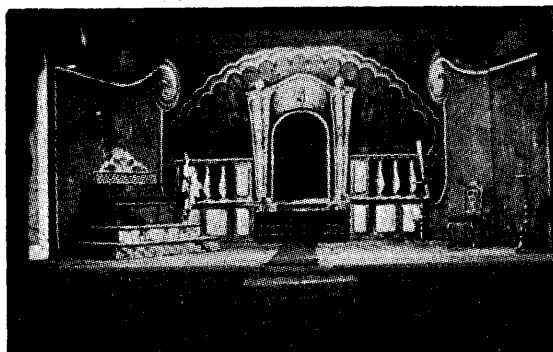
A versenydarabokon kívül, a legsikerültebb előadás minden tekintetben a JÁNOS VITÉZ volt (18 előadás), melyhez a színjátzókon kívül sokban hozzájárult az egyesület

fiatal énekkara, valamint a városi zenekar — mely két éven keresztül az alosztály mellett dolgozott. A János Vitézen kívül nagy sikert ért el a Remény, a Csikós, a Váratlan vendég, Cigány Panna, Átlagember, Csavargólány, Kidőlt a májusfa, Winnetou és a Zenebohócok.

Az alosztály mellett működik a színügyi bizottság és művészeti tanács. Ezek sokban hozzájárultak a keretműsor megválasztásában és az előadások kivitelezésében — véleményezésekkel, egészséges kritikával a bemutatók utáni vita-órákon. A tanácstagok a nép minden rétegéből, a közönség soraiból valók, kik helyesen viszik át a közönség véleményét és kívánságát is.

Mindez azt eredményezte, hogy minden részrehajlás nélkül megállapíthatjuk, hogy a kikindai „József Attila” kultúregyesület színjátszó osztályának munkája, valamint több előadása komoly színpadi teljesítmény, mely sok esetben színvonalban és kivitelben, valamint színészi alakításban komoly színházi teljesítménnyel is felér. Hisszük, hogy ez a lelkesedés és odaadó munkalendület még további fejlődést eredményez, és Felső Bánát kultúrgócponyjának kulturális fejlődéséhez hozzájárulva, elősegíti dolgozóink kultúr színvonalának emelését. Helyes műsorpolitikával, az előadások színvonalának emelésével, a tehnikai eszközök tökéletesítésével küzdeni fognak minden elmaradottság, megnemértés és gátlás ellen, hogy méltán foglalhassák el helyüket szocialista kultúránk fejlődésében, lépést tarva társadalmunk politikai és gazdasági fejlődésével)

S.



A „János vitéz” egyik díszlete

## Színpadi maszkírozás

### Néger maszkok készítése

A néger maszk készítéséhez több nagyobb parafadugót szerzünk be, erre legalkalmasabb a pezsgős dugó. Ezeket a dugókat kötőtűkre szúrjuk és gyertya lángjánál megégetjük, majd félre rakjuk, hogy teljesen kihüljenek. Amikor már kihültek, arcunkra kenjük az égés közben keletkezett kormot, amelyet aztán előre elkészített sörbe mártott ujjunkkal dörzsölünk szét arányosan. Vigyáznunk kell, hogy a szétmázolás egyformán történjék, nehogy az arc foltos legyen. Azért használunk sört, mert így az arc fényt kap és kevésbé fogja a korom. Amikor már teljesen bekentük az arcunkat, akkor a pofacsontot egy kevés fehér festék felkenésével kiemeljük, de kiemeljük az orrcimpák vonalát és az áll hegyeit is. Szemünk pillavonalát jól kihegyezett puhafa pálcikára kent fehér festékkel húzzuk meg.

A jellegzetes négeres, duzzadt ajkat parasztpiros és barna festék keveréséből előállított színnel festjük. Leghelyesebb, ha két rész pirosat és egy rész barnát dolgozunk össze, ezáltal megkapjuk a négeres ajkának legjobban megfelelő színt.

Így kenjük be kezeinket is, azonban arra kell ügyelnünk, hogy a tenyerek világosabb színűek legyenek, mint a kézfej színe. A körmöknek is világosabbnak kell lenniük.

Külön kell hangsúlyozni, hogy azok, akiknek arcán pattanás, vagy kisebb seb van, előzőleg angoltapasszal ragasszák be a sérült részeket, nehogy a koromtól fertőzést kapjanak.

A néger maszknál semminemű pudert nem szabad használni, mert akkor az arc elveszti jellegzetes fényét, sőt felülete darabos és foltos lesz.

Ennél a maszknál a lemaszkírozás nem zsírral vagy vazelinnal történik, hanem meleg vízzel és szappannal kell lemosni arcunkról a kormot. Éjszakára leghelyesebb krémmel bekenni a kiszáradt bőrt.

### A maszkírozás sorenkje

Először feltesszük a parókát, majd felragasztjuk a szakállt és a bajuszt, utána megkezdjük arcunk festését. De lehet először a festéssel is kezdeni, azonban ebben az esetben ügyelnünk kell, hogy azok a testrészek, amelyekre ragasztani óhajtunk, ne legyenek zsirosak.

### Mit kell még tudnunk?

A maszk elkészítése előtt tisztában kell lennünk a színpad és a nézőtér közötti távolsággal, a világítás erősségével és minden olyan kérdéssel, amelynek nemismerése leronthatja a hatást, a gyenge világítás miatt maszkunk elmosódik és hatástalanná válik.

A gyenge világításban a lágyabban meghúzott vonalak eltűnnek és észrevehetetlenné válnak. Ebben az esetben a színeket ajánlatos erősebben kihangsúlyozni és a vonalakat vastagabban meghúzni.

A maszkírozás akkor tökéletes, ha mindenki maga végzi, illetőleg elsajátítja a maszkírozás ügyességét, mert saját arcunknak ki lehet jobb ismerője, mint mi magunk? Ha a maszkírozást idegen kéz végzi arcunkon, lehet hogy mint rajz, vagy kép tökéletes lesz, azonban nem felel meg egyéniségünknek és esetleg a felrakott ráncok vagy más vonalak merevvé, lárvaszerűvé változtatják a színész arcát. A színésznek fontos, hogy mesterségének, művészetének ezt a részét is tökéletesen elsajátítsa, mert az a színész, aki nem tud maszkírozni, olyan mint az a lakatos, aki nem tud zárat javítani. Tehát a maszknak nemcsak az alakítandó szerephez, hanem saját arcunk jelleméhez is símulnia kell, mert csak így érhetünk el tökéletes hatást.

A maszkírozásnál kerülni kell a felületességet és hanyagságot, a feladathoz komolyan kell fogunk és igyekeznünk kell mindig újabb és újabb lehetőséget találni, hogy maszkunkat tökéletessé tegyük. Megfigyelőképességünknek állandóan fejlődnie kell azzal, hogy utcán, kávéházban, vonaton, színházban megfordulva, az ott látható embertípusok arcának tanulmányozása alapján állíthassuk össze maszkunkat. Munkánkban kerülni kell az eredetiséget nélkülöző utánzást, a gépiességet és a külsőségekhez (formalizmushoz) való ragaszkodást.

Ha mindezeket helyesen óhajtjuk megvalósítani és tökéletes maszkírozóvá akarjuk magunkat kiképezni, ajánlatos, hogy necsak szerepünk-ből, vagy az előadandó darabból tartsunk próbákat, hanem tartsunk külön maszkpróbákat is. Mint ahogyan a darab próbái folyamán érezzük, hogy szereptudásunk, alakításunk napról-napra, próbáról-próbára tökéletesebbé válik, ugyanúgy tapasztaljuk, hogy a pontos és kitartó maszkpróbák folyamán maszkunk is fejlődni fog.

— Vége —



## Amikor a puska kiesik a szerepből

Drámát mutatott be a „zentai amatőr-színház” a szöveg szerint két halottal, ugyanennyi ájulttal. Minden különösebb zökkenő nélkül eljutott a játék a negyedik felvonás második feléig, ahol a főszereplőnek megjött az öldöklési kedve és szakavatott mozdulattal, mondhatni elegánsan megfojtja a darabban szereplő egyetlen grófot. A halálban is szép a változatosság, ezért a szerző úgy rendelkezett, hogy a másik áldozat, hősünk kérlelhetetlen riválisa, puska által haljon meg. Hősünk arcához emelte a puska, célzott, lőtt, azaz lőtt volna, ha a puska csütörtököt nem mondott volna. A várt hatalmas dörej helyett, mely a nézőben meg kellett volna, hogy fagyassza a velőt, csak alig hallható kis csettenés következett a színpadon. Leírhatatlan izgalom lepte meg a kint és bent lévő szereplőket, a sűgő a szöveggel elszakadt az arcától és lejjebb csúszott, láthatólag teljesen elszándékozott sülyedni, a rendező pedig a haját akarta tépni, de az nem volt neki, így az ügye-

lőbe kapaszkodott, aki hirtelenében egy egész misére valót káromkodott, szidva a szerzőt, hogy mért nem parittyát tett a darabba. Közben a csettenés megismétlődött. Ekkor váratlan fordulat állott be a tragikomikus helyzetben, a halálra szánt vetélytárs ráunva a várakozásra, hogy egy-két tucaat söréttel a másvilágra küldjék, gúnyosan megszólalt: „Nem bírsz agyonlőni úgy-e kutya, pedig szeretnél”. Az eddig még egyszeres gyilkos magához tért és a grófnál szerzett tapasztalatai felhasználásával remek stílusban megfojtotta vetélytársát. (Happy end.)

Az eset felderítése céljából vizsgálatot indítottak, amely semmi konkrét eredményt nem hozott. A bizottság megállapította, hogy a puskát nem is töltötték meg. Ebből az egyetlen adatból arra következtetnek, hogy ez lényegesen hozzájárult ahhoz, hogy a puska csütörtököt mondott. Úgy tudjuk, a vizsgálat tovább folyik.

(n.)

A Vajdasági Magyar Kultúratanács a korábban meghirdetett színdarabok mellett a következőket is az egyesületek rendelkezésére bocsátja:

Osztrovszki: Erdő

Móricz-Garay: Forró mezők

Nusics: Gyanús személy

Bródy Sándor: Tanítónő

Indig Ottó: Ember a híd alatt

Dickens-Garay: Copperfield Dávid

Retlom-Garay: Csizmás kandúr

Krasna: Drága Ruth

Polyákovics: Nyugalom háza

May Károly-Garay: Rézbőrű gavallér (Winnetou)

Bíró-Laták: Sárga lilium

—o—

Fentiekén kívül kiadtuk a „Magyar népdalok” harmadik füzetét.

Mengrendelhető:

**A VAJDASÁGI MAGYAR KULTÚRTANÁCSNÁL,**

Novisád, ulica Narodnih heroja 19/I.

Postafiók: 160. Folyószámla a Nemzeti Banknál: 300-T-275

Majtényi Mihály

## Falun

A BŐRÖNDBE a váltás ruha mellé — szemeskávét is hozzatok, üzenték — mindegyikünk becsomagolta a maga platonikus szerelmét a falu iránt. A falu persze már régen nem idillikus képek sorozata (alapjában nem is volt soha az), de hát egész kultúrörökségünk, amely tudatunkban él, nagy tömegével könnyen vezeti tévútra az emlékezést s kikényszerít ilyen vallomást, hogy „szeretjük a falut.” Szeretjük az egyszerű falusi életet minden hamvasságával és készek vagyunk a falusi port is költői képbe beolvasztani — a por vegyi képlete nélkül, természetesen. S megdobbantja a szívünket, ha felcseng az utcason a falusi kovács üllőjének csendje. Meg a cséplőgépbűgás, mint a keletkező kenyér szimbóluma.

Az egészséget revidiálni kell persze, a falut másként kell szeretni, mint platonikusan. A falu harctér, harcszintér, amelyen több arcvonalon és szüntelenül folyik a küzdelem. Látszólag érintetlen és ősi módon statikus életében hatalmas erők feszülnek és emelgetik — mint a ponyvát a letakart szekéren — az új idők viharai. Belehasított a villanyfény, a közlekedés és még néhány civilizációs adu, beletépett a hatalmas takaróba a kultúra: az iskola, a betű, a színpad, a mozi, a rádió... s felhasította végül a ponyvát a forradalom nyomán a társadalmi átalakulás.

Igen, a falut ilyennek kell szeretni, nem megmerevedett idillnek, hanem harcszintérnek. Aki csak természeti képekért megy a falura s csak színteret keres érzései számára: félmunkát végez. Mint ahogy aki csak Babitsig jut el a falujárásban — érzést helyez pusztán a költői térbe, szép szárnyaló szavakat — nem hiszem hogy szívével valóban elér és eljut a faluba.

*S a völgy fölött lassan mélyülve kékell  
 a szerte határ  
 mit a menny kitar  
 s egy messze vers ébredő ütemével  
 kóvályog benne mint hajnali madár.*

Aki csak természeti képekért megy a faluba, vagy a „szent együgyűség” kutatására a lelkében s esetleg csak a fejdíszek és sokszínű ruhák tárulkozását figyeli — a félútig sem jutott el.

A művészt persze nehéz befolyásolni, meggyőzni; mesterségbeli, ősi patronokkal dolgozik különben is. A kovácsüllőn felcsengő vasdarab neki örök muzsika marad s ebből a távlatból lép közel a falusi mesterhez — akár szövetkezeti termelőeszköz az üllő, akár kisipari tulajdon. S az a bizonyos cséplőgép-bűgás is: kulcs a lelkéhez. (Az ember csak mondja a szót maga elé s az utóbb betölti nála a kép valóságát... pedig a cséplőmasina nem bűgmanapság, hanem — pöfög. Léven hogy traktor hajtja a cséplődobot és egyszerűen a motorok ütemes hangját hallatja.)

Kicsit át kell állítani hallásunkat sok mindenre, ami a faluban is ütemesebbé lett. „Az új hajtóanyagokra?” — kérdezed. Talán azokra is, de főleg a társadalmi



erőkre, amelyek azt a bizonyos takaróponyvát — s vele a látszólag idillikusát — olyan nagyon és végérvényesen feltépték.

RIP VAN WINKLE a hétalvó — Irving novellájának hőse, — aki átszunnyadt pár évtizedet, ha átgyalogolna a Csikér hídpallóján és jönne a falu felé, a faluba, mi lepné itt meg legjobban?

Ebben a szobában például, ahol most az asztalt körülüljük, a kétévtizedes mélységből érkezett vendég tekintete először mindenesetre a nagyhasú bírót keresné, meg a főjegyzőt zengetollas kalapban, valamint a főpapot lila cingulussal a derekán. És néhány hatökrös, bólogató gazdát, hogy: bizony, így van ez a falu dolga, kérem.

A falu hivatalos gyámjait keresné először a tekintete, akik „évszázados szent jogcímen” mutogatták öklüket. Bródy Sándor TANÍTÓNÓ-jében van egy jelenet: együtt ül az iskolaszék — a falusi gyámok intézménye a tanügy felett — s a vita hevében a tagok egymásután jelentkeznek hatalmi súlyukkal. A szolgabíró az asztalra csap ezüstfejú lovaglóbójával: Én vagyok az állam! A káplán előretolja fanatikusan, kiugró állat: Én vagyok az egyház! A kereskedő felugrik és gutaütésesen vörösre kipirulva harsogja oda: Én vagyok a társadalom!

A községháza asztalát mindig ütögették az öklök a falu sohasem volt gyám nélkül, sohasem volt önmagáé. És sohasem tudta megteremteni a multban, hogy sorsát maga intézze.

Ma pedig — s ezt a legvadabb hétalvó, aki hétszer hét évig szunnyadt, az sem tagadhatja — hogy most a falu dolgát belülről gombolyítják s a falu emberei a falu nevében maguk gombolyítják. Hosszú volt az út idáig és nem volt könnyű. S aki egyszer megírja nálunk, művészi képbe fonja — mert csak részleteket ismerünk erről még s azt is alig — aki embereken keresztül tudja ábrázolni a harcnak ezt a korszakát, több lesz persze mint történetíró: az emberi élet hiteles krónikása lesz ezen a tájon.

... Azért ülünk most lélekzetviasszafojtva a hosszú asztal körül, idézzük a multból előtörő emlékeinket és figyeljük a máit. Hatalom, lovaglóostor nélkül, valóságba átömlő igazi néphatalom... de nem mint parola, mint jelszó, hanem ahogy most András bácsi csöndesen teregeti elénk mint a falu dolga és fejlődésének irányítója... Mint az élet egyszerű velejárója. A dolgozók egyszerű és természetes hatalma ez: övék az életük, sajátmaguké, ők orszózzák...

A szavak nem is fontosak talán, ahogy elhangzottak. Csak a tartalom. A hatalmi harc falvainkban régen eldőlt: se földesúri, se főjegyzői maradvány; de még a hatökrös-feketesubás gondolat is továbbillant az évekkel: felörlődött. A harc azonban folyik tovább mint kultúrküzdelem. És az ellen hogy a kapitalista elem újból kijegecesedjen. Tehát nem fantómok ellen: a vállrángatók, közömbösek, a misztikumba menekülők, a valóságot tagadók tábora még igen feketéllik vasárnap a mise idején a templomtérén s bizony az értelmiség egyrésze helyel-közzel ezeknek jelent segédcsoportot... Ám ez sem lenne baj. A dolgozók túlsúlya, azok szándéka olyan világos és nyilvánvaló! S az idő szekerét nem lehet tartósan visszafordítani. Várai születtek, erős várai a haladó gondolatnak a falvakban is: szervezettek, intézmények, amelyek mind mélyebben beidegződnek a köztudatba...

Ó a mesgyekarók kitolásának éveiben, az első földreform éveiben hány proletárház kis szobájában ült diadalt a kétkedés: megremegtek a szívek a fenyegető, fekete huhogásoktól a maximumos porták felől. Most már mosolyognak az emberek az ilyen huhogáson: sterillé vált az átok és az elátkozás. Már olyan ez a mérge, mint a homokbafutó víz: elnyeli a föld és megissza, nincsen messzi útja, legfeljebb a szomszéd portáig.

S erős kézmozdulattal a párttitkár, András bácsi határt húz az asztalterítón:

— Ideát, a mi oldalunkon mindig is többen voltak ebben a faluban... — mondja csöndesen.

Irving felújított alakja, aki átaludta nálunk a fejlődés éveit, őt nézné bizonyára a legnagyobb ámulattal. Napszámosemberez, hajdani béres, aki az egyszerű élet jogán, küzdelmes élete jogán, a dolgozó kétkezi igazsága jogán — tehát a többség elvitathatatlan jogán — beszélt most nekünk a falu nevében a falu dolgairól. A falusi emberről beszél, akit nem könnyű megérteni, nem könnyű hajlítani; a haladás legnehezebb területéről, a faluról beszél — s többet tudok meg szavaiból, mint amennyit egyhetes vizslatással és szemlélődéssel a faluról magam összehordtam.

MINT A SZÁRAZRA VETETT HAL olyan a városi ember a falun. Kopoltyúja más légkörhöz szokott: népesebb utcákhoz, szélesebb árnyékhoz, több közömbösséghez. Városhelven személytelenebb maradhatsz — itt élesebb és hangosabb az éned. És mindenkit furdal a kérdés, szinte érzed ahogy rád néznek: ki vagy?

A jóakarátú igazoltatásnak ezt a hangtalan kérdését, szemedben éppen úgy mint a hátad mögött, eleinte enyhe szúrásnak érzed. Megállni egy fa alatt és rábámulni, megállni egy ház előtt és legeltetni rajta a tekinteted: mind csupa talány, amely sürgős magyarázatot kíván. Ha szekérre ülsz, sokáig elkísérnek a szemek. Legjobb, ha falubeli van veled, annak jelenléte maga leszerel, igazol, magyaráz.

Azt is csak nehezen értik itt persze, hogy: írói falujárás. S mert egészen pontos és szabatos feleletet nehéz is adni — könnyen érthető feleletet, minek is csődült össze ennyi ember, szemlélődésre — az újsággal azonosítanak. Egyedül így érthető a dolog számunkra.

Az újságtól persze!

De azért érezni, hogy a dolgok ilyen megfogalmazása mellett is mindenki önkéntelenül végigfut emlékezetén: rendben van-e minden a házatáján. Érezni, hogy glédába állítja gondolatait: hopp, várjunk csak.

Az egyik szövetkezetben az írás szót az összeírással azonosították, annak értették. S jót mulattunk aztán velük együtt, felderítve a tévedést.

Ó hát mennyivel könnyebb a festőtelep lakóinak. Kifeszíteni a vásznat, a papírt — azt hogy rajzolni, festeni, már mindenki tudja, micsoda. Pedig még annak is lehetnek derűs pillanatai: a hirtelen magára rántott ünneplő kabát vagy a feltett kalap s az aggódó tekintet, hogy a padláslyukon még kifityeg a télire odatömött zsákféle... De milyen anzugot rántson s milyen kalapot tegyen fel a lélek, ha fagatják? S melyik tömést rántsa le hirtelen a padlásablakból?

Járom a falut, döfködöm botommal a hepehupás járdát. Ha besötétedik, felkattantom a zseblámpánat, ami az ifjúság körében enyhe derültséget kelt. A zöldfülűt a falun főleg erről lehet megismerni — mondják kuncogva a helybeliek. Mert az utcákat világítják nálunk — toldja meg valaki.

— Nono!

A közbeszóló alighanem a bólogató eperfákra gondol, amelyek a gyér fényt ugyancsak elveszik. Meg aztán: tizig nem igen világítanak. De hamar kivágják magukat.

— Ha én végigmegyek a malomsoron, pontosan tudom, hol kell a lyukat kike-rülni...

Edzettek. A falusi ember edzettebb a megpróbáltatások ellen. Por, sár, eső, sötétség — bajok, amelyeket különösebb lázadozás nélkül szokás elviselni.

Mondom, mint a szárazra vetett hal, sokáig olyan az ember. De aztán, észrevétlenül és lassan kezded megszokni — a kopoltyúd hozzáidomul — a zseblámpád szegyenkezve lecsukod, a járt utcán megbarátkozol a gödröcskével, a házőrző kutyá megszokja a szagodat.

Egyre többen tudják, mit is keresel a falun. Hogy katonája vagy az ólombe-tűknek — az is csak mesterség kérem, látom a szemükben az elnéző mosolyt. Hogy olyasmit szolgálj, amit voltaképpen mindenki akar, minden jobbérzésű ember: felvilágosodást, művelődést.

Én már régen beszélgettem olyan jóízűt, mint az egyik szövetkezeti birtokon. Ebédszünet volt és ráérték: amikor tisztába jöttünk egymással, megnyílt az emberek szíve. A birtok vezetőjével — gazda, így mondják itt — dohányt kínálgattunk kölcsönösen egymás pipájába s ki tudja, talán ez a pipabarátság hozta közelebb a többieket is, látva hogy a két korosabbik lám együttesen bodor füstkarikákat eregeget. Egyszerre sok, beszédes kíséző szegődött mindegyikünk mellé, apró kislánykák és kislányok fogócskázta a lábunk előtt, a legszebb csikók kerültek elő a jászol mellől és anyjuk mellől. Nadrágos cséplőlányok — mert azt hordanak, nadrágot — igazgatták bubisra kötött fejkötőjüket és... porszemüvegüket (azt is hordanak már, főleg a pelyvázók). S még a traktor is mintha vidámabb pöfögéssel vitte volna startra a lendítősíjat.

— Gyűjjenek el máskor is — kiáltották utánunk s úgy érezte mindegyikünk, hogy a szíve megtelik jóérzéssel. Ha valahol, itt megértették, miért jöttünk közéjük. S megteltek a jegyzetfüzetek is, ott a lélek mélyén magukba véstek egy-egy arcélt.



CSAK EGYNÉHÁNY KÉPET villantottam fel szubjektív élményeimből — nem akarok mindent kiírni magamból erről a falujárásról — s rövid kis mérleget vonok az írói táborról. Úgy érzem, hogy a látottak csak szélességükben, kiterjedésükben jelentenek íróinknak élményt. Tarka, sok élményt, igaz, de talán hiányzott az elmélyülés; egynéhány arcél azért mégis kirajzolódott szemünk elé. S összességében feltétlenül közelebb került hozzánk a falu, ha részleteiben adós is maradt sok mindennel. A falu ugyanis túlsokat akart mutatni: iskoláit és tanügyi harcát éppen úgy, mint szövetkezeti otthonát, a gyermekekről való gondoskodást ugyanúgy vakációzó főiskoláit kultúrtevékenységét... közben szövetkezeti dolgát elég futólag terjesztette csak elénk, magánparasztokkal alig volt érintkezésünk s a reggeltől estig tartó köznapi életet is — főként a magunk hibájából — nem tudtuk eléggé megfigyelni. S az ilyen falulátogatások másik veszélye is fennállt: hogy tudniillik túlhamar akartak tőlünk segítséget kapni. Előadást, megmutatkozást, villámélményt és véleményt. Pedig az író általában lassúvérű, lassan keveri fel magában és lassabban mondja ki — ex abrupto — a látottak nyomán az ítéletet.

Csak a lírikusok mutatkoztak bátrabbaknak: szívük rezsótüze hamarabb kerül izzásba, ők voltak hát a legkombattásabbak az alkotásnál.

Viszont valamennyiünkre mély és erős hatással volt a járás által megszervezett látogatás a POBEDA állami birtokon. Kicsit mintha a falu fogalmán túleső életbe kóstoltunk volna bele — talán a jövő falujának erős és éles képe ez a szocialista fejlődésben — nagyarányúbb és nagyvonalúbb úgy tűnik... Merészebb és bátrabb tényező a mezőgazdasági többtermelésben, ha nem is találta meg még mindenben a legszerencsésebb utat. Ennek a birtoknak, ahol jártunk legnagyobb problémája, — én legalább úgy látom — hogy az általános közlekedésen kívüleső, távolabbfekvő terület.

Mégis, mintha az órák itt gyorsabban járnának, mint a faluban. Odaát — a faluban — mintha kicsit még mindig a bibliai hét napból állna az idő, amelyet homokórával mérnek — itt meg nagyokat ugrik a villanymutatató... Vagy csak én érzem így? Ha egy vidéket sűrűn teletűzdelnek ilyen birtokokkal — azt hiszem akkor látjuk csak annak igazi értelmét a mezőgazdaságban, hogy : szocializmus, szocialista termelés. A falunak ebben a versenyben nehéz dolga lesz, de hogy ő is nekilendül majd, az biztos. Lehet, hogy abban van a megoldás éppen, hogy kommunába egyesülve ezekkel a birtokokkal, a falu, maga is erősebb lendületbe kerül; közművei szaporodnak, utai javulnak, átveszi a termelési ütemet s kellő emberanyagot biztosít a birtokoknak. Építgetve és fellendítve persze a maga kis gyáripárát... szóval így körvonalozódik bennem valamiféle átmenet és megoldás.

ALAPJÁBAN különös látogatás volt ez a párhetes falujárási a mi tájunkon: az írók táborozása. Magyar és szerb írók együtt tervezték ki s egy járást meg egy falu — a topolyai járás és Csantavér község — vezetői tették lehetővé megvalósítását. Kezdeményezés volt, kísérlet arra, hogy az író közeljusson a faluhoz és az olvasóhoz — a falu és az olvasó pedig azokhoz, akik ezen a tájon a szocializmus megvalósításáért írással, az íráson keresztül történő művészi ábrázolással küzdenek.

## *Dér Pannika papucsai*

*Dér Pannika dacos arcán  
Meleg könnyek mért peregnek?  
Kútnál mélyebb az a kis seb,  
Amit kicsi szívéen ejtnek.*

*Máskor kedves apja, anyja,  
Hideg szívvvel, hideg házban.  
Dér Pannika hová tipeg  
Kicsi piros papucsában?*

*Kút szájánál piros papucs,  
Két őthagyott, kicsi testvér...  
Sebzett szívbén gonosz bosszú  
Lángolóbb a szeretetnél.*

*Néma udvar, néma kazal,  
Két kis papucs kútszegélyén.  
Két kis fáradt felhő úszik  
Főnt, a vörös alkonyégen.*

*Dér Pannika apja, anyja,  
Házajtóban mért dermed meg?  
Kazal mélyén mért oly kemény  
Kis szíve egy kisgyermeknek?*

*Kút szájánál piros papucs —  
Szegény szülők rognak rája.  
Pannikához nem szól senki,  
Mától fogva kettős árva.*

## *Egy nyár dicsérete*

*Ha elmegyek, utánam nyúlnak majd az utcák  
Akác-karjaikkal, mint akit megraboltak.  
Magammal viszem a fényét egy nép szemének  
S nyári alkonyatban hunyorgó alakoknak.*

*Ha elmegyek, tovább zúgnak a cséplőgépek,  
De ütemüket szívémben magammal lopom...  
Egy poros arc utána int majd vonatomnak,  
Aztán új kévét ölel magához a dobon.*

*Meszelt szobákban még sokáig várnak este:  
A kiskapun pár jószóra tán betoppanok...  
Lesnek, aztán az időre fordítják a szót,  
S lassan leszedik az asztalt szelíd asszonyok.*

Agyagos kertek fölött bevonják szirmukat  
Sárga tányérrózsák a lapos cigánysoron.  
Egy fiúcska les még az árokparton árván, —  
Elszunnyad s álmában ismét a kezét fogom...

Ha elmegyek, minden mosolyt magammal viszek,  
Hogy ne felejtsem sosem száz kis parasztgyerek  
Egy virágos udvart, sok könnyes, boldog szülőt,  
Versikéket, hintát s az első játszóteret.

Ami dalt hallottam, megáldom dallamukkal  
Messzi nyáresti tarlók szikrázó, mély egét,  
Hogy magános dülőkön halálomig halljam  
Tejért ballagó lányok szárnyaló énekét.

Csantavér, 1954 aug. 15.

FEHÉR FERENC



DÉSI HUBER ISTVÁN

Viharmadarak (olaj)



## Esik az őszelei eső

Ősz sejtető eső veri nyitott ablakom. Intenzív mozdulatlanságában lapos, nagy üvegszárnyaival olyan ez az ablak, mint egy pihenő lepke. Ébren vagyok és józan. Semmi feszültséget sem érzek. Látom, szinte érzem az ablak szabályos vonalú négy- és háromszögeit, a fény csillogását az üvegen és a nappal formátlan vizét. Elönt a szobámban mindent: a folyton ketyegő óra korongját, az üresen álló székeket, meg a naív, ízléstelen képeket a falon. Csillog az asztal politúrja, rajta rádobott újságcsomó, mellette pedig az ő levele. Nyers-fehér boríték, két bélyeggel. Szinte látszik, milyen nehéz, hogyan lélezkzik és hogy él, mint valami állat. Nem tudom, milyen állat. Macska-e, vagy pedig valami borzasztóan félenk madár? Talán valami mítoszi csodaállat; egyidejűleg nagy is, kicsiny is. Ha azonban közel megyek hozzá, amint ma már többször is megtettem, egyszerre csak közönséges papírrá változik. És érzem, hogy az az állat belém ugrott, hogy az az állat tulajdonképpen én vagyok. Valami van bennem. Először liheg, azután lassan lecsendesül, végül pedig nyugodt, egyenletes lélekezésemmel lélezkzik, amely elvész a maga észrevétlenségében. — Megmarad az a ablak, mögötte a nappal és a szobám a mezőgazdasági birtoknak ebben az esős, munkanélküli csendjében. A birtok elhagyatott, nyirkos az esőtől, amely mint valami köd tölti be a teret a szürke felhők alatt, s minél távolabb nézek, annál sűrűbbnek látszik. Beburkolja a növényeket, igazi csöppekké válik, s lassan permetez a guggoló levelekről, virágokról, veteményekről. És épp így csöpög erről a két akáccsemetéről is, amely bedugta fejcskáját az ablakon és időről-időre, amikor átsuhan fölötte a gyenge délkeleti szél, megrázza könnyű, zöld fonatait, mint valami leány, mint valami tüzesvérű, szeszélyes, de kedves csikó. Ilyenkor mint holmi kioldódott fűzérből, nagy gyöngyszemekként hullanak a cseppek. Benedvesítik a tavasszal lerakott téglajárdát. Beisszák őket a téglarepedések között még látható homoknyomok. Vagy ha valaki erre jár — mint az imént az orvos, formaruha-szerű szürke esőkabátjában és franciasapkájára húzott csuklyájával — ráhullanak, az pedig, míg csak le nem csúsznak s el nem tűnnek az örökké éhes fekete sárban, viszi őket valahová a vállán, vagy a hátán. Viszi a gyöngyházszerűen homályos, rövidéletű cseppeket.

Nézem őket egy rövid pillanatig, míg le nem hullanak, vagy míg valakivel tovább nem haladnak a járdán. Csak úgy, a szemem szögletéből. Akaratlanul és öntudatlanul élvezem pillanatnyi belső csillogásukat a közömbös és alakatlan sártömeg előtt. De ez csak egy piciny része délelőtti, reggeli józanságomnak, amit épp-úgy szeretek, mint az utóbbi időben már rendszeressé vált délutáni, alkonyati részegséget a kantinban, az állatorvos, az igazgató és az orvos társaságában, akik kötelező ötvenes játszójukat játszik.

Nem tudom, tudják-e ők, hogy én olvankor már részeg vagyok, teljesen részeg, amilyen sohasem voltam. Mert én hallgatók, mosolygok, amikor mintegy tanácsot kérve rámnéznek és hézem, hogy a tárgyak ott a kantinban az alkony kellemes tengerébe süllyedve, hogyan mosódnak el, hogyan olvadoznak. Részeg vagyok, egész bensőm kavarog. Nem tudom, az alkoholtól-e, vagy pedig a tárgyak formájától, amelyek összezavarodnak és a kétségbeesett felismerhetetlenségig egymásba olvadnak, hogy az szinte fáj. Jól érzem-e magam? Tulajdonképpen nem. De szeretem a felhőknek ezt az örvénylését, amikor minden széthullik, minden egybefolyik, amikor tulajdonképpen minden egy ködös semmivé válik. Így van ez mindaddig, amíg valaki az agy rövideszű logikájától kényszerítve fel nem kel és határozottan, méltatlankodva — de nekem elviselhetetlenül bután — egyet nem fordít a kapcsolón. Akkor felvillannak a lámpák, a fény ragadozó csukái belevetik magukat az alkony zavaros halastavába és egy borzalmas rövid pillanat alatt mint vérszomjas, korrumpált rendőrök, ismét visszaállítják a rendet, a geometriát. De, jaj micsoda rend ez! Ez nem a nappal és a Nap rendje. Ez csak kísértete a rendnek, sírontúli formája. Engem ijeszt, elkeserít, s arra kényszerít, hogy felálljak, s ha lehet, szó nélkül, részegen és sértődötten, gyorsan kimenjek. Magam sem tudom hová. Gyorsan kimegyek, mert ilyen pillanatokban sohasem fizetek. Azt hiszem, azt már nem bír-

nám ki. Megvadulnék, felborítanám az asztalt, a kártyával, a félig üres poharakkal és kávéscsészékkal együtt, leverném a villanykörtéket, ártatlan embereket sértegetnék, s önmagam előtt is lehetetlenné válnék. Vljako, a pincér tudja ezt, s rám se néz, amikor kimegyek. Úgy látszik, ez a Vljakó nagyon jól ismer engem és mindent tud rólam.

Kilépek, vaksin megállok az alsó lépcsőn, egészen a végén, ott jobbra, s mint valami nehéz munka után, fuldokolva nyelem a levegőt. S így állok, míg az éj fel nem tárul szemem előtt. A legközelebbi településig, a tíz meg tíz kilométeren át mindenfelé terjeszkedő földek most békések. Kukorica, búza, zab, répa, kender, napraforgó. Lent balra a holt Tisza, ahová még mindig hajtjuk a disznókat, mert nem kaptunk hitelt az ólak vízvezetékéhez. Fölötte, mint valaha régen, magam sem tudom mióta, hasas, vertfalú, nádfedeles ház, pislogó ablakszemekkel. Ebben az épületben lakott a régi, kisajátított tulajdonosa ennek a mi állami mezőgazdasági birtokunknak, amelynek most a sokat jelentő „Haladás” a neve (és amivel én sehogysem tudok kibékülni). Az a vertfalú ház ott nyugszik, hiszen életének minden tragikus és gyanús kötelességét teljesítette már. De most végső nyugalomban mintha megtisztult volna, mintha új, téglából készült tágas, padlózott és meleg épületeinkkel, istállóinkkal, hombárainkkal, a disznóólakokkal és egész településsé, majdnem faluvá tömörült munkáslakásaival igazolta volna létjogosultságát. Csendes, szorgalmas, tiszta és biztonságos falu ez. Van kultúrotthona, mozija, sőt színpadja is, amelyen ügyetlen műkedvelőink irányításom mellett komikusan megható előadásokat mutatnak be. Betegrendelője is van; mindig meg lehet ott találni a doktort. Van itt fürdő is, vannak valóban szép virágágyak is mindenfelé. A víztorony mély benyomást keltve, szinte gyárkémény-szerűen és derülátóan székel mindezek felett. El is neveztem Eiffel-toronynak. Van itt még sok más apróság is, amelyek azonban nagyon is szükségesek, mert nélkülük az élet kevésbé volna kényelmes. Jól ellátott, csendes falu ez, barátom, az igazgató szolid és nem erőltetett irányítása alatt. Por nincs benne, beosztása bölcs, úgyhogy az egész falu inkább egy jól rendezett magaslati gyógyhelyhez hasonlít. Mégis, igazi falu, eléggé tehetős; biztos és aránylag elégséges a jövedelme, jól terem és kellemes, megfelelő az éghajlata. Csúpan az a kellemetlen, hogy oly messze esik az utaktól és a piacoktól, de a mieink készülnek rá, hogy a jövőben ezt is kiküszöböljék. El is hiszem, hogy megteszik, de nekem így is jó, sőt éppen így jó, hogy messze vagyunk, hogy ez a falu ilyen eldugott. Mert én szeretem ezt a csendet, amit úgyis elűznek majd; Vajdaságnak ezt a végtelen, biztos, puha csendjét, amelyet a költővel együtt gyakran lelkem mélyéből köszönök.

Mert én szeretem Vajdaságot. Szeretek benne mindent, első gyermeki lépteimtől kezdve, amelyeket nagyapám magános, szinte tengerbe veszett szállása körül, az akácfák alatt, a kukoricaföldek falánál tettem. Szeretem kútágasait, szélmalmaikat, az óvatosan egyenetlen síkságok rapszódikus, lusta melódiáját. Szeretem bársonyos, pihent, izzadt lovait, illatos teheneit, tagbaszakadt bikáit, amelyek fújnak, ha a nevéket kiáltod; a vadludakat a téli égbolton és a nyulakat a kékes hóban, a varsákat és a cégéket a vizet holt ágaiban a kristálytisza barackpálinkát a zöldesszínű pohárkában (olyan láthatatlanul tiszta, mint a levegő, szinte nem is látszik, felt-e a pohár vagy üres). Szeretem a hallgatást, a nyugalmat. Szeretem a holtág előtt a parton álló nádfedeles házikót is; ezt a házat, amit a mieink nem akartak lebontani, hogy mint holmiféle múzeumi tárgyat, mutogathassák az ifjabb nemzedéknek. Így most még mindig ott áll (sőt tapintatosan javítgatják is) a gyepes barapart előtti magaslaton a kútágással, merengőn, primitíven. Igen, az én multam, a mi multunk. Örülök, hogy tudhatom, hogy ott áll a kantintól balra, amikor oly izgékonyan, oly lehetetlenül kirobbanok a lépcsőre és nyelem a levegőt a sötétben, ahol szerencsémre ritkán lát valaki, de akkor sem vesz észre rajtam semmit. Mert én jól állok a lábamom és inkább úgy belülről, lélekben vagyok részeg, noha a Vljakóval való havi elszámolások alkalmával látom, hogy a literék és a stamplik veszedelmesen szaporodnak.

És így, miután kifújtam magam és jóllaktam levegővel, a tárgyak körülöttem ismét kezdenek feltűnedezni. Megindulok a járdán valahová. Rendszerint a központ felé, mert nincs kedvem a munkásházak közé menni, ahol az udvarokon asszonyok tesznek-vesznek és gyermekek játszanak. Megyek, s nézem az épületek szilárd körvonalait, elkerülöm a boltot, a postát, a műhelyeket és az istállókat, nehogy valaki megszólítson és beszélgetésre kényszerítsen. Megyek, nézelődöm és hallgatok, míg

oda nem érek a baraparton álló múzeális, néma, üres, vertfalú ház elé, vagy a túlsó oldalon az igazgatósági épület közelébe, az akácoshoz. Az épület most egészen sötét, egy ablak kivételével, amely mögött az ügyeletes telefonista ül. Nincs itt most senki. Itt a legkényelmesebb. A holdfényben, sőt anélkül is a holtág fáradtan, öregesen csillog, mint a föld szeme, amely mindig néz valahová, de kívánság nincs benne. A ház remetéskedik. Ilyenkor szeszélyem szerint annak látom, aminek akarom. Hallom benne a lakodalmásokat, a pohárcsengést, a kólót, a mennyasszonytáncot, s mindezt olyan durvának és valószínűeknek, ahogyan több mint elégszer hallottam már, s így most többé nincs szükségem rájuk. Temetést látok, papot, harangozót, bekötöttfejű, ráncosképű, suttogó asszonyokat. Érzem a józan, délelőtti, szürke és hűvös szorgoskodást. Érzem a csirkepapnikás, a friss lepény, a lekváros bődön szagát, a kádakban álló seprű illatát, az üstben fővő pálinkáét és a ház mögött a cefre bűzét. Sejttem az álmokat, a mulatozásokat, a megejtett szolgálókat és béresasszonyokat, a részegen dadogó béreseket. Ismerem az igazságot és az igazságtalanságot, a születés megindultságát és a halálfélelem berobbanását. Érzem az élet forrongásait, ami valahogyan boldoggá tesz és könnyet csal a szemembe. Mindez szeszélyes, bizonytalan, hisz végül is a magam egyéni emlékeimből áll, amelyeket én öntök bele ezekben a tárgyakba. De a tárgyak ezektől az emlékektől mégis életre kelnek, s szinte zenévé válnak. Zord, szomorú zenévé, de még rosszabb, ha vidám-má. Olyan muzsika ez, amelyet nem szeretek, de helyette más muzsikám nincs. És kinek is van?



DESI HUBER ISTVÁN

Viharmadarak (olaj)



## Csantavéri csöndes éj

Könnyű függöny ring nyitott ablakon  
Nyugalom házában. Elmúlt már éjjél.  
Áldottabb pihenés az a fekvésnél,  
Hogy bölcs könyvek lapjait forgatom.

Kint nagy csillagok sziporkáznak,  
Halkan bókol az akácok árnya,  
Holdfény szökik loppal a szobámba  
S egy pille a függönyön citerázgat.

Betűk fölé hajolok szomjas szemmel,  
Ódon igéket kutatok álmatlan.  
Szép óráimat mind a tudásnak adtam,  
Mögöttem csapdos egy papírostenger.

Kutatom, hogy válik betűkből élet.  
Az asztal mellől fölkelek nesztelen.  
Juhzagú szellő lép át a kerteken.  
Az éjszakába töprengve kinézek.

Nehéz földek pihennek most a porban,  
Nem nyikordulnak meg a rozszant kapuk.  
Minden kis lámpa a környéken kialudt,  
Egy rekedtes kuvasz néha fölhorkan.

Lábujjhegyen lépdelek a csönd otthonán.  
A vaskos lég az utcákból beárad.  
Alszik fáradt ember és hajtott állat,  
S őrző lélek: járok az álmuk után.

Csantavér, 1954 augusztus.

## A jövődöt járom

Csurgó vizek, fekete-zsíros sarak,  
A terepjáró gép nehezen halad.  
Gyomokat gázol, vadvirágokat tép,  
Nagyokat zökken. Itt nem álmodhatnék.

De hosszú bukdosás után — ligetek,  
Mint a délibáb, alvó puszták felett.  
Kultúrházak, parkok és utcatorok,  
Hol a sárban a kerék alig forog.

Száraz ebédlő volt nemrég a vágyunk,  
S hogy gémberedett tagokkal kiszállunk,  
A mozi mellett áll a kis palota,  
Mezők tündér-kezdve emelte oda.

Egészségház, fürdő, virágoskertek,  
Tánchely és boltok és házak: emberek.  
Nem cselédeknek: maguk urai ők,  
A pusztán előrevitték az időt.

Nyíleggyenes járdák közt virágágyak,  
Az istállókra bambuszféle bágyad.  
Bagnonia-fák nagy levele bókol,  
Jegenyesoroknál testes disznóól.

Iskola, orvos, mélybe fúrott kutak —  
Építétek meg már a kövesutat,  
Mert így csak a filmszalag viszi szerte,  
Hogy fény esett itt parasztra, emberre.

Szép gyerekek tiszta ablakok megett,  
Nem a nyomor sír itt örök éneket.  
Külön lakásban és virágoskertben  
Leng itt a munkáséletben a kellem.

Messze zöld fény kukorica-táblákon.  
Ázott tallókon a jövőndőt járom.  
Szememet tiszta házakra emelem—  
A birtok neve s népiünk útja: Győzelem.

„Pobeda”, 1954 augusztus

## Búcsúzóul

Most hajnal kél fénysugárban.  
Este még a falut jártam,  
Fogócskáztak a gyerekek  
S jövevényre — rámnevettek.

Bársony szemük elkísérget,  
Nem felejttem e vidéket.  
Kispajtások otthonában  
Láttam őket játszi lázban.

Most álmodnak autóról,  
Nyargalható hintalóról.  
A homokban építenek  
Házat, várat, amit lehet.

Álmukat én versbe lopom,  
Elmondom a városokon.  
S úgy mondom majd e verseket,  
Hogy egyszer ők is értsenek.

Egy sereg oly verset írnék,  
Nyissam minden gyermek szívét.  
Talán mesét is mondanék,  
Abban csak kék lenne az ég.

A nap is szép kéken sütné  
Piros virágra, zöld fűre,  
Tehénkék és friss báránykák  
Az örömet kolompolnák.

Falu szélén mezők zöldje  
Elszalad a végtelenbe...  
Itt hagyom a gyalogösvényt,  
Búcsúzni kell tőle tüstént.

Búcsúzól velem jönnek  
Öreg arcok, már megtörték,  
Ifjú szemek, hajnallátók,  
Becsületes kézfogások.

Naptól fénylő férjhomlok,  
Hol a szálló gond kibomlott;  
Asszonyoknak tisztos szava,  
Leányoknak angyal-arca.

Dalok, miket ifjak zengtek,  
Régi élet, mi üzenget.  
Szöszké fiút simogattam,  
Emlékbe egy mosolyt kaptam.

Elviszem a vitáikat,  
Mert harcol e paraszti had,  
Keménykötésű népének  
Kell az újhódolt szép élet.

Elviszem a híradását,  
Napáldotta tájék lázát,  
Hol a kenyér magva érik —  
Régi tervnek új ígét...

Csantavér, 1954 augusztus.

## *Halk Csantavér, elmegyek már*

Halk Csantavér, elmegyek már,  
Pedig egyre hív a határ,  
Ahol járt-kelt sok rokonom  
S papucsban ült a vonaton.

Idejöttek a tanyákról.  
Emléklevél hull a fákról...  
Végállomás, kiindulás —  
Talán másnak nem is csodás.

Tisztosfüves tarló nevet,  
Enyém a szép emlékezet,  
Nem kivénhedt kávésboltok  
Mondják, hogy hol voltam boldog.



Dús legelők Kevi táján,  
Tornyos sima dülűtján,  
Orompart és Ada között  
Jártam én a szelíd rögöt.

Gyerekfejjel megszerettem,  
Képe bennem még töretlen,  
Ezt a kerek pusztaságot,  
Hol először láttam álmot.

Révülten most arra néztem,  
Hol kis tanyán volt a fészke,  
Hol a hajnal nagyon kék volt,  
Mint a csantavéri égbolt.

Régi évek messze tűntek,  
Kék reggelek nem szürkülnek.  
Harmatos a kukorica,  
Tülköt fúj a kondás fia.

Elindulok, meg-megállok,  
Visszahúznak az akácok.  
Poros út várt, most sáros út —  
Kék hajnalba visz a vasút...

Csantavér, 1954 augusztus.

LATÁK ISTVÁN



DESI HUBER ISTVÁN

József Attila arcképe

## A falu dala

POR

Estefelé már felhővé nő és magasan a házak fölé emelkedik. És mint mikor köd száll az őszi mezőkre, az esteledő órák aranyló fényében is csak ezen a szürke fátyolon át látszanak az utcák, a fák, az emberek. Behullik az ablakokon, megüli a lombokat, hogy minden levélrezdülésnél újabb apró felhőkben szálljon fel, megüli az arcokat, az életet, a nappalokat és az éjszakákat. Aranypor, ha a napfény ragyogja át, ezüstpor, ha a hold ezüst sugarának fodra lebben.

És szürke, mindig szürke, ha leszáll.

Nem futamodom meg tőle, nem menekülök előle. Hagyom, hogy reámhulljon és belepjen. Szeretnék szürkén beleveszni a faluba, lesekedve várom, hogy az utcasarkokon hirtelen szembetalálkozom majd a hétköznapal. Szeretnék egybeolvadni a szem-megszokta képpel, odatartozni a porlepte lombok, az alacsony házak, az utcasarkokon túl előbukkanó faluvég, az itt-ott ágaskodó malomkémények, a sárga tarlók, az aranyló, zöldelő, vagy csak lustán, színtelenül heverő végtelen földek szürkeségéhez, a házak, a piac, az utcák, kocsmák, a lompos és lombos sorok mindennapjához.

Szeretnék, nem mint évek óta valahányszor évfordulókon, ünnepélyeken falun jártam, a falu ünnepi arcába nézni, mert a falu kevesebb ünnepet ül, mint hétköznapot nyú, s a táposmalomból nem hullanak nagy szavak; szeretném inkább az ünneplőbe öltözött mondatok helyett ellesni a hétköznapi gúnyájú gondolatokat. Szeretnék, mikor egy-egy nesz, zaj, zöreij, robaj régi falusi gyermekemlékeket éleszt bennem, úgy találkozni a faluval, a falusiakkal, az életükkel, hogy ezekhez a poros, hétköznapios mult napokhoz mérhessem a mát, s meglássam a falut nem olyannak, amilyennek képzeljük és szeretnők, hogy legyen, hanem olyannak, amilyen; olyannak, ahogyan az élet a mában kiteljesedett benne: még bolyongó árnyakkal a napsugaras fényben, kísértő emlékmomokkal a forduló lelkek mélyén.

Itt, ahol a leglassabban gördül előre az élet, itt szeretném kilesni, hogyan illeszkednek a nehéz, súlyosan lépő lábak az új ütemhez. Nem baj, ha cifra káromlások közé ágyazott is a szó, csak igaz szó legyen; nem baj, ha nem csupa fény, csillogás, ragyogás, amit látok, csak belássak a porlepel alá, a lelkek mélyére.

A gondolatokat, a gondolatszárnyakra bízott, elstutogott, vagy csak sóhajba lehelt gondolatokat szeretném elolvasni, hogy rezgésükből kihalljam az érzések melódiáját és mint szél zúgását az eolhárfa, feszült idegeim érzékeny húrjai felfogják az új élet dalát...

... a dalt, mely még meg sem született, csak szunnyad a lelkekben és szárnyrakelése ellen még berzenkedik a begyepesedett, a maradi mult megannyi kísértete;

... a dalt, melynek foszlányai már beleszabadultak a falu életének mai lüktetésébe, s benne vannak a halk éji neszekben, a szélben, mely elzúg a falu felett, a tanácskozásook, viták zümmögő ütemében;

... a dalt, amelyet már dúdolnak a susogó fák, a falusi nappalok és éjszakák, a dalt, mely andalítón halk még, de holnapra felzúg, hogy gazdagon, hatalmasan, gyönyörűen zengjen...

... a falu dalát.

NAPSÜTÉSSEN

Az életnek most sem bársonyosan simogató a keze, kérgesre törí az ekeszarv, traktorkormány, kapanyél.

A házsorok a porfolyók partján most is glédában állnak, a házak apróra összehúzott, vaksi szemmel néznek, s ezek a szemek, a kis ablakok, hol a sok fénytől őrzik a szobák hűvösét, hol a hidegtől a lobogó lángok melegét; nem mernek nagyratúrultan inni se napfényből, se levegőből. Az egymáshoz húzódtott házak, magas kerítések, csukott kapuk féltékenyen leplezik, takargatják a benti életet, s csak ha kapu tárul, akkor üdítik fel a beleső szemet kukacvirágtól, gladiólától, mályvától tarka apró kertek szívderítő színei. Ennél több alig-alig szüremlik ki a belső élet titkaiból. És a szemérmes szem is a hepehupás járdára néz, nem leselkedik be. Mert ebben, amerre csak jártam a nagyvilágban, mindenütt más és más a szokás. A holland faluban az a nevetlenség, ha a járókelő nem néz be a szélesre tárult földszinti ablakon, hogy lássa a nyugalmas családi

élet képét. Itt, a falu íratlanul is szigorú illemtörvényei szerint az az illetlenség, ha valaki beles a falak mögötti életbe.

Csakhogyan hát a külső kép is árulkodó.

A piaci bódék, árus-sorok, sátrak, asztalok odatelepedtek az ormóttan nagy templom köré és ezek már nem azok a kufárok, akiket kiűzhettek a templomudvarból. A boldoguló élet kér teret itt, a tágasra maradt tereken, térségeken. Dinnye halmozódik, töpörtühegy magaslik, cukorkásbódé kínál tarka cukrokat, lacipecsenye csábít inyes ízeket eláruló illatával. Nem igényeseknek szánt áru, ami piacnapra idegördül, bizony, nagyjából, silány minden, aprók a dinnyék, bágyadtan mosolygók az almák, sokszor fonnyadtak, kedvetlenül termettek a zöltségek, főzelékfélék, amelyekre nemigen jut idő, erő, munka. S így árulkodik a piac, elárulja a csukott ablakok, kapuk, az asztalok, a tálak, az igények titkát.

És árulkodik a kirakat, a boltok belső rendje. A városi ember a kirakatban ismerkedik színekkel, árnyalatokkal, szépséggel, újdonságokkal. Ízlése itt csiszolódik, jut el a hasonlítgatásig, innen tud dolgokról, amelyeket sohasem látott, melyekről sohasem hallott. S a mában sokszor itt iszik a felismerésnek, az eredménynek borából. A falusinak ebből nem jut semmi; itt a kirakat nem díszes, izléses kiállítás, csak tárgyak tára, árak jegyzéke és semmi több.

Rideg, a képzeletet nem kelti szárnyra, szívtelen. Pedig a falunak vérbő, érző, meleg emberi szíve van a porlepel alatt. Csendes, egyenletesen dobog, csak néha dobban nagyot, ha elkapja, felörvénylik benne a szenvedély s nekiront a századoknak, évezredeknek, hogy ledöntse uralmukat. Villant itt már kasza, lobbant már dacos láng a szemekben, s a sok kisparaszt, nincstelen, szegénységet nyűvő kétkézi ember üzött el már innen urat, ejtőernyőt, birtokost, élősdit, osztozkodott már a dúsak földjéből és mert nagyot előrelépni a széttört láncok közül. De a hétköznapok dobogásába, az évek egyenletes őrlésébe nem sikolt bele a nagy dobbanások hangja és a vér lüktetése lassú, csendes, egyenletes. Halk, ahogyan a porba belevész a kocsikerék zöreje. Szürke, mert sehol semmi szín nem tarkítja.

És mégis...

Mégis, amint itt dobog a falu szíve ezen a kis területen a posta, mozi, a kommunisták székháza, az egykori uradalmi istállóból lett községháza, az iskolák széttagolt épületei, a cukrászda, a kocsmák, a boltok, a patika és a piac körül és között, az élet lassanként már nyújtózik a kialakuló új központ, a szövetkezeti otthon felé. És ebben a nyújtásban fordul az élet a faluban. Fordul ott is, ahol már látszatja van és ott is, ahol még nem is akarják. Mert kisparasztok falva volt és a nincsteleneké. Sok nem is juthatott nekik, három, négy, hat hold, s annak egy részével bent vannak a szövetkezetben, s van szövetkezet, amelyben hatvanhárom családnak alig van több kilencven holdnál, a többi a földalapé. De feszül a húr. Szaporodik a sok tétlenséghez ítélt és szorgosságához szokott, aggodásban tördelt kéz és vagy ipar születik számára, vagy elvándorol, szerteszóródik, kihullik a falu életéből. És itt, ezen fordul nagyot a falu sorsa. S arra fordul, amerre utat lel előre. Mert elragadta már és viszi magával az élet menete, egyre gyorsuló üteme; ki kell fordulnia önmagából, le kell vetkeznie a lassúságot, az örök, egyforma mindennapot.

Soká tart még. Nehezen, lihegve birkózik az új, a sürgető napokkal, sok még az árny, a meg-megjelenő kísértet, és visszahúz. Az iskola lett volna hivatott arra, hogy legalább az új nemzedéket megszabadítsa a kísértetektől. De az iskolát sokáig a boroskedvű, a dús lakomákon élősködő mult igazgatta, mogorván vicsorgott, ha új szó hangzott el a fehér falak között és az iskola csak most ölti fel igazán nemzedéknevelő szerepét. Épületei szűkek, régiesek, egyik a piacra néz, a kopár, kietlen térre, a másik egykor jegyzőlak volt s nehezen alkalmazkodik új hivatásához. És bizony a kultúregyesület otthona is sívár, nem vall zajos, eleven, lüktető életre.

De van már park. Park a portenger legmélyén. Kedves, üdítő; egy szépülő világ apró kis hírnöke. Még rágalmazták előttem, hogy padjain soha senki meg nem pihen, fűven nem futkároz gyermekláb, lombjai alatt nem keres senki árnyat, felüdülést: nem használják ki a parkot. Ám nem volt igaz, rágalomnak bizonyult. Egyszer három öregasszonyt láttam a padokon, szorgalmas pletykázásba, emberszólásba, fiatalok szapulásába merülten. Másodszer este vitt arra az utam és a holdfényben fiatal párok ültek a padokon. A holdfény, a szerelmes képek örökszép kelléke, ezüst leplét úgy terítette a szerelmesekre, hogy csak árnyaik látszottak, arcuk nem. S nem láthattam jól őket, mert megbékélten elfordultam, örvendezve, hogy lám, a park mégis betölti hivatását. Nem tudom hát, csókolóztak-e. Remélem, csókolóztak.

A falu napfényes képében ott vannak mindannyian, visszanezők és előre tekintők. A nehezen mozdulók és a bátrak, a csökönyösködők és a hittel hívők. Benne van az az



ember is, aki, mikor a szövetkezeti otthonból, egy taggyűlésről jöttem, dülöngőn elémlépett, borszaggal elkábított és mindenáron fülembe akarta sügni, hogy a szövetkezet már tönkrement, ő maga kimenekült már onnan, lovakat tenyészt és nagyszerű áron eladja őket Szabadkán. Sajnos fülem helyett kétszer is az arcom találta el suttagó ajka és nagy cuppantásokkal ápolta irántam való váratlan barátságát. De a cuppantásokkal sem tudta kitépni fülemből azt a hangot, ahogyan a szövetkezeti tagok a taggyűlésen beszéltek, azt az őszinte, mélyen ülő szövetkezeti tudatot, amely még a kilépéssel is úgy fenyegetőzik, annyira nem komolyan, mint mikor az anya agyonveréssel fenyegeti gyerekeit, de persze eszeágában sincs megtenni. Odatartozik a képhez a pletykás-néni, aki végighuhogja a falut, elmegy mindenüvé, ahova tömegesebben járnak az emberek, mulatóságokra és templomba, s viszi, hordja a többnyire maga költötte pletykákat. A külső képhez tartozik a mozi, amely körül esténként a kiáradó zene hangjaira ott csoszog a fiatalság és bent már hétközben is, majdnem mindennap tartanak előadást. Hozzá tartozik az élcapat titkára, ez az egyszerű, éleseszű, sokat felfogó, tapintatos idősebb paraszt, aki mindenütt ott van, mindenben részt vesz, mindenről tud, mindenkit ismer és már szeretik, becsülik, tisztelik azok is, akik ellenséges szemmel néznek rá. Igen, benne vannak a képben mind, az adótpanaszló maximumosok és iparosok, a csendesek és hangoskodók, az ünnepek és a hétköznapok, a szerelmesek és a haragosok. Minden és mindenki benne van ebben a napsütéses képben.

De azért ha pillanatfelvételt készítenék a faluról, mégis inkább holdfényben készíteném. Nemcsak azért, mert ilyenkor elül a por. Azért is, mert a pletykás öregasszonyoknál szívesebben fényképezném a pletykára okot adó fiatal szerelmeseket.

A jövő kedvesebb nekem, mint a maradi múlt.

## ÖREGEK ES FIATALOK

Nyugaton játéklarangok vannak, mifelénk játékotthonok. Most nyílt meg itt egy, a kommunisták mindenfelé széttekintgető és ide is sokszor atmosolygó székházának tőszomszédságában. Nappal boldog zszibongás tölti be az udvart, ott kergetőznek, labdázna, hintáznak, autóznak, homokot túrnak az udvaron s aki gyerek csak teheti, egy-két órára idejön hancúrozni és, sokszor be-bekukkantanak a felnőttek is, látszólag, hogy megsímogassanak egy-egy szőke, barna, fekete buksit, valójában azért, hogy egy-egy boldog, önfelédtt pillanatra maguk is eljátszogassanak. Egyszer tettenértem a komoly és fiatalságában is tiszteletet, megbecsülést érdemlő iskolaigazgatót, amint virgoncan karikázott és nevetve futott a színes kerék után. Bevallom, magam is egy kis vágyódással néztem be az udvarra mindannyiszor, valahányszor arra vitt az utam. De láttam gyerekeket is, akiket eltiltott onnan az ostoba szülői gőg és akik szívszakadva leselkedtek a kapuban. Ha ezek a szülők azt hitték, hogy a megkülönböztetéssel jól tesznek gyermekeiknek, súlyos csalódás vár rájuk; a kis, remegő gyermekszívben örök seb marad, hogy nem része a többiek boldogságának és lehet, — ha igaz, hogy a gyermekkori emlékek egész életen át befolyásolják az embert — éppen ennek az emlékeknek a hatása alatt igyekeznek majd ezerszeres buzgalommal odatartozni azokhoz, akik most boldog felszabadultságban játszhatnak.

Ha esténként néha arramentem, olyankor már szép sorjában aludtak a kis autók, labdák, karikák, hinták. Édes mosollyal aludtak, s ha volt bennük egy kis becsület és igaz emberi érzés, a gyermekekre mosolyogtak álmukban, akik holnap is, mindennap eljönnek majd hozzájuk.

Többnyire olyankor lestem be az alvó labdák felé, amikor a nagyobbbránótt gyerekek, az ifjúság közé mentem, magamban egyre mélyebben átérzve a költő szavait:

*Óh ifjúság, ha hozzátok megyek,  
Sötét könnyekbe takarom a gőgöm,  
És egy sarokban mélyen eltűnődöm,  
Hogy vannak völgyek és vannak hegyek...*

Én már nem viszek magammal gőgöt, csak völgybe hanyatló életem takarom sötét könnyekkel és csak akkor mosolygok, ha felnézhetek, fel, a hegyekre, az ifjúságra. Én láttam és látom, hogy az álmok néha valóráválnak, s látom, hogyan válnak valóra és ki-poppant, kimartan, csak a mások örömét örülöm, az ifjúság örömét.

Nincs szép otthona, az egykori ideiglenes templom bizony sívár tanyája csupán, bár jobbat, szebbet érdemelne és ideje lenne talán, hogy teremtsen is magának. Kertje

sincs ennek az otthonnak, hogy ilyenkor nyáron ott levegőzzenek, táncoljanak, gyűlésezzenek. Rekkenő hőségben, napfénytől holdfénybe áttáradt augusztusi forróságban is a kópár, a melegtől párolgó falak között folyik a tánc, az ének, a vidám vagy komoly beszélgetések. Talán azt hiszik, hogy mert munkájuk napközben amúgy is nagyobbára szabadban, levegőn folyik, nem kell a tisztult esti levegő, nem kívánkoznak a szabadba.

Általában — és ezen sokszor megdöbbenek másutt is — a szabad levegő még nem hatolt elég mélyen a fiatalság közé, lelkébe. Pedig az új szél már ott zúg a falu felett, tépázza, döntögeti a régi falut, a lelkek válaszfalait, omladozó palánkjait. Itt is több felzabadosultság, több merészség, több fiatalos nekilendülés kellene. S ha nincs még, annak sokféle oka lehet, legelsősorban az, hogy a vagyon s a velejáró családi hatalom — vagy hatalmaskodás? — az idősebb nemzedék kezében van.

Ezen kissé elcsodálkozom. Én, bevallom, mindig kissé megilletődötten nézem az ifjúságot, egy kis félelemmel. Mert a világ úgy fordult, hogy nem a fiatalok tartanak már az idősebbek bírálatától, nem nekik barázdál ráncot homlokukra a gond, hogy mit szólnak majd ehhez vagy ahhoz az öregek. Megváltozott a viszony fiatalok és öregek között. Az idősebbek pislognak laposakat és félnek kissé a fiatalság bírálatától. Hiszen most már az ifjúságon a sor, hogy szebbet, nagyobbbat építsen, előbbre vigye az élet menetét és kivesse belőle, ami bonyodalmasat az idősebbek reáhagytak. De itt a faluban még megmaradt a régi rend, a túlzott tekintélytisztelő. A korban nemcsak a több tapasztalatot látják, hanem a bölcseséget vélik akkor is, ha balgák bölcsesége. A polgári nagymama még mindig a főzőkanálhoz kergetné vissza egyetemre járó leányunokáit, az idős parasztasszonyok botránkoznak a mozin, a táncon és elfelejtik azt az időt, amikor ők sem haragudtak, ha a regény vasárnap délután megszorongatta a derekukat a nagykoszmában. Hogy az öregek ragaszkodnak az ősi sorrendhez, az még rendjén van, akinek bárki fellett, bármiben egy csepp hatalom is van a kezében, az nehezen mond le róla. Az a baj, hogy a fiatalság még mindig megnyugszik ebben és nem érzi kezében a hatalmat, az erőt, nem érzi át ifjúságának hatalmas erejét.

Amúgy pedig nagyon életrevaló, nagyon szép fiatalság van itt a faluban. Szépnővésűek, kedves arcúak, mosolygós szeműek valamennyien a fiatalok. A régi parasztgúnya végleg eltűnt, fiatal már nem viseli sehol, semilyen alkalomra és itt a faluban majdnem több nyárian szellős, fiúsan rövidrevágott leányhajat látni, mint a városban. A céplőgépénél háromnegyedes nadrágban dolgoznak a lányok, a Szocializmus szövetkezetben rövid nadrágban, kis nyári blúzban meszelt egy fiatal menyecske, a Haladás szövetkezet taggyűlésén egy lehulló kontyura rácsodálkozott egy fiatalasszony, hogy: „Ugyan, néne, minek az a sok haj ebben a nagy melegben?"; a nyolcosztályos kisérletsgizóinak fényképén minden fiúnak ott a nyakában a nyakkendő, pedig a legtöbb ezzel befejezte az iskolát és megy szántani, vetni, földéken dolgozni. Apró külső jelei ezek annak, hogy városiasodik a falu. Most még csak az emberek, meg talán a bútorzat a házakban, aztán majd lassan az utcák is. És nemcsak külsőleg.

Odáig persze hosszú az út, itt-ott még berzenkedik a legmaradibb romantika, a hivalkodó, kötekedő magyarkodás. De szerencsére csak szavakban, s nagyobbára nem is a fiatalság körében.

Sovinizmus? A falu magyar és a szomszédos település szerb fiatalsága összejár, együtt sportol, táncol, szerbül, magyarul egyformán beszél, nem is veszi észre, mikor vált nyelvet. A fiúk-lányok között, az öregebbek nagy szörnyűködésére, a szerelem is gyakran kivirul és letipor nemzetiségi gátakat. Megy az életük a maguk együttes útján, s ha ezen az úton akadnak is olykor zökkenők, kátyúba nem esnek, nem akadnak már el.

Hosszú és olykor poros, olykor sáros ez az út, a fiatalságnak az az útja, amelyen levetkez minden maradi szokást, régi babonát, különbséget. Táncmuláságon elnéztem a parasztfiút, akit délután még piszkos, foltos nadrágban, agyonizzadt ingben láttam, s most szinte ragyog rajta a friss világoskék ing, milyen természetesen megy oda felkérni az egyetemi hallgató leányt, vidáman, jól beszélgetnek s nem érzik többé az egykori válaszfalat. Nem általános ez még; hol a tanulóifjúság különködik, hol a parasztfiúság néz sandán, bizalmatlanul amazokra. De ezernyi érintkezési pontjuk összehozza őket, hiszen ez a fiatalság már csupa kisérletsgizettből áll, a színvonal emelkedik tudásban, életmódban, látókörben, mindenben.

Csak egyben nem változott a falu egy szemernyit sem. A pletyka átka még rajta ül s mondják, ha valakinek a Kopaszoron a tyúkszemére lépnek, öt perc mulva a nagymalomnál is tudnak róla. Dehát... tegyük városi szívünkre kezünket és valljuk meg őszintén, jobban állunk-e városban? Pletyka alighanem mindig lesz, amíg szerelem lesz és remélem, a szerelem nem pusztul ki az élet szépségei és örömei közül soha.

## Megnyugvás

Anyám, ma olyan jó itthon,  
gazdag ünnepelt is voltam,  
a legszebb percekben titkon  
mégis csak haza gondoltam.

Egy békés mosolyban ringok,  
mit szépít a nyár fegyelme,  
ha távol már tépett szirmot  
sodor nyugtalan lelkembe.

S űz a perc, az emlékezet,  
hazaint fenn a Nap menése,  
tudom, hogy még fáradt kezed  
magot ejt a csibék elébe.

Körülröpdösnek, az arany  
pihéjű szárnyacskájuk pereg  
s újra mesét hallgat kazal  
tövén a három kisgyerek.

Nem varázsolsz üde tündért,  
élünk gondoviselt vágyaikon,  
rámszólsz tévedt betűimért;  
anyám ma nagyon jó itthon.

## Országúti vallomás

Kanyarog az út, mintha minden  
útbaeső rögöt, árkot kikerülne,  
megy a messzi köröszttözödések  
csöndjébe és a por tompa tükre  
mutat örökarcú paraszthitet.

A nyár aranya csilingel rajta,  
a pajta szívéig lepkék kísérik,  
ez a diadalmenet hősi üzenet,  
őrzik nemzedékről nemzedékig,  
itt a tájban, mely küzdést temet.

Állok hallgatag, már az alkonyat  
nem vezért, nem régmúlt történelmet  
dicsér, az ajkakon dolgos ember  
ébred, kibén a hódolat elveszett  
s édes gyermeket félt szeretettel.

Erről az útról csodát ismerek,  
nem tévelyeg a tarolt mesgyéken,  
vetések között jelez át a tájon,  
két világot visz túl a szenvedésen  
egymáshoz: munkást s a parasztságom.

URBÁN JÁNOS

## Egy ügyvéd átváltozása

Lesz, aki tudja, lesz, aki nem szokta olvasni írásaimat s így nem tudja, hogy már néhányszor belekezdttem abba a történetbe, mely hivatalos okmányként tanúsítja, hogyan lett belőlem, Hiszek Tóbiás ügyvédből — író? Most azonban végére járok a dolognak s többé nem kalandozok se jobbra, se balra. Éppen ezért kezdem a lényegen.

Miután irataim nem voltak rendben, s nem tudtam igazolni anyai nagyapám származását, negyvenháromban kizártak az ügyvédi kamarából. Mit tehettem volna? Ugyan mit? S akkor eszembe jutott ifjúságom régi álma, ősi vágya, vágy, amit talán pont attól a nagyapámtól örököltem, akinek származását nem tudtam igazolni, vágy a föld, a növény, a kert után és beléptem napszámosnak a „Kolibri”-kertészetbe.

Kora tavasszal nyílt meg előttem a zöldre festett óriási kapu, mely mögött álmaid tündéerkertje feküdt. Kezemben szorongattam a levelet, melyben a vállalat tulajdonosa értesített, hogy tekintettel a körülményekre, felvesz, de megjegyezte, reméli, tisztában vagyok vele, hogy növényeinek nem jogtudósra, hanem munkásra van szükségük. Tisztában voltam vele. Csak azt nem tudtam, hogy a kertészkedés nem olyan ártatlan, gyengéd, lehelletfinom mesterség, mint az ember hinné.

Mint ahogy az ügyvéd sem viheti sok ra, ha szigorúan a szabályokhoz tartja magát s kicsit nem keményíti meg szívét, a kertészből sem lesz semmi, ha nem erőszakoskodik.

Mert kit érdekel, mondjuk, májusban a jácint? Senkit. Annyit találni a piacon, hogy Dunát lehet vele rekeszteni. Ha meg akarsz élni hivatásodból, akkor tudni kell annak minden csínját, bínját. Így tanultam meg, hogy a jácinthagymát szépen cserepekbe rakjuk és egymás mellé állítjuk a melegház padjai alá. Nem a padra. Nem tévedtem, hanem a pad alá. Az üvegház ugyan azért készült üvegből, hogy télen is meleget, s főleg napot adjon a növénynek, de van, amikor csak módjával szabad bánni a napsugarakkal. A jácinthagyma a sötét melegben megered és hajtani kezd. Kicsírázik a pad árnyékában, előbújik a szára a zsiros fekete földből, s ösztönösen keresi a világosságot, a napot. Ösztönösen érzi, hogy valahol a pad alatt kuksol, s ha siet jó nagyra, hosszúra nőni, talán el is érheti mind a kettőt. Vékony vértelen, halvány szára hát kapaszkodik felfelé, mint ahogy a pincelakó kapaszkodik az ablakhoz. Még kis bimbókat is nevel a szerencsétlen. Bimbókat, amik a sötétség gyermekei. Éppen, mint a nagyon szegény pincelakó embereknél.

Aztán, mikor odakint már enyhébb lesz a tél, picit talán az útszéli fű is kizöldel, felrakjuk a sápadt, bimbós növényeket a pad tetejére, az ablakok mellé, a világosság, a nap felé, s a bimbó, végtelen örömeiben, hirtelen kipattan.

S március végén kész a jácint.

Sok apró fogással csalogatja a kertész a virágokat, akár az ügyvéd a kliensét.

Hanem, mégsem ez történetem lényege, ezt csak mellékesen mondtam el. Hanem fontosabb ennél, hogy ott, a „Kolibri”-kertészetben, a virágok és örökzöldek közt — ahogy mondani szokták nagy írók életrajzában — ott vettem először tollat a kezembe, ott próbálkoztam az első versekkel és az első elbeszélésekkel. Persze csak magamnak írtam és nem a nagy nyilvánosságnak. Akkor még nem is álmodtam róla, hogy valaha a toll lesz a hivatásom.

Kapálgattam, ültetgettem, írogattam, és mint annyian mások, vártam a háború végét.

Talán, ha igazi regényírónak születtem volna, bár még lehetek az is, most leírnám annak a várakozással töltött esztendőnek ezer apró részletét, melyet az olvasó ugyanolyan jól ismer, mint én. Most még azonban nem vagyok regényíró és elbeszélésem nem szánom okulásul a jövő nemzedéknek. Legalábbis a részleteket nem, ha még olyan fontosak is, mint egy háború. Csak éppen annyit említek meg, amennyi okvetlenül szükséges történetem megértéséhez.

Tehát a jácintnevelés fortélyát tanulgattam, mikor híre jött, hogy a németek bevonultak az országba és már jönnek is Szabadka felé. Az első futár a könyve-



lőnk felesége volt, aki ebédet hozott az urának és aki elmondta, hogy ő bizony nem tudja mi lesz, de Topolyán a magyar hadsereg ellenállt.

Igaz volt-e, nem-e, nem tudom, csak azt tudom, hogy délután már tényleg itt voltak a németek. Ha igaz volt, akkor az ellenállást elfojtották. A dolog olyan gyorsan történt, hogy az ember nem ért rá megijedni. A német katonák csendben, szabályos sorokban, rendezetten vonultak be a városba, hangjukat is alig lehetett hallani és mire az ember megijedt volna, a megszállók viselkedése mindenkinek viszaadta a bátorságát.

Ezután történt, hogy egy vasárnap összetalálkoztam ügyvédkorombeli, nagy ügyfelemmel, Anker Zoltánnal, a „Gyásztemetkezési cikkek papírárugyára” egyik társtulajdonosával. Azt hiszem megőrült, mikor meglátott. Karon fogott és azt ajánlotta, sétáljunk egyet, hiszen régen láttuk egymást.

Sétálgattunk. Ő elmondta, hogy bátyja és társa bevonult katonának, de hónapok óta nem jött róla hír. Én pedig elmondtam, hogy miután irodámat be kellett csuknom, kertész lettem. Végtelenül sajnálkozott és kijelentette, hogy esetleg felvenne üzemébe, az irodába, de már van egy zsidó alkalmazottja és így a dolog nem olyan egyszerű. Kikértem magamnak, hogy lezsidózzon, kijelentettem, hogy nem vagyok antiszemita, de nem szeretem, ha zsidónak tartanak. Semmi más bajom nincs, csak képtelen vagyok anyai nagyapám születésének körülményeit kikutatni, de most már nem is keresem tovább.

Azzal búcsúztunk, hogy reméljük, hamarosan újra találkozunk.

Tavaszi derekán a külvárosban kiürítettek néhány uccát és gettót csináltak a zsidók számára.

Utam naponta elvezetett e mellett a városrész mellett. Talán néha be kellett volna mennem ebbe a tilos negyedbe, talán meg kellett volna keresnem egy-két régi ismerősömet, s nem tettem meg. Nem a tilalom miatt, amitől nem féltem, hanem inkább átkozott természetem miatt. Nincsenek idegeim szembenézni a bajokkal. Nem tudtam szembenézni más bajaival sem. Latolgattam, gondolkoztam, tervezgettem nem egyszer, s lehet, hogy a végén mégis rászántam volna magam erre a lépésre, ha egy napon nem pakolták volna fel az egész gettót és nem vitték volna el valahová.

Ősz elejére pedig a magam részéről befejeztem a háborút.

Szinte észrevétlenül jött. Még csipegettem a krizantémok hajtásait, szedegettem a paradicsomtöveket, hogy a zöld paradicsomot pirosra érleljük az üvegházban, tehát tele voltam dologgal, mikor megérkeztek az első partizánok.

Nagyot, mélyet, boldogot lélekzettem.

Nekem ennyi volt az egész.

A harcok még folytak, nekünk folytatni kellett a munkát és folytattuk is teljes erővel. De télen, amikor a kert már üres lett, bejelentettem, hogy a „Kolibri”-kertészetből ezennel kilépek.

Tavasza pedig a kapubejárat mellett újra ott díszelgett a zománc tábla:

### **Hiszek Tobiás ügyvéd-advokat**

Megmondom úgy, ahogy van. Néhány barátom, ismerősöm, akiktől akkor derült ki, hogy tulajdonképpen jóbarátaim és ismerőseim, nem ajánlották, hogy folytassam a régi mesterséget. Magyarázták, hogy az a világ, ami ezután jön, merőben különbözik a régitől. Mi most nekilátunk a szocializmus építésének és ügyvédre ott semmi szükség. Eleget szenvedtem, mondták, itt az ideje, hogy elfoglalam méltó helyemet a társadalomban.

Talán igazuk volt. Most már mindegy. Akkor nem hallgattam rájuk. Az ember, mire haja őszülni kezd, akarva, nem akarva, kicsit filozófus is lesz. Én örömmel vettem tudomásul, hogy a kapitalista rendszer nálunk megbukott és végre igazságosabb, indokoltabb, haladóbb eszmék kerültek uralomra. Éppen ezért akartam ügyvéd maradni. Azt hittem, úgy gondoltam, hogy ez az én világom. Nem kell hazudozni, nem kell pereket kitalálni és perira tokat erőszakolni a bíróságra, hanem egyenesen, nyíltan ki lehet állni az igaz ügyért. Meg fogom találni a helyemet, mert minden tisztességes ügyvéd meg fogja találni végre a neki járó helyet ezen a világon.

Hogy megbuktam, annak egyáltalán nem a szocialista társadalom az oka, hanem egészen más.

Anker Zoltán hozta hozzám az első ügyfelet, akinek a dolgát sikerült bíróságon kívül elintézni.

A következőről volt szó: A zsidók deportálása előtt egy Klein nevű kereskedő arany holmiját Anker Zoltán egy távoli rokonára bízta megőrzésre. Nem volt szó éppen óriási vagyonról, de — úgy látszik — nem is volt egész jelentéktelen a rábízott holmi értéke. Klein hazajött a háború után és kérte a dolgait, a rokon azonban nem adhatta vissza, mert — mint mondta — az oroszok teljesen kifosztották a lakását és elvitték Klein aranyait is. Miután a kereskedő perrel, sőt feljelentéssel fenyegetőzött, Anker elhozta hozzám rokonát, akit Boros Bélának hívtak és rámbízta képviselését.

Egyszerű, kopottas, kicsit dadogó ember volt ez a Boros, akiről lerítt a becsületesség. Hiszen azért is bízott meg benne Klein úr. S mit lehet tenni, ha ilyen szerencstelenség történt?

Még jó, hogy életben maradt, magyarázta nekem Boros. Azt állította az orosz katonáknak, hogy nincs semmije s mikor azok megtalálták a kályhába rejtett ékszereket, majd felfalták.

Hallottam nem egy ilyen esetről, nem egy fosztogatásról, elhívtam hát Klein urat, szembesítettem a dadogó, ijedt ügyfelemmel és meggyőztem róla, hogy itt nem marad más hátra, mint lenyelni a keserű pilulát. Úgy látszik ő is belátta, hogy a dolgon nem lehet segíteni és az ügyet lezártuk.

Régi szabály, hogy az ellenfélből lesz a legjobb ügyfél, s Klein úr tényleg ilyenné vált hamarosan. Volt ügyes-bajos dolga és sokáig viaskodtunk a körül az örökség körül, mely a háború befejezése után reá várt.

Klein János nem lehetett szegény ember soha, a háború folyamán azonban vagyona nagy részét elvesztette. Szerencséjére háza sértetlen volt, a város alatt négy hold szőlőjét a legjobban termőben találta s ezzel elkezdhette új életét. A gondok és nyugtalanságok csak később kezdődtek, majd egy évvel azután, hogy nálam járt a Boros-féle ügyben, mikor a deportációban elpusztult rokonságának vagyonát kellett számba venni. Hosszú, áldatlan eljárások és perek bonyodalmába került, amik majdnem felmorzsolták idegeit. Ezek a viaskodások jobban megviselték, mint szeretneinek halála.

Itt különösen unokaöccsére gondolok.

Eleinte még kétségekkel küzdött.

— Nem tudom — mondta — egyszerűen, nem tudom mit tegyek? Ha szegény elpusztult bátyám vagyonát kellene örökölnöm, akkor se tudnék soha megszabadulni szörnyű halálának emlékétől. De tulajdonképpen a nálam húsz évvel fiatalabb unokaöccsémről van szó. Őt illette meg a vagyon, ő lépett volna apja helyébe, az ő halálával változott meg az örökség rendje, az ő vagyonát öröklöm.

És szeme tele volt könnyel.

Igyekeztem megnyugtani. Ami megtörtént, megtörtént. Bátyja meghalt, unokaöccse is, az élet pedig megy tovább.

Mikor néhány nap múlva be akartam adni a holtányilvánítás iránti kérvényt, kiderült, hogy már megelőztek. Klein úr szintén elhunyt sógornőjének családja már holtta nyilvánította a fiút is, apját is, anyját is, mégpedig úgy, hogy a tanúk vallomása szerint előbb a fiú halt meg, aztán az apa, majd végül az anya.

Ha látták volna Klein urat, mikor elolvasta a végzést, melynek egy példányát magamhoz vettem. Szinte örvöngött. Micsoda körmönfolt gázság, micsoda rablás, micsoda kegyeletsértés. Hamistanulás miatt fel kell jelenteni mindenkit, aki résztvett ebben a szélhámosságban. Még hogy a fiú halt meg először. Ki állítja ezt, ki tudja, ki volt ott? Persze, család az egész, hogy őt kijátsszák. Ha a fiú halt meg először, akkor az apa vagyona természetesen a feleségére szállt, utána pedig az ő rokonsága következne. Gazemberek, csirkefogók, brigantik. Hát igenis az asszony halt meg először, utána az apa és gyerekük túlélte mindkettőjüket, vegyem tudomásul. Tíz tanút tud állítani, ha kell. Mindjárt fel is sorolta a tanúk neveit, akik pontosan emlékeztek rá, hogy és mint történt a dolog. Majd ellátjuk a baját annak a szélhámos társaságnak, mely nem áll hamis tanúkkal operálni, hogy megkaparinthassa szegény bátyám keservesen keresett vagyonkáját.

E körül folyt a viták, eljárások, pereskedések szünni nem akaró sora. Hatályon kívül helyezni az első végzést, kihallgatni a tanúkat, feljelenteni az első eljárás tanúit és a többi és a többi.

Csúnya ügy volt, mondhatom.

Hanem a végén kiegyeztek. Akkor én nagy szerencsének tartottam, hogy a két család közt sikerült az egyezséget létre hozni. Meg voltam róla győződve, hogy minden a legnagyobb rendben van és mindannyian megelégedetten vettük tudomásul az áldatlan küzdelem befejezését.

Nem így volt.

Anker Zoltán bátyja sem jelentkezett soha többé és így ő maradt a „Gyász” temetkezési cikkek papírúgyára vállalat egyetlen tulajdonosa. Azelőtt én jártam hozzá az üzembe, most megváltozott a helyzet és ő lett csaknem mindennapos vendég irodámban. Igaz, a legelején kicsit összezördültünk. Ez akkor volt, mikor az agrárreform során hozott végzés elleni felebbezésemet kifogásolta. Megmagyaráztam neki, hogy nincs értelme a felebbezésnek, mert csak a törvényben megengedettnél több földjét vették el tőle, de hiába erősködtem, ő köttte magát hozzá, hogy készítsem el a felebbezést. Nem volt mit tennem, megcsináltam és átadtam neki, hogy olvassa el. Kereken kijelentette, hogy a panasszal nincs megelégedve, s hogy valami egész mást gondolt. Mit? Azt ő maga se tudja, de nem így képzelte. Minden nagy kapu mellett van kis kapu is. Ott van például a fia. Az nem családtag, neki is jár külön három hektár.

Miért nem családtag? Mert ebben a pillanatban az egyetemen tanul és nincs idehaza? Hát ez nem érv. Szamárságokat nem írok, mert nincs semmi értelme.

Sehogy se tudtuk megérteni egymást, de a végén belenyugodott.

Lassan olyan barátság féle fejlődött ki köztünk. Megismerkedtem családjával, feleségével, kisebbik fiával (akkor járt a hatodik gimnáziumba) és nem egyszer vacsoráztam náluk. Hát, ami azt illeti, békebeli konyhát vezettek. Étkezés után még kicsit borozgattunk, lejátszottunk néhány játszma sakkot, aztán olykor-olykor haza is kísért. Társaságba egyébként nem jártak, úgy látszott, én voltam az egyetlen vendég a házukban és így nem csoda, ha a viszony közttem és az Anker család közt meleg és meghitt volt.

Egyik nap arra ébredtünk, hogy a vállalatot — mint a többi nagyobb üzemet is — nacionalizálták. Tulajdonképpen már régen tisztában volt vele mindenki, hogy a köztársaságról jön, ahol kihallgatáson volt. Magánszámlája körül valamit nem találtak rendben. A köztársaság szerint állítólag feltűnően sok pénzt vett fel üzében az utolsó néhány hónapban. Sokkal többet, mint azelőtt bármikor és kertelés nélkül közölték vele, hogy az a gyanú merült fel, hogy ki akarta játszani a nacionalizálási rendeletet.

Ha azt mondom, hogy jobban meg voltam ijedve, mint ő, biztosan túloznék, de már említettem, hogy rosszak az idegeim, és nehezen viselem el, ha barátaimat valami kellemetlenség éri. Márpedig féltem, hogy ez a magánszámla ügy nem fog símán lebonyolódni. Persze, kikérdeztem, hogy s mint áll a dolog, ő pedig azt felelte, hogy tényleg nagyobb összegekre volt szüksége mostanában, azonban magánadósságai voltak, az élet is sokba kerül, de esze ágában se volt, volt, hogy az államot megkárosítsa. Fogalma se volt arról, hogy elvehetik az üzemet.

Nos, ez az utolsó kijelentése nem volt őszinte, de hiszem ez most nem fontos, a barátomról van szó.

A vizsgálat folyt tovább. Ismertem jól a kirendelt szakértőt és egyszer megkérdeztem tőle, mi a véleménye az egész dologról, de akkor még nem tudott, vagy nem akart válaszolni. A háború befejezése óta lebonyolított üzleteket kellett rekonstruálnia, megállapítania a leltárt, bevételt, kiadást és főleg, milyen összegekkel terhelte Anker Zoltán a számláját az utolsó néhány évben? Különösen a nacionalizálás előtti néhány hónapban. A vizsgálat elég lassan halad, mert a könyvelés nem volt se pontos, se helyes és így a dolog eltart még egy darabig.

Barátommal naponta beszélgettünk. Vagy ő volt nálam, vagy én nála és latolgattuk a lehetőségeket. Mi várható? Vádat emelnek-e, vagy nem? Elítélhetik-e egyáltalán, s ha igen, mennyire? Különös, de nekem úgy rémlett, mintha az idő múlásával Anker mindig nyugodtabb lenne. Én annál idegesebb voltam. Neki az volt a

véleménye, hogy nincs olyan törvény, amely megtölthetné neki, különösen visszamenőleg, hogy mit csináljon a saját pénzével. Ebből megérthettem, hogy tényleg nem volt alaptalan a gyanú és Anker tényleg igyekezett kinnlevőségeit behajtani és a pénzt kivenni a vállalatból. Emiatt voltam nyugtalan. Ha igaz, amivel vádolják, ha tényleg jelentékeny az utolsó félévben felvett összeg, akkor nem vitás, hogy a pénzt meg akarta menteni a mindenki előtt jólismert jövő elől. Márpedig ilyen körülmények közt el fogják ítélni és számomra ez a gondolat szörnyű volt. Nem is annyira miatta, hanem inkább a felesége és gyerekei miatt. Én tudom, mi a fogház, nem egyszer voltam ott és ismerem azt az érzést, amikor az ember mögött becsukódik egy ajtó, amelynek belül nincs kilincse. De a legrémesebb, hogy a feleség előtt mindez még megrázóbbnak látszik, mint a valóság. Nem akartam, hogy elítéljék Anker. Végeredményben egy kicsit igaza is van. A nacionalizálás pillanatáig a saját vagyonával azt tehetett, amit akart. Meg kell őt menteni. Valamilyen módon meg kell menteni a börtöntől.

Nem állítom és sose állítottam, hogy ügyvédi gyakorlatom teljesen makulátlan volt, de soha nem követtem el tudatosan olyasmit, ami törvénybe ütközött volna, vagy ellenkezett volna erkölcsi felfogással. Csak ebben az egyetlen esetben. Sok évig ügyvédeskedtem, életem javarészét leéltem, de ez volt az egyetlen eset, amikor olyasmíhez folyamodtam, amit nem tartottam sose méltónak egy ügyvédhez. De érte tettem, a barátomért, a családjáért, azért, mert úgy gondoltam, hogy joga van az önvédelemre és — ami a legfontosabb, — hogy üzeme államosítva lett, már úgyis tény. Annyi legyen elég a nacionalizálásnak.

Valahogy be kellene csúsztatni a könyvelési nyugták közé néhány utólag dátumozott, nagyobb összegről szóló elismervényt. A szakértő még távolról sem kész a munkájával. Ő maga mondta, hogy a könyvelés hibás, egyáltalán nem lesz rendkívüli, ha talál néhány lekönyveletlen tételt. Nem tudom, mekkora a hiány, nem akarja megmondani, de hát ez az ő dolga. Talán nem szép, hogy titkolózik előttem, de most nem érdemes formáságokkal törődni, azonban ez az egyetlen út. Másképpen baj lesz.

Ankernak felragyogott a szeme. Elgondolkozva bólingatott, de nem felelt semmit.

Nem tudom, hogy csinálta, de megcsinálta. Onnan tudom, hogy mikor tárgyalásra került a sor, a szakértő említést tett a bíróság előtt vagy fél millió lekönyveletlen tételről, s én azonnal megértettem, hogy a fél millió, az a bizonyos hiány... Illetve csak egy része. Mert kevés volt.

Igen, Anker Zoltán ellen kiadták a vádiratot, mert több, mint egy millió dinárral nem tudott elszámolni. Ezt az összeget a nacionalizálás előtti négy hónap alatt vette ki üzemből.

Nem akartam képviselni a törvényszék előtt. Mondtam neki, hogy az orvos nem szereti barátait operálni és az ügyvéd sincs másképpen. Hát ha hibázom, — magyaráztam — s ezt sose tudnám megbocsájtani magamnak.

Ő azonban ragaszkodott hozzám és nem menekülhettem.

Elővettem minden ékesszólásomat. Elmondtam, hogy tisztességes ember áll a bíróság előtt, s bizonyíték sincs bűnössége mellett. Hivatkoztam arra, hogy soha nem képviseltem igaztalan ügyet, amit a bíróságon mindenki jól tud és szinte személyes felelősséget vállaltam azért, hogy Anker Zoltán ártatlan.

Ő meghatottan hallgatta védőbeszédemet, néhányszor szeme is könnybelábadt, mikor ecseteltem törvényiszteletét és szerénységét.

Ne vegyék önteltségnek, azonban a bíró is ember és ő is mérlegeli a személyes benyomásokat. A bíró is tudta, hogy nem szoktam nagy szavakkal dobálózni, mikor tehát kihirdette az ítéletet, tisztában voltam vele, hogy szavaimnak volt valami kevés hatása. Sajnos, kevés. Anker Zoltánt az enyhítő körülmények figyelembe vételével — hat havi fogházra ítélték.

Ami tőlem tellett megtettem. Ha a teljes összegre csempészett volna nyugtakat az iratok közé, felmentik. Tévedett. Vagy úgy érezte, hogy sok lett volna. Vagy könnyelmű volt és tényleg azt hitte, hogy nem ítélik el? Nem tudom.

Szótlanul mentünk egymás mellett az ítélethirdetés után. Megkérdeztem, hogy feljön-e hozzám most az irodába? Nem akart. Le volt sújtva. Köszönés nélkül hagyott ott az utca közepén.



Nehezbelt rám.

Ez igazságtalanság.

Mit tehettem volna még azon felül, amit tettem? Nem haragszom — mondtam magamnak, — meg kell értenem lelkiállapotát, de azért ez nem volt szép tőle.

Soha többet nem jött hozzám. Még az utcán is elkerült, ha meglátott.

Igazán bántottam. Tényleg én volnék a hibás?

Levelet írtam neki, melyben kértem, keressen fel a felelősség megbeszélése végett, de levelemre nem válaszolt.

Szakított velem.

Később jó néhány ember emlegette előttem ezt az Anker-ügyet. Ismerősök, ügyfelek, csak úgy mellékesen, mikor valamiről beszélgettünk, kérdezősködtek a felől, hogy is történhetett, hogy valaki, aki végeredményben nem tett semmit...? Valaki odavetette: talán műhiba? és mosolygott hozzá.

Műhiba? Már mint hogy én elkövettem valami hibát? Ugyan kérem. Hiszen éppen én... Nem, nem hiszem. Vagy ki tudja?

Egyszer felkeresett régi ismerősöm, Klein úr is. Az iratait kérte. Meglehetősen hivatalosan hangon beszélt velem. Sürgős a dolga — mondta. Kiadtam az iratait és érdeklődtem, hogy miért keresi őket? Határozott megvetéssel nézett végig rajtam. Hm — felelte —, azt hiszem az egyezség alaposan megkárosított. Igen. Megkárosított. Nem gondolja, ügyvéd úr? Mondhatom, alaposan csalódtam Önben. De hiszen nem csoda. Mint hallom, Anker is megjárta magával.

Akkor már rájöttem, hogy az emberek azt hiszik, hogy én vagyok a bűnös az Anker-ügyben. Ő az ártatlan, szenvedő alany, aki nem követett el semmit, én azonban kijátszottam, elítéltettem. Elárultam az ügyfeleimet. Nem védtem, nem tettem semmit az érdekében. Ellenkezőleg. Adatokat szolgáltattam ellene. Hamis adatokat. Én vagyok a bűnös és, hogy megússzam, mindent Ankerra fogtam, akít a bíróság most helyettem ítél el hat hónapi fogházra.

Napról-napra világosabb lett előttem a helyzet.

Éreztem, hogy egész életem erkölcsi alapja megingott a világ szemében. Anker Zoltán megmagyarázta mindenkinek, hogy ő ártatlan volt, de én összejátszottam a közvédtől és végeztem vele.

Egy ügyvéd részéről ez egyenlő a hazaárulással.

Itt nem lehet védekezni. A bíróság előtt lehet védekezni, lehet tanúkra hivatkozni, lehet alibit igazolni. Itt nem lehet. A társadalom nem folytat le semilyen vizsgálatot, nem idézi meg a vádlottat, hanem ítél.

Engem elítélt.

Mit tehettem volna?

Nem lehettem tovább ügyvéd. Nem volt többé erkölcsi alapom arra, hogy ügyvéd legyek. Hiszen ki is lett volna bolond, ezeketán rám bízni a sorsát?

És most másodszor és véglegesen becsuktam az irodámat.

Megbuktam. A sors nem akarja, hogy Hiszek Tóbiás ügyvédeskedjék.

Miután pedig élni kell valamiből, író lettem. Megpróbálok új életet kezdeni.

Ez az én történetem.

És hamarosan megállapítottam, hogy kellett valami igazságnak lenni Anker vádjában. Vagy ha nem az ő vádjában, a sors rendelkezésében. Tényleg nem biztos, hogy alkalmas vagyok arra, hogy mások érdekeit védjem.

Ez akkor volt, amikor, most egy éve, felmondólevelet kaptam a háztulajdonostól, akinek a házában volt a lakásom. Személyesen hozta el a levelet és átadta. Megkért, hogy a borítékra írjam rá, hogy átvettem. Megmagyarázta, hogy a házat eladta, nekem másik lakást fognak kiutalni, mert a vevő kíván beköltözni az én lakásomba, de a felmondást elkészítette, hogy időben értesítsen a dologról.

Mindig rendes ember volt, igazán szép tőle, amiért nem akarta, hogy váratlanul érjen ez a kellemetlenség.

A házat a szegény, elesett, dadogó Boros Béla vette meg. Másfél millióért. Honnan lehetett ennek a kopott, szegény embernek másfél milliója?

Nem volt nehéz kitalálni.

Mondom, megérdemeltem a sorsomat.

## *Plakát-vers*

Házunkon leng az ablak szárnya, repdes...  
Ma tartsál ki, próbáld meg, ne ejts könnyet.  
Szemed töröld le, s ami volt, felejtsd el.  
— Arcunk kissé fakóbb, s szívünk erősebb.

És mosolyodj el, pirulj ki még szebben,  
Csak járj, ne félj, már nem törsz össze semmit.  
Mert minden szebb, eső után a csendben:  
Mi, a szülőthön, s a temetők is.

S ki tudja, hová veti április az árnyát,  
Ha akkor lehullunk vágytalan, törötten, —  
Ha nem vagyunk ablak, mely kifeszíti szárnyát,  
Hogy egész szobánk az egekbe röppen.

## *Ballada*

Te voltál a lányok legszótlanabbja,  
zavart, észrevétlen, sápadt arccal...  
Hej, mért is nem cseperedtél magasabbra,  
magasabbra bár félarasszal.

Egy éjjel csapkodott az eső haragja,  
vérszomjasan, bőszen, hajcsárharaggal.  
Hej, mért is nem nőttél magasabbra,  
magasabbra bár félarasszal.

Mert hogy fölötötted magad a vén eperre ajtód előtt,  
te, a senkilánya, s lógtál sárga arccal —  
mezítlen lábad ott lengett a sár fölött,  
alig egy félarasszal.

MIROSZLÁV ANTICS

Ford.: FEHÉR FERENC

## Egy nap két éjszakája

A falura boruló tintakék égboltot fehér füstcsíkok tarkították. Egy kivilágított ablak fénye dűledező házfalra vetődött. Abban a házban tárgyalnak most Pávle kérelméről. Pávle, ugyanis engedélyt kért, hogy feleségül vehesse Vukicát, az első század ápolónőjét, de mint a zászlóaljparancsnok helyettese, szándékosan nem akart résztvenni az értekezleten. Egymásután sodorta a cigarettákat és önmagát biztatta hogy bizonyára megkapja az engedélyt. Titokban remélte, majd figyelembe veszik azt is, hogy ő nem „tisza kommunista”. Mint altiszt, hazafias érzésből csatlakozott a partizánokhoz és csak később vették fel a Pártba. Jól tudta, a partizánoknál ritka dolog a házasság, s ha megtörténik is, a házastársakat rendszerint különválasztják egymástól. Mégis, együtt lesz Vukicával. Mindegy, hogy meddig.

Már jóideje a küszöbön álldogált, közben a bombavert haranglábat és a hóborította templomudvart bámulta. Már térdeiben érezte a hideget, topogott egy kicsit és rávetette tekintetét a csizmaszárakra, amelyek puhán súmltak arányos lábizmaira. Mélyen magába szívta a ragacos levegőt, aztán nyujtózás közben megérezte magán a tiszta inget. A köpeny kissé dörzsölte izmos nyakát.

A hó puhán engedett Pávle nehéz léptei alatt. Karját lóbálva indult a templomudvar felé. A pislákoló sárgás fényhez igyekezett, a templomudvaron túlra. Tudta, hogy az első század abban a házban van.

A templomudvar kerítéséhez lopózva, az ablakon át néhány bóbiskoló fejet látott. Egy lehajtott barnahajú fejről úgy vélte, hogy Vukicáé. Hosszan, mozdulatlanul maradt ott, és a kerítés fagyos csücskeit szorongatva nézte azt a haját. Nem tetszett neki, hogy a kíváncsi nyugtalanság kényszere idehajtotta egészen az ablakhoz. De ez a nyugtalanság egész testét remegésbe hozta és oly erővel töltötte el, hogy úgy érezte, képes lenne abban a szempillantásban letörni a vaskerítés fagyos csücskeit.

Az ór rövid léptekkel járt fel s alá a kapuboltozat alatt, néha meg egyhelyben topogott.

Pávle megijedt a gondolattól, hogy az ór esetleg észreveszi. Óvatosan hátrálni kezdett. Még utoljára betekintett a sárgán fénylő ablaknyíláson és úgy tűnt neki, mintha a barna hajon kéz símitana végig.

Egy ideig emelt fővel gázolt a hótakarón át. A szilvafánál megint megállt. Haragudott a parancsnokság ablakán kiszűrődő fényre, a csendre. Azt remélte, hogy majd árnyakat lát mozogni és végre kinyílik az ajtó. Úgy tűnt neki, hogy a parancsnokság túl lassan határoz. Szándékosan köhögni kezdett, hangosan, aztán nagyokat dobbantva a küszöbön, rázta le a havat csizmájáról. Megint az udvar felé tekintett: a sárgás fény alig pislákol már a csupasz ágak között. A haranglábon nagy fekete lyuk tátongott és a hó illata mindent belepett. Pávle belépett a házba.

Szép szobát kapott a házigazdától. A kályhában tűz pattogott, a lámpacilinder gömbje áttüzesedett. A széles ágyhoz lépett, megtapintotta a párnát. Friss rozs-szalma zizegését hallotta. Nagy tenyerével két mélyedést csinált a párnán, aztán felemelte a takarót és ahogy réveteg szemekkel az üres ágyat nézte, úgy tetszett neki, hogy az egész ágy egyre vékonyodik és végül eltűnik a fapadló hasadékában. Kezéből kihullt a takaró, gyűrötten hullott az ágyra és levetett női szoknyára emlékeztette Pávlet. Elment az ágytól és a ládához lépett.

A kályha gyenge fénye két birsalmára esett. Pávle kézbe vette a birsalmákat és tenyerén ringatva őket, elmosolyodott. Azt kívánta, hogy majd ha Vukica jön, együtt megsütik és hosszú éjszakai beszélgetés közben megeszik. Jólesően tekintett körül a szobában. Mintha minden megszépült volna. Késő délután felsúrolta a padlót és friss szalmát hozott. Ide-oda helyezgette, tologatta a bútort, s amikor végül úgy hitte, hogy az asztal, a láda és az ágy most jobb helyen áll és szebben fest, elégedetten távozott a szobából. Kissé furcsán és nevetségesen hatott, ahogy férfimódra rendet teremtett a szobában, ahogy komolyan csinósította ideiglenes hábo-

rús szállását, kifogásolta a nagy rozsdás lakatot a ládán, hosszan tapogatta ujjai-  
val a repedezett falakat, szerette volna betapasztani, kimeszelné és száz szőnyeggel  
borítani őket.

Pávle most a ládára helyezte a birsalmákat, arrébb tolta a háromlábú széket,  
jókedvűen az ágyra hajította katonasapkáját, aztán a kályha mellé ült. Ujjait ha-  
jába túrta és itt, az üres ágy mellett, két birsalma mellett, a párna mellett, amely-  
be két mélyedést csinált tenyerével, egyedül — talán életében utoljára várakozva  
így — gondolkozott. Hangosan, fojtott szavakkal gondolkozott, mintha vallomást  
tenne valakinek...

Pávle, volt altiszt, most partizánparancsnok. Hány éves vagy? Huszonöt! Neked  
még sohasem volt... Mondd ki, — nógatta magát hangosan. Még sohasem volt valódi  
asszonyod...

... Vasárnap, esős vasárnap, a fényesre tisztított csizmák aggályosan kerülnek a  
pocsolyákat. Valamennyien kettesével, párosan mennek az utcán az altisztek. Rö-  
vidre nyírt haj, tartós ondolás, cselédek, tánc a vasútállomás közelében... ám a  
vasútállomás is kihalt néha. A harmonikás falusi lakodalomba ment, a jazz-dob  
meg kilyukadt. Az altisztek öröme rövid. Ittasan térnek haza, mérgesek, a kerítések  
aljába vizelnek, összeölelkezve dalolnak, elszomordnak kicsit és panaszkodnak. Ja-  
nyánál, az más... Janya mindig mosolyog, ruháján csak úgy remegnek a nagy fe-  
hér virágok...

... Hideg, zimankós altiszti reggelek. Trombita harsan, és rövid füttyszó hasít.  
És a parasztok, a regruták, talán csak tettetik magukat, de azt sem tudják, mi a  
jobb, mi a bal. És én, Pávle — magyarázom! Mutogatni, mi a jobb, mi a bal, ma-  
gyarázni, hogyan kell célozni, hogyan kell összerakni a célpontnak nevezett átkozott  
állványokat.

Vasárnapok... Az altisztek öröme a vasárnap. Ó, milyen puha ez a szó, puha,  
mint Janya...

... A kantinban örömhír fut végig — új lány van a patikusnál, vagy az orvos-  
nál. Ha odaátról van, mindjárt hozzáteszik azt is, hogy magyar lány. Már az is öröm  
ha papírvirággal kedveskedsz, vagy színes pattogatott kukoricát vásárolsz neki. Ó,  
ezek az utolsó helyek! Ki agyalta ki vajjon, hogy épp ezekben legyenek a helyőrsé-  
gek?...

Pávle megdörzsölte szemét. Az ágy mintha összezsugorodott volna. A kályhá-  
ban egy szenesedő fadarab huppant. Nagyon messze van már tőle az a vidéki al-  
tiszti élet.

Felállt és járkálni kezdett a szobában. A padló recsegett nehéz lépteit nyomán.  
Az ablakhoz lépett, kitérta és a hideg levegő a tüdejébe hasított.

Ajtó csikordult a folyosón. Pávle most szorosabban fogta az ablakrácsot. A lép-  
tekből szerette volna megsejteni a döntést. Szinte érezte, hogy a sötétben egy kéz  
keresi az ajtókilincset. Egy ugrással az ajtónál termett és kinyitotta. A politikai  
biztos halkán mondta:

— Üzenj érte.

Amikor az ajtó becsapódott mögötte, Vukica még egy kis ideig állt a küszö-  
bön. Szél kerekedett és porkönnyű hóval szórta be a lány lábát. Magában töpreng  
ett: miért kellett ennek így végződni?

A századértekezlet épp végéhez közeledett, amikor egy futár érkezett sietve  
A politikai biztos elolvasta az írást, elmosolyodott, Vukicára nézett, s csak azután  
mondotta:

— Elvtársak, Pávle feleségül veszi a mi Vukicánkat.

Az egész század meglepődött. Egyesek mocorogni kezdtek, hängök is hallat-  
szottak, legtöbbször pedig halk beszélgetésbe elegyedett szomszédjával. A politikai  
biztos véget akart vetni a kellemetlen suttogásnak, ezért harsányan kiáltotta:

— A század nevében minden jót kívánok!

Csak ketten tapsoltak az egyik sarokban. Vukica ekkor nagynehezen felállt.  
Szökné akart a századtól, hogy többé ne lássa a katonák arcátlanul ábrándos pillan-  
tását. Úgy érezte, hogy ezek a pillantások szemérmetlenül hatolnak minden porci-  
kájába. Soha azelőtt nem nézték így. Félt, hogy elájul. Gyorsan begombolta köpe-  
nyét és néhány lábon átlépve kirohant a szobából. Szíve hevesen vert. Háta mögött  
Tekunica hangját hallotta:



— Talán majd mi súroljuk a padlót, hé!?

És most, még mindig itt áll, vérig sértve. A sötétből feléje áramló kellemes hideg levegő mintha visszaszorítaná feltörő könnyeit.

A kapualjban sétáló őr hozzálépett, s miközben egyet rándított a puskaszíjon, kibökte:

— Mész?

— Megyek.

— Hideg az éjszaka, ott meg majd meleg lesz.

— Nemcsak meleg, — válaszolta epésen Vukica.

— Máris nyelvelsz, mint a többi asszony, csak aztán vigyázz, megtörténhet, hogy holnap bevetés lesz, róla meg tudod, kicsoda.

— Disznó!

— Nono, ezt aztán a századértekezlet elé terjeszthetném.

— Terjeszd.

A szél zúgva söpörte a havat, a kerítésről nagy hócsomók zuhantak alá.

— Holnap majd visszajövök a századhoz, — mondotta Vukica, mintha nem is az őrhöz szólna.

Az őr följebb tolta köpenye gallérját és topogva megjegyezte:

— Sajnálom, hogy elmész. Mindannyian sajnáljuk.

A templomkerítésnél megállt Vukica. Jól látta most a házat, ahol a parancsnokság hadiszállása volt. És itt, egyedül, a téli éjszakában, sírni kezdett. Sértve érezte magát, haragudott a századra. Nem akart Pávlehoz menni így, magán viselve mindazokat a tekinteteket és durva szavakat. Tudta, holnap majd az egész század fürkészi, kutatja és felfedezi rajta az első éjszaka nyomain.



— Ostobák! Nem akarom! — mondotta. Aztán megnyugodva letörölte könnyeit. Csodálkozott, milyen közömbös lett egyszerre.

— Az egész század gyűlöl!

Ezt maga sem hitte. Lázasan vizsgálni kezdte önmagát. Mindig volt nála cukor, hogy adjon belőle annak, aki a legjobban rászorult. Kís bőrtáskájában is mindig akadt gyógyszer a betegeknek, sebesülteknek. Fáj a fejed, — eridj Vukicához; sebes a lábad — megint csak Vukicához. Valamennyien hittek a kís bőrtáska titkos erejében.

— És a század?

Vukica megint megállt egy kicsit. Szereznek a fiúk valahol egy liter tejet, aztán mindannyian azt mondják, hogy a tej az övé.

„Nem tudják elosztani, azért adják neki”.

— És a cipő?

Egy boszniai város felszabadításakor Tekunica egy pár magasszárú női cipőt talált. Sokáig hátizsákjában cipelte a cipőt, mert Vukica akkor valami tanfolyamon volt a hadosztály kórházban. Amikor visszatért, Tekunica így fogadta:

— Gyere, kicsikénk, cipőt kapsz tőlünk.

Most azután Pávle felesége lesz. Búcsúzni kell a századtól. Tudta, hogy rögtön áthelyezik, valószínűleg a hadosztály kórházába.

Vukica hólabdát gyúrt és messzire dobta. Aztán eszébejutott: ha az ember boldog, ne akarjon boldogtalan lenni.

... Ősszel történt. Siske faluban. A tölgyfa mellett patak folydogált. Vukica a lábát mosta benne, amikor valahonnan odakerült Pávle. Érezte, hogy valaki nézi. Felemelte tekintetét. Pávle ezt mondta:

— Nem tudtam, hogy szép a lábad.

— Neked meg a vállad, — válaszolta hirtelen, nyiltan, de pirulva.

— Mim van még? — kérdezte Pávle.

— Más semmid talán, — vágott vissza Vukica, most már mosolyogva, és kissé nyugtalanul nézett Pávle szemébe.

— Ilyen szomorú vagy?

— Igen.

— Én nem.

— Úgy is kell.

— Mért kell?

— Nem mondom meg.

— Mondd, úgyis tudom.

— Nem mondom.

Pávle megharagudott és szándékosan csavarta tovább:

— Biztosan tudnék még valami szépet találni rajtad.

— Nem szabadna így beszélned, hiszen parancsnok vagy.

— Miért ne lenne szabad? — szólott Pávle, aztán letépett egy falevelet és a markába tette. A másik kezével nagyot csapott rá. A kettészakadt levelet Vukica arcába dobta. Aztán elindult a parton felfelé, ő meg ottmaradt és lábainak fehérítő tűkörképét bámulta a vízben...

Vukica megrázkódott. Bőrtáskáját egy mozdulattal átvette a másik oldalára.

— Ostoba! Mért kellett ennek így történni? Mi vagyok én!?

... Két nappal ezelőtt egy iskolaudvarban a kútnál kínlódott. Pávle épp a százból jött és segítségére sietett.

— Kicsi a kezed.

— A tied nem kicsi.

— Mondd, nem hívtak téged otthon „kicsinek”?

— Soha.

— Hívjalak úgy?

— Nem, nem szeretem.

A kannából csöpögni kezdett a víz a jeges földre.

— Most eridj, vinnem kell a vizet.

— Mért te viszed, mért nem segítenek?

Vukica legyintett.

— Idehallgass, nekem elég, elhatároztam... ma engedélyt kérek kettőnk részére.

— Elhatároztad... és én? Durva vagy.

— Ilyen vagyok.

— Nem igaz. Rendben van... De most eridj, férjem, sietek a vízzel.

Ez az egész beszélgetés eszébejutott most. A templomudvar végén újból megállt. Tudta, hogy Pávle várja. Szerette volna bizonytalanságban hagyni és itt a kerítés mellett bevárni a reggelt. Kettős bosszú volna ez, Pávlen és a századon egyszerre. Aztán elmosolyodott.

— Mit is szeretek rajta? Azt, hogy oly könnyen felel.

... Pávle szorítását érzi Vukica a karján. Vékony nyakát a vállára hajtja. Mélyeket lélekzik az ő Pávleja, amikor karjába emeli és viszi az erdőn át. Olyankor úgy érzi, hogy egyre kisebb egyre gyengébb, Pávle pedig egyre erősebb. Vukica hajtja: még! Pávle meg viszi, a hegynek fel, liheg, és Vukicát pihenteti ez a lihegés. Kezével szorosan átfogja Pávle nyakát és érzi, a nyakizmok remegnek, a tarkóról

férfiverejték csurog és ujjait csiklandozza. Viszi Pávle, és közben dús, göndörödő haját nézi, melynek színe olyan, mint a bükkfa levele télen. Kis melle ilyenkor szaporán és ütemesen emelkedik és a ruhán át érzi a nagy gombot Pávle köpenyén. Aztán megérzi Pávle kipirult arcának érintését, karizmainak remegését és a férfi-combok surlódását összekuporodott testén. És ekkor megszólal: állj meg.

És Pávle megáll, arca szinte gőzölög. Nagy, sötét pupilláin Vukica tükörképe csillog. Most még jobban felemeli és arcát Vukica remegő kis ölébe fúrja. Levelek hullanak a fákról. Vukica a válla fölött figyelni Pávlet. Egy levél hull rájuk és Pávle térdre ereszkedik.

Vukica hirtelen kitépi magát az ölelésből, fut az erdőn át és boldogan tapsikolva ér a tisztásra.

Pávle kemény léptekkel jut ki az erdőből. A fű csak úgy suhog a csizmája alatt. Vukica bevárja, karjaival átöleli széles derekát, lábujjhegyre áll, megcsókolja a nyakát és közben Pávle kemény tenyerének érintését érzi a tarkóján.

— Szeleburdi teremtés, gyerünk a zászlóaljhoz.

És Vukica, most már a félelemtől felszabadultan, szeretne megint az erdőbe menni vele. Pávle kimért lépteinek neszét, az ágak recsenését hallgatva, lehajtott fővel ballag mellette, engedelmesen, mint egy gyerek.

A ritkás gyertyánfák között látni lehet a zászlóalj lovait, ahogy a fűben legelnek. A katonák meg cipelnek valamit egy nagy sátorlapban.

Pávle megáll és vörösös bajsza alatt elmosolyodik.

— Máskor nem szoksz meg.

— Nem.

Pávle mosolyog és Vukica ajka eltűnik a bajusz sűrűjében.

— Lemegyek, megnézem a kíséző szakaszt.

Vukica a görbeágú gyertyánfák között maradt egy kis ideig, egyedül. Tudja, hogy nem mehetnek ki együtt az erdőből.

A sátorlapból egy-egy szilva pottyant ki. Egy katona feléje kiáltott:

— Szilva is lesz ebédre, Vukica!

Vukica elmosolyodott, gyorsan felszedett néhány szem szilvát, egyet szétfejtett és egy csepp sárgás lé végigfolyt a tenyerén. Lenyalta és arra gondolt, vajjon mikor ér véget ez a háború...

Amíg mindez végigvonult emlékezetében, lassan a kivilágított ablakhoz ért. Körültekintett, hogy jól emlékezetébe vesse ezt téli éjszakát, aztán belépett a szűk, sötét folyosóra...

\*

A kályha halkan duruzsol. A lámpafény rózsaszínűre festi a súrolt padlót és megvilágítja a vetett ágyat. Pávle szinte megérezte a léptek neszét, az ajtóhoz ugrott és kitért.

— Gyere!

Rekedtes hangja néma ürességbe veszett. Aggódva rohant ki.

Talán csak nem csalódott? A faágak között észrevette Vukica századszállásának kivilágított ablakát. A futár már bizonyára rég visszatért. És most először jutott észébe: talán nem is akar eljönni? Hirtelen visszagondolt beszélgetésükre az iskolaudvarban.

— Miért is nem beszélgettem vele ma? Hülye, te, ostoba vagy, mint az altisztek általában!

Szeretett volna odarohanni a sárgán fénylő ablakhoz és betörni. Mellét és arcát csípte a fagy, de ezzel nem törődött. Fejét csóválta és kezeit tördelte.

Aztán mintha újból hallotta volna a neszét. A tárva maradt ajtó halkán nyikorogott. Pávle visszament a sötét folyosóra. Öngyújtó fénye lobbant. A vödör mellett állt Vukica és nevetett, de úgy, hogy a fogai nem látszottak.

— Itt vagy? — szólt Pávle fáradtan.

— Itt, a víznél.

— Szomjas vagyok — mondotta Pávle és a vízmerőhöz lépett. Hosszan ivott és érezte, hogy a víz jeges csikban folydogál be a kabátujján, egész a könyökéig.

— Ne igyál oly hirtelen, — óvta Vukica.

Pávle letette a vödört.

— Hirtelen, — ismételte és mindkettőn beléptek a szobába.

— Milyen meleg van nálad! Nézd csak, a padló is tiszta. Táncsak nem magad súroltad?

— Nem — szólt Pávle.  
A nyugodt hang kihozta a kodrából Vukicát.  
— Hányat súroltál már?  
— Padlót?  
— Igen, a kaszármákban.  
— Nagyon sokat.  
— Mi az, hogy nagyon sokat? Hogyan szeretsz: nagyon. Ez semmi.  
— Gúnyolódsz velem.  
— Talán inkább magammal gúnyolódom, — vágott vissza Vukica és meghúzta Pávle haját. — Mit állsz itt? Szeretem, ahogy kissé meghajolsz. És te, mondj már valamit! Nem tudsz semmit mondani.  
— A kis kezed szeretem.  
— A kezemet... Mi van azon?  
— A lábadat.  
— Altiszt... És ha görbe volna a lábam? Mit állsz itt, nem szeretem, ha állsz. A férj ülni szokott, az asszony meg talpon van...  
Vukica végigment a szobán.  
— És ezek a birsalmák... Mit jelképeznek? És ez a nászágy... félnászágy...  
Cigaretta akarsz!  
— Eridj ki, — szólt Pávle csendesesen.  
Vukica mintha nem is hallotta volna.  
— Az első kívánságot mindig teljesíteni szokták. Cigaretta akarsz, — halod-e, te hosszú!  
Ezt mondta és fütyürészni kezdett.  
— Menj ki, — mondta Pávle most már hangosabban.  
— Cigaretta akarsz, — ismételte Vukica.  
— Menj ki!  
— Miért? Itthon vagyok.  
— Akkor hát én megyek!  
Pávle kiment és becsapta az ajtót maga után.  
Vukica levette köpenyét. A birsalmákat a kályhára tette. Kis ideig az ablaküvegre rajzolódott fehér jégvirágokat bámulta, aztán letörölte könnyeit és kiment a szobából.  
Pávle a szilvafánál állt. Cigaretta akarsz. Vukica oldalvást közeledett hozzá és megérintette kabátujját. Szerette volna befúrni arcát a köpeny durva szövetébe, de visszatartotta magát.  
— Kijöttél...  
— Nem szeretlek, amikor úgy beszélsz.  
— Nekem viszont mindent végig kellett ott hallgatnom, mindent végig kellett nézmem, — mondta Vukica.  
— A században? — csudálkozott Pávle.  
— Mért küldted oda a futárt azzal a levélkével? Csunya volt, Pávle, hiszen úgyis a tied vagyok... A politikai biztosom hangosan felolvasta azt az ostoba szöveget és hivatalosan sok szerencsét kívánt. Láttad volna, hogy néztek rám valamennyien. Nem akarom, hogy negyven katona tudja, hogy ma éjjel az ágyadban leszek.  
— Mi lelt téged?  
— Hát nem értesz?  
— Értelek. Gyerünk be, — szólt Pávle.  
Vukica hozzásimult. Úgy szeret belemarkolni a katonaköpeny durva szövetébe! Halántékán érezte Pávle erős karizmát, még szorosabban hozzálapult és közben a kékes hótakarót bámulta.  
— Hideg van. Nézd csak, — szólt Vukica és összecücsörített szájjal fújt egy nagyot. — Fújj te is, hadd lássam, tudsz-e nagyobbat.  
Pávle is fújt.  
— Ezt játszottuk az iskolában. Akinek a lehellete messzebbre jutott, az tovább fog élni, így mondták. Ezzel mértük az életet. Képzelheted, hogyan fújtuk teljes erőből és veszekedtünk az elsőségért.  
— És neked hogy sikerült?  
— Mindig közepesen. Általában középszerű voltam mindig, az iskolában is. És a középosztályból származom...  
— Csak a szépséged nem középszerű.



— Az igaz.

Még szorosabban bújt Pávlehoz és itt, a havon, a szilvafa mellett csókolták meg egymást ma este először.

Amikor a szobába léptek, Vukica így szólt hangosan:

— A birsalmák már illatoznak.

— Te tetted őket oda? — lepődött meg Pávle.

— Add a késed, meghámozok egyet.

Vukica beleszúrt az egyikbe és egy tányérra tette.

— Hagyjuk hűlni. Szereted a sült almát?

— Szeretem, — mondta Pávle.

— És a gesztenyét?

— Azt is.

— Otthon mindig sütöttek a szüleim.

— Én meg úgy vásároltam mindig.

— Sülve?

— Igen, sülve.

Vukica kezdte hámozni a birsalmát. Táskájából tiszta papírt vett elő, szépen kisímitotta és a birsalmát egyforma szeletekre vágva három sorban rárakta.

— Tessék, vegyél.

Amikor a birsalma elfogyott, Pávle rágyujtott.

— Rólam megfeledeztél, — mondta Vukica.

— Az első kívánságodról, ügye?

Pávle mélyeket szippantott. Baloldala átforrósodott, ezért kissé eltávolodott a kályhától. Vukica, aki nem szokta meg a dohányzást, többször is köhintett.

Odakint süvít a szél és a házak vékony falait borzolja. A hold a gyümölcsösbe költözött már régen. A kerítés árnyékában róka lopakodik és dús farkával lesöpri saját lányomait. Nagy hórakások huppannak le néha a kerítésfalakról. A harangláb odvas tetején a holdnak egy sugara villan. Az, ór nagyokat dobbant fagyos bakancsával. Az egész zászlóalj már régen álomba merült.

Pávle végigsímitotta tenyerével a térdén feszülő nadrágszövetet. A beszélgetés elcsittult és most mindketten a szelet hallgatják, ahogy a házfal tövébe hordja a havat. Pávle valami ünnepi zeneszót vél hallani, valahonnan nagyon messziről. Aztán egészen világosan hallja Vukica lélekzését és mellének szabályos hullámzását. Most újból Vukicára emeli tekintetét, aztán a tűzbe bámul, amely megvilágítja a lány térdét és ölébe tett kis kezét. „Semmit, de semmit sem tudok neki mondani”. Nézi a haját, a vállára omló göndör tincseket.

— Szomorúak vagyunk, — szólal meg Vukica.

— Szomorúak.

Vukica felemelkedett a padról, az ágyhoz ment és odaült. A rozsszalma ropogott alatta.

— Mikor voltál először szerelmes? — kérdezte Pávlet.

Pávle nem válaszolt.

— Én nyolcéves koromban.

— Hogyan? — hökkent meg Pávle.

— Csokoládét kaptam, benne kis képekkel. Szép, kis képekkel, és az egyiket ... De minek is mesélem! ...

— Folytasd.

— Kinevetsz majd.

— Nem nevetlek ki.

— Az egyik képet megőriztem, rejtegettem, senkinek sem mutattam. Titokban minden nap megnéztem. Magamhoz vettem és édesanya szekrényébe bújtam. Sötét volt bent, s én valahogy ünnepélyesnek tartottam, hogy egészen egyedül vagyok a képpel, az én képpemmel.

— És aztán?

— Nem tudom már, úgy hiszem, elvesztettem. Aztán szerelmes voltam egy komszomol-ifjúba is.

— Melyikbe?

— Csak úgy, egy komszomol ifjúba. Szőke volt, nyakában nagy piros kendő.

— Képzeltél, úgye?

— Igen, képzeltém.

Pávle felállt, a szél új erővel rontott az ablakoknak.

— Szeretném, ha most az erdőn át vinnél, — mondotta Vukica.

Pávle hozzálépett, karjaiba vette és lassan az ágyra tette. A rozsszalma röpogva lesüppedt.

Vukica Pávlehoz bújt.

— Hagyj, az erdőben akarok a tied lenni.

Pávle komoly tekintetet vetett rá.

— Hó van, — mondta egyszerűen.

— Akarom, hogy vigyél a havon át, a kopár erdőn át, hallod!

Pávle megint felállt.

— Mít haragszol? Ül mellém. Szeretem a nyakad, igen. Idehallgass, a szemükbe akarok nézni holnap, érted... ül ide, ül mellém...

Pávle kezét kereste és amikor megérezte, arcát a tenyerébe fúrta, szemei lecsukódtak.

A tűz már alig pisláskolt. Pávlenak nem jön álom a szemére. Összezsugorodott kis test fekszik mellette. Vukicá lehellelte melegen csapódik a tenyeréhez. Nézi a nyak fehér ívelését és a fül mögött egy hajtincset tapint ujjaival.

Odakint a hótakaróból lassan előbújik a hajnal.

(Vége a következő számban)



Sinkó Ervin

## Egy regény regénye

### (Moszkvai naplójegyzetek 1935 — 1937)

(12. folytatás)

M. délelőttijei tegnap óta szabadok. Az ok: a központi rákgyógyító intézetet, ahol délelőttönként dolgozott, két hónapra bezárták. „Remont” okából. A „remont” olyan fogalom, mely itt mindenki számára magától értetődő, mint valami megváltoztathatatlan, ősidők óta megszokott természeti törvény. Intézmények évről évre megismétlődő tatarozását értik alatta és kezdve a lifteken, az embernek léten-nyomon bezárt kapukon és lehúzott redőnyökön a felírason akad meg a szeme: remont miatt zárva, remont miatt „ne rabotaet”. Másutt is gondot kell fordítani a dolgok karbantartására, de még eddig sehol másutt se láttam, hogy emiatt két teljes hónapra megszüntették volna olyan életbevágóan fontos üzem működését, mint amilyen az, ahol például M. délelőttönként dolgozott.

Pénzügyeink: eltekintve a tekintélyes és nyomasztó adósságoktól — olyanoknak tartozunk, akiknek maguknak sincs — pillanatnyilag levegőhöz fogunk jutni, mert M. ma először kapott fizetést a „sarikopodszipnik” poliklinikájától. Ennek ellenére épp mert tudom, hogy a pillanat szokása, hogy röppen, fáradhatatlanul telefonálgattam és így sikerült két nap után legalább telefonon a Gihlnél Aniszimovval — ahogy Tucholsky mondaná — személyesen beszélnem. Mikor észrevettem, hogy nevémmel kapcsolatban a világon semmit se asszociál, mondtam: az „Optimisták”. Felelet: ő csak pár napja hogy átvette a hivatalt, még nem sikerült „beledolgoznia” magát az üzembe, Jonov pedig, elmenése előtt, őt csak futólag tájékoztatta a rengeteg folyóúgyról, úgy hogy azt se tudja, hol áll a feje. Megpróbáltam tájékoztatni legalábbis az én folyóúgyemről. Mennyi eredménnyel? Annyival, hogy azt mondta: köszöni az információmát és hogy hívjam fel majd újra. Ez megtörtént ma. Azt hiszem, hogy még mindig nem „dolgozta bele” magát az üzembe, mert megint, újra emlékeztetnem kellett, hogy ki vagyok s csak a végén tett úgy, nem éppen meggyőzően, mintha most már tudná, miről van szó.

— Ja igen, az „Optimisták”, lektornál van s a lektor holnaputánra ígérte a jelentését.

Telefonáljak neki megint, mondjuk, három vagy még jobb úgy négy-öt nap múlva.

Meg fogom tenni már három nap múlva, noha nem tudom elhárítani magamtól a gyanút, hogy ez az Aniszimov, akit még színről színre nem sikerült látnom s azt se tudom, fiatal-e, vagy szemilis öreg, egyszerűen hasalt, mikor a dátumot mondta. Mondta csak azért, hogy szépszerével legalább pillanatnyilag megszabaduljon tőlem, aki őt — valószínűleg a titkárnője referált neki — illetlen plebejus állhatatossággal

hajsoltam telefonon. Sajnos, nem a plebejusok kiváltsága, hogy lehetnek illedelmesen visszavonultak.

Ma estére karnevált hirdettek a Maxim Gorkijról elnevezett kultúrparkban s hozzá még igazi, álarcos karnevált. A moszkvai újságok napok óta írnak erről mint valami készülő nagy eseményről. Úgy tűnik nekem, hogy ez az álarcos karnevál is hozzátartozik ahhoz a szervezett, kissé túlságosan láthatóan szervezett vidámság-propagandához.

Aki, mint például én, nem vidám, bűnösnek kell hogy érezze magát ott, ahol mindenki, vagyis sajtó, mozi, színház arról beszél, hogy milyen vidám itt az élet. (A tegnapelőtti „Izvesztijában” — noha itt az ilyen nagy központi lapokban csak nagyon ritkán esik szó „apró magánügyekről”, — már megint apróbetűs kis hír: a milícia egy tagja tettenért egy nőt, aki újszülött magzatát a földbe ásta. A csecsemőt sikerült még élve kiásni. Kórházba vitték, az anya ellen megindult a „szigorú vizsgálat”).

A propos vidám élet. Tegnap olcsó helyen ebédeltünk s a pincér, aki a rossz ebédet elének rakta — sovány ember, erősen szürkülő fejjel — hallva, hogy magyarul beszélünk, felragyogó arccal elegyedek szóba velünk. Magyarul csak törve beszél s ezért pár magyar szó után oroszul mondja el, hogy 1915-ben került hadifogságba és — Szabadkán élt, valami Piuknál dolgozott. Piukról kiderült, hogy Piukovicsnak hívták, rég volt, elfelejtette a nevét, de amit nem felejtett el: sóhajtvá beszél róla, hogy milyen vidám volt az élet a hadifogságban annál a Piuknál. Azt mondja: „nagyyszerű ember volt a Piuk, száz lánc szőlője volt, húsz lánc, ahol cukorrépa termett és még gyára is volt. És jó ember volt. Minden nap kaptunk húst és olyan fehér kenyeret, amelyet azóta se láttam”. Arra is emlékezett, hogy szépek ott a lányok, de lelkes és meleg volt a hangja különösen akkor, mikor a mindennapi húsról és a fehér kenyérről idézte fel emlékeit. Egy ember, aki a hadifogságára mint az elmúlt boldogságra emlékszik vissza s ez az ember a szocialista Moszkvában munkás.

Talán épp ezért kell a „vidám élet” jeszava. Az újságok a kizárólag nevetőarcú munkások, munkásnők, parasztok és parasztasszonyok fényképeivel legalábbis is szügerálni akarják azt az elégedettséget, amelyet egyelőre még nem tudnak a valóságban nyújtani. Kurella a vidámságnak ezt a propagandáját az új humanizmus egyik megnyilvánulásának, a már végelegesen győztes forradalom konszolidált rend következményének s mindenképp óriási jelentőségének tartja. Mi el se tudjuk képzelni, hogy az első

ötéves terv és a kollektívizálás micsoda rettenetes nehéz éveket jelentett ennek a népnek az életében s most ennek a népnek valósággal újra meg kell tanulnia a gondtalan nevetést.

Ebben Kurellának igaza lehet, csak azt nem értem, miért kell ehhez az, hogy ennek a népnek hamis képe legyen arról, milyenek a munkás életkörülményei Nyugaton. Megtudtam, hogy azt a filmet, amijt francia intellektuellek, kommunisták készítettek a francia munkanélküliek életéről a Szovjetunióknak szánt ajándékul, nem mutatták be a Szovjetunióban, mert úgy találták, hogy a filmen szereplő francia munkanélküliek túlságosan jól vannak öltözve. Hihetetlen, hogy itt általában még tanult embereknek sincs sejtelmük a nyugati élet valóságos embertelenségéről, de éppúgy a valóságos, ott már magától értetődő emberi jogról és számtalan értékes vívmányról se. (M.-hez egy ápolónő intézte a kérdést, hogy Franciaországban a gyáros megbotoztatja-e a munkását!)

A ma estére hirdetett karnevált — az elsőt, melyet itt az októberi forradalom óta rendeznek — sajnos alighanem el kell halasztani, mert egész nap zuhog az eső.

Kurella és felesége, akiknek el kellene jutatnuk az én „Szemben a bíróval” című önéletrajzomat Natalija Ivanovna fordításában Gorkijhoz, azt mondják, hogy az utóbbi években egyetlen írás se hatott rájuk annyira „igaznak” („erschüttrend echt”) mint ez. Igazságtalanság volna, ha nem így hatna, hiszen csakugyan szinte flagelláns kíméletlenséggel álllok ki benne a piacra. Ezzel az írással kapcsolatban Kurella egy érdekes gondolatot vetett fel: a világ különböző országaiban élő intellektuálnak úgy mint ahogy én tettem, meg kellene írniuk, hogy miként és miért lettek kommunisták, meg kellene írniuk az eszméhez és a mozgalomhoz való viszonyuk minden döntő mozzanatát és válságát, hogy aztán ezeket a szellemi autobiográfiákat egy kötetbe gyűjtve kinyomassák — a kor egyik legizgatottabb és maradandó értékű dokumentuma lehetne ilyen könyv.

Ma a „Pravdában” egy kedves kép: Romain Rolland Gorkij nyaralójában, a kertben, Gorkij mellett ül egy padon. Gorkij a vidámabb, valahogy fölényesen vidámnak hat Rolland mellett. Kurella aki tudja, hogy mennyire elakadtak itt az én dolgaim, megint rámtámad, hogy miért nem használok ki a páratlan alkalmat, hogy végre személyesen is megismerkedjem és beszéljek Rollanddal s az ő közvetítésével most Gorkijjal is, amikor ők egyetlen szavukkal az összes ostoba akadályokat elfűjnek az utamból.

Kurella tudja, hogy számomra életkérdés ezeknek az akadályoknak az eltűnése. De ha Rolland öreg és láthatóan betegen, élete utolsó éveiben erre a fáradságos nagy útra szánta magát, nem azért tette, hogy itt afféle európai emigránssal beszélgessem mint én, hanem hogy itteni emberekkel, az itteni léttel ismerkedjek meg. S ha Aniszimovot meg Jonovot tudom is üldözni, Rolland moszkvai tartózkodását nem akarom a magam céljaira kihasználni. Ez mind eszembe jut, de nem mondom, hogy tudom, hogy az én passzivitásom igazi oka más. Ami miatt Kurella sürgeti, hogy tegyek valamit, épp amiatt vagyok ez esetben ennyire passzív: Rolland itt, ma, különösen mióta Sztálin fogadta, valósággal ünnepezt hatalom és bennem van valami leküzdhetetlen ellenállás, majdnem igazságtalan elhidegülés az olyan emberekkel szemben, akik nagyon „fönt” vannak. És van még egy, talán a

légdöntőbb ok: nap nap után olvasom Rolland itteni nyilatkozatait, azt, hogy ő abszolút lelkesedik s ha most életemben először beszélnek velem, meg kellene vallanom, hogy én is hiszek ugyan, de az én hitemben kevesebb az öröm mint az elszántság.

— Rolland tudja a címemet — válaszolom csak Kurellának, aki erre egy figyelmeztetéssel lep meg.

— Számolni kell azzal is, hogy lehetnek, akiknek nincs inyére, hogy találkozzék Rollanddal. Sok a féltékenység, az intriga politikai, de különösen irodalmi körökben.

Irodalmi körök? Párszor ebédeltünk az írók házában: eddig ez volt minden érintkezésem „irodalmi körökkel”. Ha csak a kiadók meg a szerkesztőségek kínzókamrait nem tekintem irodalmi körnek. Azok inkább a dantei pokolnak a körei.

Július 8.

Nem, ilyen irodalmi dzsungelnek itt a szocialista Moszkvában nem szabadna lennie. A „Za rubezsom” esetről van szó. A polredaktor, akiknek megtudtam a nevét, Goldenbergnek hívják — tegnap nem jött be a szerkesztőségbe, és — mondta a titkárnő — a regényszemelvény egyáltalán nem fog megjelenni az ő értesülése szerint. M., aki úgy élvezi a szabad délelőtti, hogy az ilyen utakra velem jön éppúgy mint Párizsban, nem tudott eltéríteni attól, hogy ne induljak neki ennek a Goldenbergnek a megkeresésére. Sikerült kiderítenem, hogy a „Pravda” szerkesztőségében található. Egyenest odamentem és most se tudnám megmondani, hogy néz ki az ember, annyira elfoglalt maga az ügy és annyira az volt az érzésem, hogy nem is élő emberrel, hanem fantómmal, valami számomra érthetetlen szerkezettel állok szemben. Azonnal azzal a kérdéssel álltam elébe, hogy mondja meg a szemembe, milyen politikai kifogásai vannak egy magyar proletárdiktatúráról szóló regény ellen, melyet Kun Béla politikai szempontból megfelelőnek talál. Akarom tudni, mondja meg, most mindjárt itt nekem, mért akadályozza meg, hogy ennek a regánynak egy szemelvénye a „Za rubezsom” című folyóiratban megjelenjen.

Mindenre el voltam készülve, csak épp arra a feleltre nem, amit kaptam. Ez a Goldenberg nevű szerkezet letagadta, hogy ő nem akarja megjelentetni az én regényemnek ezt a szemelvényét, félreértésről van szó, csak arról, hogy eddig nem volt hely, de természetesen ez a szemelvény persze hogy meg fog jelenni.

— A félreértés eloszlatására tessék ezt most mindjárt megtelefonálni az én jelenlétemben a „Za rubezsom” szerkesztősége titkárnőjének.

Közben kint megeredt az eső s cipeltem M.-t tovább magammal és pedig egyenesen vissza a „Za rubezsom”-hoz. Ott a titkárnő ezúttal szemhányással fogadott. Goldenberg nemcsak az én jelenlétemben telefonált neki, hanem azután is hogy elrohantam, de ezúttal azért, hogy összeszidja az indiszkrécioja miatt.

Ugyanaznap este.

Most itt a szobámban, ebben a csendben, egész dühöm és az energia, amivel rávettem magam épp a „Za rubezsom” szerkesztőségére, nekem is ostobának, méltatlannak és ha így kívülről nézem, végső fokon nevetségesnek is tűnik. A baj azonban az, hogy az ember csak akkor engedheti meg magának, hogy a dolgokat tartósan kívülről nézze, ha ő maga nincs bennük.

Több mint két hónapja vagyok itt és eddig abból amit írtam, még egyetlen betű se látott nyomdafestéket — annak ellenére, hogy kivételes ajánlásokkal és támogatással rendelkezem s annak ellenére, hogy ez alatt az egész idő alatt mást nem teszek mint ezt kérem, sürgetem és szorgalmazom és annak ellenére... Mindig új feltételekhez kötik az elintézését s amint ez új feltételeket is teljesítem, egyszerre megint azzal állnak elő, hogy még valami hiányzik, és hogy még valami kell, hogy előbb nyilatkozzék s ami ebben az egész bolond polkában, amit velem járatnak, a legesztelenebb: egyáltalán nem magának a kéziratnak a kvalitásairól vagy kvalitások hiányáról, egyáltalán nem a kéziratról magáról van szó, hanem egy személytelen automatikus mechanizmusnak a kézirathoz való viszonyáról. Egy mechanizmusról van szó, melyért személy szerint senki se felelős, melynek nem lehet a végére járni, mely néha úgy tesz mintha mégis, no most megindulna, de épp kezdés örülni neki s látod, hogy már újra, mozog ugyan, de visszafelé.

Borktól megtudtam, hogy a Vegar lektorának a neve: Günther. Bork azt ajánlotta, hívjam fel és sürgessem, hogy mielőbb elkészítse a jelentését. Meg is adta Günther telefonszámát. Mindjárt fel is hívtam — és ezúttal kivételesen mindjárt beszélhettem is vele.

Mondom neki, hogy én vagyok a kézirat írója és kérdelem...

Nem is kellett végigmondanom. Megörült nekem. Állandóan olvassa, mondja, és úgy találja, hogy „sehr interessant!”.

Vége egy ember a kiadói üzembem, aki nemcsak dönt az „Optimisták” sorsáról, de el is olvassa, olvassa a kéziratot! Olvas, csakugyan olvassa! Egyszerűen angyal. A felét már el is olvasta és reméli, hogy e hó 17-ére már kész is lesz a referátumával.

Természetes, nem sikerülhet egyszerre minden. Aniszimovot már nem tudtam telefonon elérni. Kurella azonban beszélt vele tegnap s azt mondja, hogy helyes volt az impresszióm. Jonov egyáltalán nem informálta Aniszimovot s ez utóbbi csak úgy tett, mintha tudná, hogy miről van szó. Kurella igyekezett pótolni azt, amit Jonov elmulasztott. Ellenben igaz az, hogy a Gihl csakugyan szintén kiadta egyik lektorának a kéziratot. Ennek a másik, ennek a Gihl-beli angyalnak azonban egyelőre még nem tudtam meg a nevét.

Egészben, hogy megint egyszer összegezzek, amihez az ilyen esti órák — Wenn in unserer engen Zelle

Die Lampe freundlich wieder brennt — a „freundlich” ugyan túlzás, mert rossz a világítás és időnként vakarózni kell — az este mégis megteremti a benső előfeltételeket s a mai nap után melancholikus higgadtsággal, különösen ha Goldenbergre gondolok, akit az utcán ha szembejönne velem, nem ismernék meg — csak egyet érzek: szégyelem magam. És most úgy tűnik nekem, hogy mindahhoz, amiért itt nap nap után ilyen görcsösen és szenvedéllyel verekszem, voltaképpen, legbelül semmi közöm. Legbelül csak ahhoz van közöm az egész irodalmi üzemből, amit úgy hívnak, hogy asztal, papír, tinta és toll (a töltőtollam kilopták a zsebemből már két hét előtt), szóval csak ahhoz van közöm, hogy írok és amit és ahogy írok s a sok futkosást meg veszekedést valahogy kívülről kényszerítik rám. Éppúgy kívülről mint annakidején Szabadkán a hatos hónapig gyalogezredben mi-

kor Rörich hadnagy úr parancsára a gyakorlati szuronyt szegezve kellett hurrát kiabálni és gyakorolni a rohamot és rohantam is eszeveszetten s épp ezért közben mindig attól félttem, hogy meg találom szürni az előttem haladó, szintén egyenruhába bújtatott és mint én vezényszóra szuronyt szegezve rohanó embert. Nem az a baj, hogy magamról ez az érzésem. A baj az, hogy ezek a Jonovok, Goldenbergok, Aniszimovok, Deutschok meg a különböző titkárnók — majdnem mindenki, nemcsak ők, hanem majdnem mindenki — még Ő is, igen, Ő is — úgy hat rám, mintha ő is és valamennyien egy ilyen személytelen és láthatatlan Rörich kommandójára csak úgy tennének, mintha ők tennék, amit tesznek és ők nem tennék amit nem tesznek. Felöltöztetnek bennünket illetőleg felöltöztettek bennünket ennek meg annak, mindenkit valaminek, holott igazában mind kivétel nélkül meztelenek vagyunk.

S hogy leírtam a szót: mind meztelenek vagyunk, eszembejutott a hatás, amit a weimari köztársaság idejében a porosz junkerek, azt hiszem a Stahlhelm emberei azzal értek el, hogy valamelyik újságjukban az akkori köztársasági elnöknek, Ebertnek a fényképét hozták — fürdőnadrágban. A fényképből látni lehetett, hogy mint annyi más millió és millió ember a weimari köztársaság elnöke is nyáron megfürdött a tengerben és fürdés után áll a strandon, látható pocakkal, hasán és mellén jócskán szőrösen és bütykös lábujjakkal. Magán a fényképen emberi szemmel nézve semmi kompromittáló és semmi nevetséges se volt s mégis ez a fénykép a porosz junkerek egyik legügyesebb politikai trükkjének bizonyult. A német polgárság szemében nem kompromittálta Ebertet, hogy Noskevel és Scheidemannel együtt résztvett német munkások tömeges legyilkolásában, de ez a fénykép — ez kompromittálta. Ezzel a fényképpel sikerült nevetségessé tenni Ebertet és ezen keresztül csapást mérni az egész weimari köztársaság „presztízisére”. Mért sikerült ez nekik ezzel a fényképpel? Azért, mert a történelmi romantika, a hősokeket ábrázoló kosztümös és rossz festmények, az embertelenül buta, reprezentatív és nagyhangúan pathetikus állami retorika, a hazug mitosz annyira befészkelte magát a német polgár fejébe és izlésébe, hogy a valóság emberinek a látványa — egy öregedő ember meztelen teste — ha az az öregedő ember magas állami tisztséget tölt be — rája már komikusan hat. Egy Ebert mint köztársasági elnök emiatt nevetségesen hatott, ez már egy hamis hős-kultuszon, uralkodóvá vált hazugságon épült dehumanizálódásnak a megnyilvánulása volt, a röhej, amit ez a fénykép kiváltott, azé az emberé volt, akit úgy neveltek, hogy megvesse önmagát. Miféle államfő az, aki olyan ember mint én vagy a szomszédom, akinek éppen olyan szőrös a hasa és éppúgy bütykösek az ujjai mint nekem?

S én azt hiszem, hogy a szocializmus akkor lesz valóság, de csak akkor, ha az lesz komikus aki megkísérelné, hogy az emberfelettinek a kosztümjében lépjen fel.

Csengetnek. Kurelláék jöttek: együtt megyünk a kultúrparkba megnézni a karnevált, melyet ma végre megtartanak.

Július 9.

Ahogy mi testvérek otthon a gyerekszobában angol-búr háborút, úgy játszottak tegnap este Moszkva lakosai karnevált a Gorkij Maimról elnevezett kutúrparkban.



Szolidabb és szelidebb karnevált a legjobban nevelt gyerekek se tudnának egymással játszani. Nagyméretű, gigantikus csak a gyerekszoba arányai és a gyerekjátékban résztvevők száma volt. A becslések 150 és 200 ezer között ingadoztak. Ezek a felnőttek csakugyan gyerekekre emlékeztettek abban is, hogy csakugyan elhittették magukkal, hogy az amit itt most játszanak, az igazi karnevál, csaknem szaturnália. Papírból készült pápaszem és ugyancsak papírból készült bobbysapka, amit a park bejáratánál nekünk is kezünkbe nyomtak: ez volt az álarc és az álruha, de ebből se volt annyi, hogy a többségnek, mely később érkezett, jutott volna. Így megajándékozva sétálgattunk és a színes lámpák világításában néztük, hogy milyen rengetegen vagyunk. Ez volt az igazi attrakció, az, hogy ilyen rengeteg az ember. Ez nagyobb attrakció volt, mint a csónakokról és a parkban rögtönzött színpadokról felhangzó nóták meg a műkedvelők csoportjai, akik népviseletben vagy anélkül jeltettek népi táncokat.

Volt azonban még egy érdekesség: a park fősétányán hosszú sor, kínosan dilettáns módon festett, életnagyságúnál többszörösen nagyobb fej: a nemzetközi forradalom vértanúinak a sora. Mindegyik alatt a név és hogy hol, mikor és kik ölték meg. A legutolsó tizenöt, húsz év munkásmozgalmá történelmének szempontjából is sok felejthetetlen név maradt ki a sorból, de mégis szép az ötlet maga, az, hogy épp itt és ebből az alkalomból emlékeztessenek azokra, akiket „a proletariátus az ő nagy szívébe zárt”.

Mintha azzal, hogy épp erre az alkalomra a fősétányra állították fel ezt a megrendítő arc képcsarnokot, hitvallást tennének és egyben figyelemzést: Moszkva soha, még a vidámság ilyen óráiban sem feledkezik meg, illetve ne feledkezzen meg ne csak arról, hogy győzelmét a maga s az egész nemzetközi munkásság véresen áldozatos küzdelmének köszönheti, de arról se, hogy ahol ezeknek a vértanúknak hosszú sora hullt el, ott még mindig, még ma is azoké a hatalom, akiknek a kezén ezeknek a vére szárad, ott még mindig vértanúk újabb és újabb sora jelöli meg a harc útjának minden szakaszát.

Igen, így akarnám ezt értelmezni, ha nem volna másrészt két tény, ami evvel az én interpretációmmal nem egyeztethető össze: az, hogy a szovjet sajtóból jóformán nem lehet megtudni, mi történik a világban a Szovjetunió kivül s magáról a Szovjetunióról legfőképpen a nap nap után Sztálinhoz intézett hálalkodó sürgönyök és egész terjedelmükben közzétett ujjongó feliratok végtelen hosszú sora beszél illetve harsonázik, a vidám életéről harsonázik, amelyért itt a karnevál idején is ezernyi és ezernyi nyomtatott kis cédulák és transzparensek a már szállóigévé vált mondattal adnak hálát: „Szpazsibo tovarisu Sztálinu...”

A vidám élet propagandájának ebből a perspektívájából nézve vajjon nem afféle ecclesia triumphans, nem afféle Aquinói Szent Tamás koncepciójának jegyében sorakoztatták-e itt fel a pokol hatalmának tanúit, a koncepció jegyében, hogy vessetek egy pillantást a pokol dühének áldozataira, hogy érezzétek, illetőleg hogy elhiggyétek, mily vidám a ti életetek, vidámabb már nem is lehet?

Számomra nincs szomorúbb, elszomorítóbb, mint az a kedélyes sorszagú üresség, az intenzív életnek az a hiánya, melyet az ideáll magasztosított „vidám élet” jelent, még akkor is, ha csakugyan oly „gemütlich” volna mint

egy grinzingi kocsmá. S ha most még hozzá nem is igaz, ha most még hozzá épp azért kell úgy tenni, mintha igaz volna, hogy elködösítések a valóságot, azt, hogy mily kevésbé igaz!

Mikor a „Dorozsnoi tröszt”-nél jártam Silvio pénzéért, akkor láttam először munkásokat, akik újságpapírból téptek le egy darabot s beléjéteve valami dohányfélélet sodortak maguknak cigarettát, melynek füstje csípős és bűdös volt. Ullner, Silvio barátja magyarázta meg: ezt a dohányfélélet mahorkának hívják és ő, aki sokat utazott Oroszországban látta, hogy kivéve a nagyobb városokat, mindenütt ezt szívják. Kisebb helyeken nem is árulnak más füstölőnivalót. Azt hittem, hogy ez túlzás, de ma a karneválon lépten-nyomon az újságpapírba tekert mahorka szaga ütötte meg az orromat.

Annyi volt az ember, hogy nem egyéni elhatározás, hanem a sűrű emberáradat döntötte el, hogy milyen irányban halad, aki egyszer belekerült a tömeg sodrába. Így történt, hogy mindjárt a bejáratnál elszakítottak bennünket Kurelláéktól. Éjjélkor pedig, mikor az autóbusszra akartunk felszállni, én már fenn voltam, mikor észrevettem, hogy egy emberhullám eltépte mellőlem M.-t. Sikerült megállítanom az autóbust és keresztülvergődnöm az embereken, akik nem egymás mellett, hanem egymáson álltak, de M.-t már nem tudtam megtalálni. Metrón mentem a Dzszerdzsinszki-térig és onnan gyalogosan haza. Minthogy átkozottul rosszul tájékozódok, sok össze-visszabolyongás után hajnali két órára járt már, mikor végre hazaértem. M.-t azonban még ekkor sem találtam otthon. Csak jóval később ért haza. Azt hiszem, sose fogom elfelejteni, hogy milyen állapotban. Pillanatokig csak áll, néz, a szemében rémület s aztán megszólal, de sírva:

— Nem tudtam, hogy ez lehetséges. Nem hittem volna, hogy lehetséges.

S aztán megtudtam tőle: két könyökükkel, öklöződve, a gyöngébbeket nemcsak félre, hanem fellökve és tiporva rajtuk és egymáson törték rá az emberek az autóbuszokra. Ököltre mentek egymással. M. többször is már eljutott, illetve elsodorták az autóbusz lépcsőjéig, de aztán megint lelőkték, félrerúgták. Némelyek, mintha ez is hozzátartozna a karneválhoz, valóságos sportszerűen fitogtatták erejüket, némelyek meg sikoltoztak és ordítottak, mintha vad pánikban égő házból menekülnének, holott csak arról volt szó, ki érjen előbb haza.

Civilizálatlanok, brutálisak, még közel vannak az őseimhez. Rossz, hogy így van, de nem ez a legrosszabb. A legrosszabb az, hogy nap nap után újságok, filmek, írók és szónokjaik azt bizonygatják, hogy ők nemcsak kultúráltak, hanem — új emberek, ők „az új ember”. Az nem ejtene kétségbe, hogy látom, mi minden nincs még meg itten, hanem az csakugyan kétségbe tud ejteni, hogy a vezér minden kultusza mellett teljesen hiányzik — legalábbis én nem tudtam eddig felfedezni — minden nevelő, a szellemiekben szocialista szándékú vezetés, az őszinte önismeretre való minden törekvés. Szabó Ervin, aki az évek múlásával egyre nagyobb és nagyobb a szememben, élete végén arról írt, hogy a gazdasági és politikai feltételek megteremtése nem lesz elég a szocializmus világának diadalához. A gazdasági és politikai feltételekért vívott harccal egyenrangú feladatnak tekintette a szellemi s erkölcsi átalakulásért folytatandó küzdelmet és munkát.

Kurella fáradhatatlan. Kinyomozta, hogy Gihl-Jonov-Aniszimov lektorát Zaprovszkájá-

nak hívják és mindjárt megadta nekem ennek a nőnek a telefonszámát. A telefonbeszélgetést, melyet ma ezzel a hölgygel folytattam, érdemes volna szószerint feljegyezni. A nő egyszerűen úgy hat rám, mint valami elmebajos. Barátság-talanul, majdnem durván azt felelte, hogy rengeteg a dolga s mégis komandirovkára küldték, amivel napokat vesztett és hogy a kéziratommal is sok időt vesztett, mert eddig már 800 oldalt olvasott és mert már ahhoz is a véglegesen megszövegezendő jelentése előmunkálataként vagy negyven oldal jegyzetet írt — és hogy mindez kárbavesztett munka, mert hiszen ezt a kéziratot úgyse lehet kinyomatni.

— Mért gondolja, hogy nem lehet kinyomatni?

A nő erre nem is majdnem gorombán, hanem egyszerűen gorombán és mint aki ellentámadásba megy át — holott én igazán csak elképedtem, de nem támadtam — a telefonba kiabálva felelte, hogy nem hagyja magát elütni a jogától, neki joga, hogy meglegyen a saját véleménye s ezzel minden átmenet nélkül, mint az eszelős, hosszan nevet — és leteszi a kagylót.

S mintha körülöttem ezt az elmeogyintézetit atmoszférát akarnák gonosz szellemek konzerválni, ebben a pillanatban jövök a telefontól újra, most Kurella hívott fel. Kérdi, értesítettek-e engem, hogy az írók egy csoportja meghívást kapott Romain Rollandhoz Gorkij nyaralójába. Mondom, hogy erről nem tudtam.

Kurella erre még egyszer megkérdi: nem? — s aztán azt mondja: — Vaddisznók! — és egy cífrát káromkodva leteszi a kagylót. Hát ez mi?

Egy órával később.

Kurella megint telefonált. — Nem megmondtam? — mondja most már diadalmasan nevetve. Ő nem sokallta a fáradságot, elment a szovjet-írók házába. Ott két listát talált. Az egyikre Rolland maga írta azoknak a nevével, akikkel találkozni akar. Ezen csak néhány név van, köztük az enyém és Alfred Kurella neve is. A másik listát a szovjetírók szövetségének a vezetősége állította össze, ezen az ő kiküldöttei szerepelnek. Kurella mutatja nekik az én nevemet s kérdi, mért nem értesítettek engem. Azt felelik, hogy elfelejtették. Kurella szerint azért felejtettek el engem értesíteni, mert Arosev, aki szintén ott lesz, de tán a számomra eddig láthatatlan Aniszimov is, aki mint az Állami Kiadóállalat képviselője van az írószövetség listáján, jobb szeretnék volna, hogy ne találkozzam Rollanddal és hogy ne ismerkedjem meg Gorkijjal Gorkijt különösen őrzik épp azok, akik legkevésbé vannak hivatva rá. Most Tretjakov annál inkább jelkére kötötte Kurellának, hogy feltétlenül tudassa velem, legyenek ott ma délután 3/43-kor az írók házábanál — szóval körülbelül egy óra múlva — onnan indulunk valamennyien.

(Folyt. köv.)



DÉSI HUBER ISTVÁN

Vázlat (tus)

Lukács György

## Elbeszélés vagy leírás?

A leírás nem adja vissza a dolgok semilyen valóságos költészetét, az embereket pedig állapotokká változtatja át; a „csendélet” holt alkotórészeivé. Az emberek tulajdonságai egymás mellett léteznek, egymás mögött váltakoznak, ahelyett, hogy felváltva egymást létrehoznák és ezzel kifejeznék az egyén élő egységét legeltérőbb megnyilatkozásaiban és legellentétebb cselekvéseiben. A külső világ hazug szélességének megfelel a jellemzés sematikus szűkös volta. Az ember késsen jelentkezik mint az esetleg különmű társadalmi és természeti összetevők „produktuma”. A társadalmi rendeltetések és az ember pszichofizikai tulajdonságai kölcsönös egybefonódásának szociális igazsága mindig elvész. Taine és Zola csodálják Hulot báró erotikus szenvedélyének balzaci ábrázolását. Ők azonban ebben csak egy „monomania” orvosi — patológikus leírását látják. Semmit sem látnak meg abból, hogy milyen mélyrehatóan van kifejezve Hulot báró, a napóleoni idők tábornoka erotikájának és életfolyamatának összefüggése, amit Balzac különösen kiemel szembeállítva Crévelnek, a júliusi királyság tipikus képviselőjének erotikájával.

Az alkalmi megfigyelésen alapuló leírásnak szükségszerűen felszínesnek kell lennie. A naturalista írók közül Zola minden bizonnyal a legtelkiismeretesebben dolgozott és megkísérelte, hogy szemlélődésének tárgyait minél komolyabban tanulmányozza. Hőseinek sorsa mégis gyakran a lényeges helyen felszínes és hamis. Csak néhány példára szorítkozunk, amelyeket már Lafargue is kiemelt. Zola szerint Coupeau építómunkás iszákossága munkanélküliségéből ered, Lafargue rámutat arra is, hogy Zola a „Pénz”-ben Gundermann és Saccard ellentétét hányavetien zsidó-keresztény problémára vezeti vissza. A valóságban azonban a harc, melyet Zola ábrázolni akart, a régitípusú kapitalizmus és az újípusú, betétbank formájú kapitalizmus közt folyt.

A leíró módszer embertelen, mivel, mint ahogy rámutattunk, abban jut kifejezésre, hogy az embert a „csendélet” holt részévé változtatja. Ez csupán ennek az embertelenségnek művészi tünete. Ez eme irányzat leg-

kiválóbb képviselőjének világnézetében és művészi törekvésében jut kifejezésre. Zola lánya önéletrajzában leírja Zola véleményét a Germinálról:

„Zola elfogadja Memaitre meghatározását az emberben levő animális pesszista eposzáról, azzal a feltétellel, hogy az „animális” fogalmát pontosan meg kell határozni. Az Ön nézete szerint az agy teszi az embert — írta a kritikusként — én úgy vélem, hogy a többi szerv is fontos szerepet játszik.”

Tudjuk, hogy a Zola által hangsúlyozott állatiasság tiltakozás volt a kapitalizmus bestialitása ellen, amelyet ő nem értett meg. A megnevelésből fakadó tiltakozás azonban formát öltve az embertelenség, állatiasság megörökítésére fajul.

A megfigyelés és leírás módszere azzal az igénnyel keletkezik, hogy az irodalmat tudományossá tegye, hogy a természettudományok és szociológia gyakorlatává formálja. Azonban azok a szociális mozzanatok, melyeket megfigyeléssel fogunk át és leírással formálunk meg, olyan szárnalmasak, olyan soványak és sematikusak, hogy nem régen még könnyen válhattak önmaguk sarkalatos ellentéteivé, teljes szubjektívizmussá. Ezt az örökséget a naturalizmus megalapozóitól átvették az imperialista időszak különféle naturalista és formalista irányzatai.

\*

Minden költői alkotást éppen szerkezeti elveiben határozza meg a legmélyebben a világnézet. Vegyünk egy egészen egyszerű példát. Walter Scott legtöbb regényének központjába — példaként említjük a „Wawarley”-ben a Stuart-párti skót felkelés és az angol kormány, az „Old Mortality”-ben a puritán forradalom és a stuarti restaurációs kormány közt, ennek alapján a szélsőséges pártok kimagasló képviselőit váltakozva összefüggésbe tudja hozni a hősök emberi sorával. A politikai szélsőségek nagy szereplőit ezáltal nemcsak társadalom-történetileg ábrázolja, hanem emberileg is. Ha Walter Scott valóban kiváló alakjainak egyikét tette volna elbeszélésének központjába, akkor lehetet-

lenné válna, hogy őt kortársaival emberi kapcsolatba hozza, olyan kapcsolatba, amely megfelel az előkészített cselekménynek. A regény tehát megmaradt volna „Haupt- und Staatsaktion”, azaz egy jelentős történelmi esemény leírása és nem kifejező emberi dráma, amelyben megismerjük a nagy történelmi összeütközés minden tipikus képviselőjét a maga emberi mivoltában.

Ebben a szerkesztésmódban mutatkozik meg Walter Scott mesteri epikus volta. Walter Scottnak ez a mesteri megoldása nemcsak művészi elgondolásából ered. Ő maga az angol történelemből a végletek közt álló „középutat” veszi mérvadóul. Ő ugyanúgy a radikális puritanizmus ellen van, különösen annak nemesi áramlatai ellen, mint ahogy a stuarti katolikus reakció ellen is. Szerkezetének művészi lényege tehát politikai-történelmi álláspontjának tükrö, világnézetének kifejezési formája. A két tábor között álló hős nemcsak szerkezetileg alkalmas lehetőség, hogy mindkét tábort emberileg hűen ábrázolja, hanem ugyanakkor Scott világnézetének kifejezése is. Scott emberi-költői jelentősége tehát abban áll, hogy habár politikai rokonszenvet érzett alakjai iránt, tisztán látta és meggyőzően ábrázolta, hogy a végleges politika erőteljes képviselői emberi nagyságban jelentősen felülmúlják hőseit.

E példát egyszerűsége miatt választottuk. Scottnál ugyanis nagyon egyszerű és mindenekelőtt közvetlen a függőség a világnézet és a szerkesztés módja között. A többi nagy realistánál e függőség többnyire indirekt és sokkal bonyolultabb. A „középszerű” hősnek az a kedvező tulajdonsága, hogy epikailag és szerkezetileg nagyon jól megfelel a regényírásnak, formális — szerkezeti elv, amely a költői gyakorlatban különféleképpen nyerhet kifejezést. E „középszerű” jellegnek nem kell feltétlenül az emberi közepszerűségben jutnia kifejezésre, származhat ez társadalmi helyzetből, eredménye lehet ez valamely emberi helyzetnek, amely csak egyetlen egyszer fordul elő stb. Egyszerűen arról van szó, hogy megtaláljuk azt a központi hőst, akinek sorsában az ábrázolt világ minden lényeges végllete keresztezi egymást, és aki körül felépíthető a totális világ a maga kavargó ellentmondásaiban.

A költőnek azonban szilárd és eleven világnézettel kell rendelkeznie, a világot a maga állandó ellenmondásaiban kell látnia, hogy hősenek azt az embert választhassa, akiben kereszteződnek ezek az ellentétek. A nagy költők világnézete rendkívül eltérő. Még eltérőbb világnézetük epikai-szerkezeti kifejezésének módja. Mert minél mélyebb, minél differenciáltabb, minél több élő tapasztalattal bír ez a szemlélet, annál elutóbb lehet szerkezeti kifejezése.

De világnézet nélkül nincs szerkezet.

Flaubert nagyon mélyen érezte ennek szükségét. Állandóan idézte Buffon mélyértelmű szép szavait:

„Helyesen írni annyit jelent, mint egyben helyesen érezni, helyesen gondolkodni, és ezt helyesen kifejezni.”

De nála ez az irányzat éppen fejtetőre van állítva. George Sand-nak erről ezt írja:

„Arra törekszem, hogy helyesen gondolkozzam, hogy helyesen írjak. Helyesen írni, ez a célom, — ezt nem tagadom.”

Flaubert tehát életében nem alkotott magának világnézetet, azt műveiben nem fejezte ki, hanem mint becsületes ember és neves művész világnézetért küzdött, mert belátta hogy anélkül nem jöhet létre jelentős irodalom.

Ez a fordított út nem vezethet semilyen eredményre. Flaubert e válságát megrázó őszinteséggel fejezi ki George Sand-nak írt levelében:

„Nálam hiányzik „az alapos és sokoldaló életszemlélet”. Ezerszer is Önnek van igaza, de kérdem Önt, hol találjak módot, hogy másként legyen? Ön a metafizikával nem derít fényt az én homályomra, de másokéra sem. A vallás és katolicizmus egyfelől, a haladás, testvériség, demokrácia pedig a másik oldalon nem felel meg a ma szellemi követelményeinek. A radikalizmus új dogmáját az egyenlőségről a fiziológia és a történelem kísérletileg megdöntötte. Semilyen lehetőséget sem látok arra, hogy a régi elveket becsüljük. Szóval én azt az elvet keresem, amelytől a többi dolog függ, de nem tudom megtalálni.”

Flaubert beismerése ritka őszinte megnyilatkozása az 1848 utáni polgári értelmiség világnézeti válságának. Tárgyilagosan véve, ez a válság megvan minden kortársában. Zolánál az angosztikus pozitívizmusban jut kifejezésre; ő úgy vélekedik, hogy csak a történések „miként”-jét lehet megismerni és leírni, és nem a „miért”-jüket is. A Goncourt testvérek könnyelmű, szkeptikus felszínes közömbösséget tanúsítanak a világnézet kérdésével szemben.

E válságnak idővel tovább kell éreződnie. Az, hogy az imperialista időszakban az agnoszticizmus mindinkább misztikává fejlődik, a világnézeti válság semmilyen megoldását sem jelenti, amint azt annak az időnek néhány írója beképzeli, hanem ellenkezőleg éppen e válság kiéleződését.

Az író világnézete csupán átélt tapasztalatainak tömör összefoglalása, melyet az általánosítás bizonyos magaslatára emelt. A világnézet jelentősége az íróra nézve abban áll

— amint azt Flaubert is igen tisztán látta —, hogy lehetőséget ad az élet ellenmondásainak meglátására gazdag és rendezett összefüggésükben; hogy mint a helyes érzések és gondolatok alapja alapot ad a helyes írásnak. Az író elzárkózása az életben való tevékeny részvételtől, az élet változatokban oly gazdag közös átélésétől a világnézet minden kérdését elvonttá teszi. Függetlenül attól, hogy ez az elvontság valami áltudományosságban, valamilyen misztikában, vagy az élet nagy kérdései iránti közönyben jut-e kifejezésre, — a világnézet kérdéseit megfosztja a művészi termékenységétől, attól a termékenységtől, amellyel a régi irodalom rendelkezett.

Világnézet nélkül nem lehet helyesen elbeszélni, se felépíteni helyes, széttagolt, változatokban gazdag teljes epikai szerkezetet. A megfigyelés, a leírás csak kisegítő eszköz az élet megbolygatott rendjének pótlására, ami hiányzik az író fejéből.

Milyen epikus szerkezetek keletkezhetnek ezen az alapon, és milyenek ezek a szerkezetek? A modern író téves objektivitása és téves szubjektivizmusa az epikai szerkezet sematizálásához és egyben egyhangúságához vezet. A Zola-típusú téves objektivizmusban az alkotórészek tárgyi egysége képezi a szerkezeti elvet. A szerkezet azon alapszik, hogy az író a feldolgozott anyag minden fontos tárgyi tényezőjét több oldalról mutatja be. Így csak „csendéletet” kapunk, a tárgyi képek sorát, amelyek csak a felépítés folytán állnak egymással kapcsolatban, belső logikájuk szerint pedig csupán egymás mellett állnak. Az úgynevezett cselekmény csak egy vékony fonál, amelyen egymás mellett állnak. Az úgynevezett cselekmény csak egy vékony fonál, amelyen egymás mellett sorakoznak az állapotok képei; a cselekmény nagyon felületesen, átélés szempontjából nem alkotóan, költőileg véletlen időrendi sorrendben halmozza az állapot egyes helyzetképeit. Az ilyen szerkezet művészi változatainak lehetősége rendkívül csekély. Az írók kénytelenek arra törekedni, hogy a bemutatott alkotórészek összetevődésének újdonságával, a leírás eredetiségével elfeledtessék az efféle szerkesztésmód veleszületett egyhangúságát.

Semmivel sem jobb azoknak a regényeknek változati lehetősége, amelyek a téves szubjektivizmus szelleméből erednek. E regények szerkezeti sémája közvetlen kifejezője a modern író mélygyökerű élményének: kiábrándulásnak. Leírják az élet lélektanilag szubjektív reményeit s utána életállomások leírásának segítségével bemutatják e remények szertefoszlását a kapitalizmus zordságán és brutalitásán. Itt természetesen az esemény időrendi sorrendje van adva. Amíg azonban az egyik oldalon mindig megtalálható ugyan-

az az időrend, a másik oldalon a szubjektum és a világ szembeállítására olyan merev és éles, hogy nem jöhet létre eleven kölcsönhatás. A modern regényekben a szubjektivizmus legmagasabb fejlődési foka (Proust, Joyce) az ember egész belső életét valóban nyugvó tárgyi helyzetévé változtatja. Paradoxális módon ez közel hozza a szélső szubjektivizmust a hamis objektivizmus halott valóságához.

Így hát a leíró módszer szerkezeti egyhangúsághoz vezet, noha az elbeszélő meseszöveg nemcsak megengedi, hanem megköveteli és ösztönzi a változatosságot.

Azonban nem-e elkerülhetetlen ez a fejlődés? De igen; szétrombolja a régi epikai szerkezetet, igen, az új szerkezet költőileg nem oly értékes, mint a régi, de amikor mindezt beismerjük, tegyük fel a kérdést: nem ad-e a szerkesztésmódnak ez az új formája hiteles képet a „kész” kapitalizmusról. Igen, e forma embertelen, az embert a dolgok tartozékává változtatja, állapotá, a „csendélet” élettelen alkotórészeivé, de vajjon nem-e éppen ez az, amit a kapitalizmus a valóságban csinál az emberből?

Ez nagyon meggyőzően hangzik, de mindezek ellenére helytelen.

Mindenekelőtt a polgári társadalomban él a proletariátus is. Marx nagyon élesen kiemeli, hogy a kapitalizmus embertelen volta teljesen elütő ellenhatást vált ki a burzsoáziából és a proletariátusból.

„A birtokososztály és a proletariátus ugyanazt az emberi kisajátítást képviseli. Az első osztály azonban ebben jól érzi magát és helyesel, tudja hogy a kisajátítás tulajdon hatalma, és benne megvan az emberi egzisztencia látszólagossága. A másik osztály ebben a kisajátításban megsemmisülve érzi magát, önmaga tehetetlenségét és az embertelen egzisztencia válságát látja benne.”

Ezután Marx megmutatja, hogy milyen jelentős a proletariátus lázadása az ember kisajátítása ellen.

De ha ez a lázadás költőileg formát ölt, akkor a leíró ábrázolás „csendélete” részeire bomlik és a meseszöveg, az elbeszélő módszer szükségessége önmagától jön létre. Itt nemcsak Gorkij remekművére az „Anyá”-ra hivatkozhatunk, — hiszen Andersen Nexö „Hódító Pellé”-je és a hozzá hasonló többi regény is szakítást jelent a modern leíró módszerrel. (Természetesen az ábrázolásnak ez a módja az író elzárkózástól mentes életmódjából ered- amely össze van kötve a proletariátus osztályharcával.)

De vajjon csak a munkásban van-e meg ez a lázadás az ember kisajátítása ellen a kapitalizmusban, amit Marx leír? Természetes hogy nem. Minden dolgozó alárendelése



a kapitalizmus gazdasági formáinak volta-képpen nem más mint harc, és a dolgozóból kiváltja az ellenállás legkülönbözőbb formáit. Sőt mi több, a polgárság jelentéktelen része „nevelődik” csak fokozatosan és elszánt harc után az embertelenedésre. Az új polgári irodalom itt önmaga ellen tanúskodik. Tipikus technikája, kiábrándulásának, ábrándjai szertefoszlásának kifejezése azt mutatja, hogy itt fennáll az ellenállás. Minden kiábrándulás regénye egy ilyen nemsikerült ellenállás története.

Ez az ellenállás azonban felületesen van megfogalmazva és azért valóságos erő nélkül formálódott meg.

A kapitalizmus „kész” volta természetesen nem jelenti azt, hogy most minden új és kész, és hogy a fejlődés és a harc megszűnne az egyén életében. A kapitalista rendszer „kész” volta csak azt jelenti, hogy állandóan a „kész” embertelenség magasabb fokára reprodukálja magát. Ez a reprodukciós folyamat a valóságban elkecseregelt, ádáz harc. Így van ez az egyén életében is, aki a kapitalista társadalom embertelen járuléka-nak készül, noha nem mint ilyen jön a világra.

Ez világnézet szerint is, költőileg is, a leíró módszer íróinak fő gyengesége. Ők íróilag harc nélkül kapitulálnak a kapitalista valóság kész eredményei, kész megjelenési formái előtt. Mindebben csak eredményt látnak és nem az egyházzal ellentétes erők harcát. De még ott is, ahol látszólag valamilyen fejlődést képviselnek — a kiábrándulás regényeiben —, a kapitalista embertelenség végső győzelme előre el van rendelve. Ugyanis a regény kibontakozásában nem jön létre merev ember a „kész” kapitalizmus értelm szerint, hanem az alak már kezdetben magában hordja azokat a vonásokat, amelyeknek csak úgy volna szabad jelentkeznük, mint az egész folyamat eredményeinek.

Ezért a regény folyamán a kiábrándító érzés olyan gyengén, olyan egyszerűen és szubjektíven jut kifejezésre. A regény folyamán a kapitalizmus nem öli meg szellemileg az embert, akit mint élő megismertünk és megszerettünk, hanem a hulla járkal előtünk, az állapotokat festő kulisszák közt, azaz a növekvő tudattal, hogy meghalt. Az írók fatalizmusa, valamint kapitulációjuk a kapitalizmus embertelensége előtt, feltételezi a „fejlődési regények” fejletlenségét.

Ezért helytelen az az állítás, hogy az ábrázolásnak ez a módszere a kapitalizmust maga embertelen mivoltában tükrözi. Ellenkezőleg. Az írók kisebbítik a kapitalizmusnak ezt az embertelenségét, noha azt nem akarják. Mert az a szomorú végzet, hogy emberek léteznek emberség és emberi fejlődés

nélkül, sokkal kevésbé lázít és dühít mint az a tény, hogy a kapitalizmus minden nap és minden órában a korlátlan lehetőségű emberek ezreit „élő halottakká” változtatja át.

Hasonlítsuk össze Makszim Gorkij regényeit, melyek a polgári életet ábrázolják a modern realizmus műveivel, és az ellentét mindjárt szembetűnően látható lesz. Láthatjuk, hogy a modern realizmus, a megfigyelés és leírás módszere, elveszítve azon tulajdonságát, hogy ábrázolja a való életfolyamat valóságos mozgását, gyengíti és kisebbíti a kapitalista valóságot, és hamisan tükrözi azt. A valóságban az ember deformálása és lefokozása a kapitalizmusban sokkal tragikusabb. A kapitalizmus bestialitása undorítóbb, vadabb, szörnyűbb, mint az a kép, amit az e fajta regények legjobbjai adhatnak.

Természetesen túlegyszerű volna azt mondani, hogy az egész modern irodalom harc nélkül kapitulált az élet fasiszta behódolása és embertelenedése előtt, aminek oka a „kész” kapitalizmusban keresendő.

Már rámutattunk arra, hogy az egész francia naturalizmus az 1848-as időszak után a maga szubjektív nézeteivel tiltakozást jelent e folyamat ellen. És a kapitalizmus későbbi irodalmi irányzataiból megfigyelhetjük, hogy a jelentős írók különféle irodalmi irányzata össze van kapcsolva a tiltakozás hangulatával. A különféle formalista irányzatok emberileg és művészileg jelentős képviselői nagyjából költőileg tagadni akarták a kapitalista élet jelentéktelenségét. Ha például megfigyeljük a kései Ibsen szimbolikáját, akkor tisztán láthatjuk a polgári élet egyhangúsága elleni lázadást. E lázadások azonban művészi eredmények nélkül folynak le mindenütt, ahol nem hatolnak a kapitalizmusban jelentéktelenné váló emberi élet alapjaihoz, ahol nem képesek az ember valóságos harcát életének tudatos megformálásáért átélni az életben, megérteni a világnézet értelmében és költőileg bemutatni.

Ezért nagy irodalmi és irodalomelméleti jelentőségű a kapitalista világ legjobb intellektueljeinek humanista lázadása. Az áramlatok különböző volta és a szerepeltetett személyek különbözősége lehetetlenné teszi, hogy ennek az értekezésnek keretein belül foglalkozunk elemzésükkel. Röviden azonban rámutathatunk arra, hogy Romain Rolland nyílt humanista lázadásában, Andre Gide elszigetelt satírikus önmarcangoló és elszigetelő egoizmusában stb. megvannak azok a valóban komoly irányzatok, amelyek szakítanak az 1848 utáni polgári irodalom hagyományaival. Ennek a humanizmusnak a megerősödése a szocializmus győzelme által a Szovjetunióban, a célok konkretizálása, a harc kiszélesítése a fasiszta embertelenség,

mint a kapitalista embertelenség legmagasabb formája ellen, ezeket az irányzatokat elméletileg is magasabb színvonalra emelte. A Gide, Malreaux, J. R. Bloch elméleti cikkeiben az utolsó esztendőkből kezdetét veszi a XIX. század második fele és a XX. század művészetének elvszerű bírálata. Természetesen ez az elméleti harc még nem fejeződött be, még sok helyen nem érte el elméleti, elvi tisztaságát, de az a tény, hogy elvszerű harc folyik a dekadencia időszaka ellen, történelmi jelenség és mindenképpel jelentős dolog.

\*

Joggal feltehetjük tehát a kérdést, vajjon az a kritika, melyet a polgári irodalom pusztán megfigyelő és túlnyomóan leíró módszerrel mondottunk, érvényes-e a szovjet irodalomra is. Sajnos, erre a kérdésre igent kell mondanunk.

Gondoljunk csak az orosz regények többségének szerkezetére. Ezek többsége voltaképpen a Zola-típusú adatregények anyagát tartalmazza, — és ezen az alapvető tényen semmit sem változtat az, hogy a technika legújabb vívmányai szerint készültek. Mindezekelőtt nem ábrázolják az emberi sorsokat, sem az emberek közötti távolságot, amelyet a dolgok kötnek össze, ők valamilyen kolhoz vagy gyár monográfiaját adják stb. Az emberek csak valamilyen járulékot alkotnak, anyagul szolgálnak valamilyen tárgyi viszony illusztrálásához.

Természetesen itt nemcsak a naturalista hagyományok hatnak. Már az eddigi fejtegetések során rámutattunk arra, hogy a naturalizmus szükségszerűen formalizmusba torkollik. Adjuk hozzá még azt, hogy a naturalizmussal szembenálló formalista törekvések világnézetük folytán ugyanúgy felületes álláspontot foglalnak el a fontos kérdésekkel szemben, mint maga a naturalizmus.

Az egyén és a közösség, valamint az ember és a társadalom viszonya expresszionizmusban és futurizmusban éppoly formátlan, abszurd és fetisizált, mint magában a naturalizmusban. A háború utáni imperializmus hazug realizmusának áramlata „az új valóság”, a dokumentáris irodalom beteges megújításával talán még károsabb hagyomány, mint maga a naturalizmus. Mert arról van szó, hogy a dolgok uralma az ember felett ezekben az új formalista és álrealista alkotási irányzatokban még élesebben, még lelketlenebbül, még embertelenebbül jut kifejezésre.

Néhány évvel ezelőtt Tretjakov egy elméletileg elvi jelentőségű nyilatkozatot tett közvé, mely őszinteségénél fogva hasznos adalékkul szolgálhat, habár hisszük, hogy írója ezeket az elveket többé nem vallja magáénak:

„Az újságoktól munkamódszerként átvettem az intervjút. Kovejszkih Ampa regényének tanulmányozása felkeltette érdeklődésem a dolgok életrajza iránt. Sokáig úgy tűnt nekem, hogy valamely alkotás, amely egy utazás eredményeként kerül az olvasó kezébe, többet mondhat egy korról, mint egy regény.”

Természetesen „a dolgok életrajzáról” szóló elméletet ritkán hangsúlyozzák ilyen nyíltan, és nem alkalmazzák ilyen ügyetlenül és fetis-szerűen, mint ahogy azt Tretjakov teszi. Itt azonban csak egy általánossá vált szélsőségről van szó. Legtöbb regényünk szerkezeti egysége a tárgyak és komplexumok életrajzát adja, és az emberek, akik benne alakot öltenek, csupán e komplexum illusztrációs anyagát képezik.

Ettől függően még el sem kezdtük olvasni, és máris tudjuk az egész folyamatot: valamelyik üzemből kártevők dolgoznak. Rémes zűrzavar uralkodik. Végül a pártsejt, vagy a GPU felderíti a kártevők fészket és a termelés zavartalanul tovább halad. Vagypedig a kulákok szabotálása miatt a kolhoz nem működik. A kiküldött munkásnak vagy az MTS-nek sikerül a szabotázst letörnie, és mi szemtanúi vagyunk a kolhoz előrehaladásának stb.

Természetesen, hogy ezek egy fejlődési időszak tipikus témái. Egyáltalán nem lehet kifogásolni, hogy ezt a témát sok író feldolgozta. Ellenkezőleg. Az orosz irodalmi kultúra alacsony színvonala abban nyilvánul meg, hogy az írók összetévesztik a szociális szempontból többé-kevésbé helyes téma megfogalmazását az írói mondanivaló kitalálásával. A szerkezeti felépítés igazi írói munkájának onnan kellene kezdődnie, ahol íróink nagy része úgy tartja, hogy az irodalmilag be van fejezve. Az írói témának ez a felcserélése a meseszövéssel, jobban mondva a meseszövéssel pótlása a témához tartozó dolgok szabályos leírásával — a naturalizmus lényeges öröksége.

Az írói meseszövéssel jelentősége elsősorban nem abban van, hogy tárka és hogy sok változata van. A művészi meseszövéssel jó tulajdonságai javarészt onnan erednek, hogy csakis a meseszövéssel segítségével ábrázolhatjuk elevenen egy személy emberi, valamint tipikusan egyéni vonásait. A pusztán leíró elbeszélés egyhangúsága nem ad semilyen lehetőséget, hogy kialakuljon és individuális emberek formálódjanak. A valóságos változatosságnak, az élet végtelen gazdagságának el kell tűnnie, ha kifejezetlen marad azoknak az utaknak és útvesztőknek bonyolultsága, amelyeken az individuális emberek tudatosan vagy öntudatlanul megvalósítják azt, ami ál-

talános. A puszta téma csak a társadalmilag szükséges utat mutathatja be, anélkül, hogy azt mint a végtelenül sok és egymást keresztező véletlen eredményét mutatná be.

A téma e társadalmi szükségszerűsége az orosz regényekben végtelenül egyszerű és egyvonalú. Eggyel több ok ez az írónak, hogy írójilag ne maradjon a téma pusztá megformálásánál, hanem hogy egyéni meseszöveget keressen. Az ilyen meseszöveg hiánya nem az írói tehetség hiányában keresendő, hanem abban, hogy hamis elméletek és hamis hagyományok áldozatai lettek és ezt nem akarják beismerni.

Az orosz regények szerkezete éppen olyan sematikus, mint a Zola iskolájába járó naturalistáké, csak ellenkező előjellel. Ott ugyanis a kapitalista dolgok komplexumának érdektelenségét fedték fel és alkalomszerűen bemutatták, hogy milyen undorító dolgok rejlenek a börzék és bankok fénye mögött. Emiatt viszont az előjelek ellenkezőek. Az elrejtett vagy elnyomott helyes elvek végül is győznek. De az út mindkét esetben olyan elvontan sematikus. A társadalmi történelmi helyesség nem jut kifejezésre írójilag meggyőzően.

Az egyéni meseszöveg hiánya azt eredményezi, hogy az emberek halvány sémákká lesznek. Mert az emberek valóságos alakot, valóságos körvonalakat csak úgy nyernek, ha cselekvéseikbe beleéljük magunkat. Ezt azonban sem belső életük széles lélektani rajza, sem az egész dolog széles „társadalmi” leírása nem helyettesítheti. Ez pedig így van a legtöbb orosz regényben. E könyvekben az emberek izgatottan vonulnak el előttünk, izgatottan értekeznek olyan dolgokról, amelyek jelentősége egyéni sorsukra nézve a könyvekben nem jut elég meggyőzően kifejezésre. Természetesen ezek a dolgok objektíve rendkívül fontosak. Az élet azonban csak akkor nyeri el írójilag objektív fontosságát és az olvasót is csak akkor tudja meggyőzni és magával ragadni, ha ezeknek a dolgoknak az egyéni függősége (a cselekmény meseszöveve által) emberileg közelebb került hozzánk. Mivel pedig ez hiányzik, az emberek majdnem kivétel nélkül a tárgyi állapot epizódfigurái lesznek. Felbukkannak és eltűnnek s megjelenésük és eltűnésük nem kelt fel igazi érdeklődést.

A „modern olvasó” megint felteszi a kérdést: Hát nem úgy van-e a valóságban is? Az embereknek megparancsolják, hogy valahova menjenek, utána megint szabadjára engedik őket, küldöttségek jönnek, gyűlések folynak, stb. Az emberek közötti viszony megfelel a mi valóságunknak.

Ilja Ehrenburg a valóságos epikai forma szétesését ugyanazokkal az argumentumokkal védi, amelyeneket a nyugati formalista írók

is használnak. A régi klasszikus forma állítólag nem felel meg az új élet dinamikájának. E közben a koncepció formalizmusa és argumentációja tekintetében nagyon fontos, hogy az egyik esetben a „dinamika” és széteső kapitalista kaoszt jelenti, a másikban ugyanaz a „dinamika” állítólag a szocializmus építését és az új ember keletkezését jelenti.

„A klasszikusok — mondotta Ehrenburg az írók moszkvai kongresszusán — megszilárdult életformákat és hősokeket ábrázoltak. Mi az életet a maga mozgásában ábrázoljuk. Ezért a klasszikus regény formája, ha áthelyezzük a mai valóságba, az írótól hamis kötelezettségeket és hamis megoldásokat követel. A riportok aktuális népszerűsége a művészek nagy érdeklődése az élő emberek iránt, mindezek a gyorsírói-jegyzetszerű megrajzolások, valomások, jegyzőkönyvek és naplók nem a véletlen művei.”

Ez nem más mint Sinclair Lewis leírása Dos Passos stílusáról. Erre a kérdésre már feleltünk. Igen, a valóság felszíne valóban ilyen, de ez sohasem látszott másmilyennek; s a polgári írók, akik írójilag nem mozdultak el ettől a felszíntől, nem tudtak felkelteni valóságos érdeklődést alakjaik iránt, csak epizódfigurákat tudtak alkotni. Vegyünk csak elő egy egyszerű epizódot valamelyik nagy író művéből. Például Andrej Bolkonszkij halálát a „Háború és béke”-ből. A sebesült Bolkonszkijt éppen abban a szobában operálják, ahol Anatol Kuraginnak amputálják a lábát. Később Rosztov házába szállítják Moszkvába. Ilyen a valóság? Igen, ilyen is lehet, ha a nagy író az élet véletlenségeit arra használja fel, hogy vele kifejezze azt, ami alakjainak emberileg szükséges. De neki azért életszemlélettel kell rendelkeznie, amely túlmegy a széles felszín ábrázolásán, túlmegy a bármilyen helyesen is meglátott társadalmi jelenségek elvont kifejezésén; olyan szemlélettel, amely e kettősségben meglátja a függőséget és ezt a függőséget meseszöveggel foglalja egybe. Ez a szükséglet megszűnik a polgárság általános ideológiai széthullása folytán. Az orosz irodalmi helyzet jellemző ellenmondása abban áll, hogy az élet mindezen kérdéseket mind tisztábban veti fel, az irodalom pedig épületesebb dolgokra érdemesült szívóssággal a polgári dekadencia felszínességén mozog, olyan felszínességén, amely módszer lett.

(Cikke befejező részében Lukács mégis magyarázni, igazolni igyekszik a szovjet írók egy részét; e magyarázaton azonban erősen érezni, hogy az akkor — 1937-ben — a Szovjetunióban élő esztéta nem fordulhatott mégsem frontálisan a szovjetirodalom egész irányzata ellen. A szerk.)

Mijálko Todorovics

## Két fronton harcolunk

A számos és sokféle negatív jelenség mintha sötét árnyékot vetne új gazdasági rendszerünk kezdetől fogva mutatkozó nagy eredményeire, és magára a rendszerre is. Ezek a jelenségek vagy ebből a rendszerből sarjadtak, vagy csak benne jutottak erősebben kifejezésre. Innen van az, hogy több oldalról, különböző módon és különböző szándékokkal bírálják magát a rendszert, miközben minden esetben mint „bizonyítékokra mutatnak rá a lopások, a spekuláció, a tőkés elemek éledezésének sok példájára és a gazdasági bűnözés másfajta megnyilatkozásának semmivel sem kisebbszámú esetére.

Ilyen példa pedig van elég és különösen sok volt belőlük az új rendszer kezdeti szakaszában.

Kifizetődés, kifizetődés! — hangoztattátok egyre. Hát most tessék nektek! Hallgattak rátok és most senkit se hibáztatatok, magatok hibáztatok és mondjátok ezt meg nyíltan! — Ezt mondja az egyik oldal, ahol rendszerint a helyzetet nem ismerők állnak, leginkább azok, akik az utóbbi évek folyamán a csodaszámba menő békés kikötők felé hajóznak, amelyeket mintha még nem érintett volna forradalmunk szele és akik, éppen ezért, helytelenítve és nyugtalankodva szemlélik a „gazdaságoskodó lótás-futást” forradalmi gazdasági és társadalmi fejlődésünk viharos hullámaiban.

Mások szegyenlősen, mondhatnám félnéken ragadnak meg minden alkalmat, hogy rámutassanak mennyire nem létezett a gazdasági vállalatok „e vad kilengése”, mégkevésbé „üthették fel fejüket” a magántőkés elemek abban az időben, amikor még megvolt a szigorú állami terv és megszilárdabb AOR (közigazgatási-operatív felettes). Igaz ugyan, hogy most, az új rendszer állandósulása után az ilyen bírálókból maradt legkevésbé.

A harmadik csoport a nyugati „haladó”, „demokratikus” államkapitalizmus példáira mutogatva keresi „a kiutat ebből a helyzetből”.

A negyedik csoportnak, mint például Gyilász-nak is, elege van már abból, hogy az állam bármilyen módon beavatkozzék a közgazdaságba; elege van a szocialista demokrácia ily „lassú” és nehézkes szülésétől és a szabadság ily „lassú”, „kanalankénti” „osztogatásából”...

Hasonlóképpen a többiek is...

Mi is történt hát valójában?

Tulajdonképpen mi is itt helyzet?

1.

A közigazgatásra épített gazdasági rendszer gyökeres felszámolásának és az új gazdasági rendszer bátor bevezetésének folyamatbátétele felszabadította országunkban az éveken át lefojtott gazdasági erőket; kezdetét vette egy általános versengés a tartalékok kihasználására, amelyekből igen sok volt. Föltárult az úgynevezett

szabadpiac, vagyis az áru- és pénzgazdálkodás aranybányája. Mindenkit elfogott az aranyláz — a magánosokat és a munkaközösségeket, a vállalatokat és a költségvetési intézményeket, a falu és a város kis magántermelőit, az álcázott üzérkedőket, tsb.

Már az új rendszer első lépéseinél úgyszólván szárnyakat kaptak a szocialista gazdasági szervezetek (vállalatok), már azon szabadság közepette is, amit az akkumuláció és alapok rögzített százaléka megadtak. A merev, mozdulatlan, gyakran nemkifizetődő, úgyszólván a költségvetésre támaszkodó félig intézmények, félig vállalatok megelevenedtek, átütőerejű, önálló és önkiszolgáló gazdasági szervezetekké váltak.

Megszabadult a béklyótól a kis árutermelők, iparosok, de különösen a parasztnak kezdeményezése. Megelevenedtek a kisipar és az egyéni munkán alapuló szolgáltatások azon ágazatai, amelyek annyira nélkülözhetetlenül és oly jól pótolják a nagyipart és egyéb nagybani termelést az emberi szükségletek kielégítésében. Hatatosabbá, teljesebbé és kulturáltabbá vált ebben az irányban a kereskedelmi és vendéglátóipari kiszolgálás.

Igy indult hirtelen, nagy lépésekben fejlődésnek egész közgazdaságunk, dacára a nagyon súlyos tárgyi körülményeknek, amelyekben az a még fejletlen, összeszorított és az előző rendszer sok maradványával terhes új rendszer éreztetni kezdte hatását. Nincs szándékomban, de ehelyt nem is szükséges feltárni az új rendszer pozitív eredményeit, akár a legfontosabbat is. Ma már szemmel láthatóvá vált, hogy nincs életünknek, társadalmi viszonyainknak egyetlen szakasza se, amelynek ne adott volna új lendületet és ne járult volna hozzá a szocialista elemek és viszonyok gyorsabb, tartósabb irányzatú és teljesebb fejlődéséhez.

De ez a magafajta, árún és pénzen alapuló közgazdaság ugyanakkor szükségszerűen kimutatta árnyoldalait is, különösen kezdetben és az átmeneti időszakban. (Mivel e cikk legfontosabb tárgyát a negatív jelenségek, azok okai és következményei képezik, csak ezekkel fogok itt hosszabban foglalkozni.)

Amikor a közigazgatásilag irányított közgazdaság szűk keretei szétfeszültek megélenkült és

1) Tekintettel arra, hogy e negatív jelenségek a rendszer bírálóinak fő érveit képezik, szándékosan ragdom meg a legsúlyosabb eseteket is, ha nagyon kis számban fordulnak is elő és ha az ilyen esetek nagyobb részét már föl is számolták. Cikkem ezen első részében e negatív jelenségeket néhol kissé nagyított, torzképükben tüntetem fel, egy pillanatra sem tartva attól, hogy akár ilyen formájukban is bármily hasznukat vehetnék az új rendszer bírálói, mert ez a rendszer már eléggé érvényesült a gyakorlatban gazdaságilag is, társadalmilag is.

mindenfelé kisarjadt a kistermelés és a kicsiben gazdasági tevékenység minden formája. Ehhez még az a körülmény is hozzájárult, amint később látni fogjuk, hogy a szintén felszabadult nagybani termelést még mindig annyira gúzsba kötötték a közigazgatási megszorítások maradványai és a nagy kötelezettségek, hogy nem tudott olyan szabadon mozogni, mint a kistermelés.

Csak néhány példát hozok föl szemléltetés céljából. Az úvidéki tatrományi szakszervezeti tanács jelentése szerint 1952 folyamán Vajdaságban 2.144-gyel emelkedett a bejegyzett magániparosok műhelyének száma, a zugiparosok száma pedig ebben az évben megkétszereződött, vagyis az év folyamán számuk 4.063-mal növekedett.

De nem csak a műhelyek számának emelkedése jellemzi a kisipar növekedését. Ugyanúgy megnagyobbodott a kisipari műhelyek átlagos évi forgalma is. Ennek bemutatására a következő adatokat hozom föl: csak az állami intézmények és vállalatok és csak a Népbank útján magániparosoknak, stb. kifizettek:

	1952	1953	1952
	millió dinárookban		
	(alapszám 100)		
— a beruházási magániparnak	3.873	8.877	229 <sup>2)</sup>
— a többi magániparosnak	6.131	8.272	135
— magánfuvarozóknak	8.856	11.245	127

Osszesen: 18.850 28.394 150<sup>3)</sup>

De ezt a fellendülést ugyanakkor a legkülönbözőbb negatív jelenségek, az üzérkedés és csempészés legkülönbözőbb formái kísérték. Az üzérkedők úgy fogták fel az állam elhalását, mint valami felhívást a törvényes rendelkezések kijátszására, az adózás és más kötelezettségek megkerülésére. Nemcsak a kisiparra voltak jellemzők ezek és a hasonló jelenségek. A kereskedelemben ugyanúgy, sőt még jobban kifejeződött ez a törvényellenes képződmény a felvásárlók, közvetítők, „hivatalos képviselők” stb. képében, akik a valójában magánkereskedők, csak meghatározott vállalatok nevében és azok ingyenes tőkájével dolgoztak. Például, egyes bizományi üzletek tulajdonképpen egy-két külföldi csomagot kapó üzér kereskedésévé váltak. Újból kifejezésre jutottak teljes falánkságukkal és átütőképességükkel a kapitalizmus régi, évszázados tapasztalatai még a keletkezésének időszakából, a gazdasági rendelkezések, az új rendszer részeinek felkutatásában, a mód- és útkeresésben, hogy a kapitalizmus újból betörjön közgazdasági életünkbe.

Ez a folyamat azonban nemcsak abban nyilvánkozott meg, hogy növekedni kezdett a kis áru-termelők száma. Vele párhuzamosan felütötték fejüket a tőkéstípusú nagyvállalatok is. Különösen áll ez az építkezési és hasonló munkálatokra vonatkozóan. Íme néhány ilyen példa:

Egy szarajevói építkezési vállalkozó 1953-ban 500—600 munkást foglalkoztatott gyárkémények építésén és más építkezési munkálatokon Bosznia-Hercegovinában, különösen Zenicán. A megkötött szerződések szerinti bevételei meghaladták a 30 millió dinárt. Az állami felügyelet je-

lentése szerint „Az építkezési vállalatok igazgatói valósággal versenyeztek abban, hogy ki köt vele hamarabb és több szerződést.”

Egy belgrádi mázólo Bugojnóban jegyeztette be cégét, ahol egy kis műhelye van, benne egy öreg embert tart, és hol 400.000 dinár adókötelezettséget róttak ki reá. Mint vállalkozó a travnikai, niksicsi, titográdi és szarajevói nagy építkezéseknél bonyolítja le munkáit és a januártól júniusig terjedő időszak folyamán csak három vállalatból 9.500.000 dinárt vett fel. (Tehát: belgrádi mázólo, „műhelyecskeje” Bugojnóban, Crna Gorában és Boszniában végzi a nagy munkát, Szarajevóban lakik...)”)

Egy bádigos 1952-ben többmillió dinárt keresett a nagyipari objektumokon végzett bádigosmunkákon. Ezzel a tőkével épület- és hasonló anyagok nagykereskedelmét indította meg.<sup>4)</sup>

Az ilyen ügyes, és amint látszik, nem is olyan kistőkések kara meglehetősen gazdag volt egészen a múlt év derekáig; sokhelyütt felütötték fejüket (Gyilász pedig: Mindenkinél szabadságot! a burzsujoknak is!), de nagyobbára fel is számolták őket még gyorsabban, mint ahogy ki-  
nőttek.

Ugyanez a folyamat játszódott le a falun is. A kötött kereskedelem és a kötelező felvásárlás megszüntetése, az adminisztratív rendszabályok megszüntetése a mezőgazdaságban és a szövetkezők területén mindenfelé megfeszítettebb munkára és nagyobb mezőgazdasági termelésre indította a parasztot. Ennek következtében már 1952-ben, a rettenetes aszály dacára is, javult az állattenyésztés. 1953-ban pedig a kedvező időjárási viszonyok mellett az is hozzájárult a jó termeléshez, hogy minden mezőgazdasági termelő sokkal jobban megmunkálta földjét, mint az előző években. Azok a viszonyok kezdtek kialakulni, amikor a piac lassan szárnya alá kezdi fogadni a paraszti termelést, amikor a paraszt azért küzd, hogy minél több terméket kipréseljen a földből, de amikor mindezzel együtt a parasztban újból fellángol ösi, olthatatlan földhűség, fölébrednek benne régi mohósága, családi készsége, mindenfajta üzérkedésre, stb. Voltak esetek, amikor a termelő-parasztszövetkezetből kivitt szántóföldek körül újból árkokat kezdtek ásni, mélyebbeket mint bármikor azelőtt és vesszőfontat-sűrűségű élsővényt ültetni. Most visszakövetelik földjüket azok, akik a háború után lemondtak róla. Újból föllevenítették régi követelésüket bizonyos telepesek, akik még az első világháború óta magunak követelték a pancsovai rétet. Megnövekedett a föld ingatlanforgalma (mind a törvényes mind a subaalatti), gyökeret vert a viszály magva az örökség körül, mesgyék körül, stb. Nagyobbodni kezdett a mennyasszonyi hozomány, például Szerbia egyes vidékein és változtatni alakját. A falusi legények a háború után kerékpárt, rádiókészüléket és más korszerű tárgyakat követeltek hozomány fejében. Most a pénzen kívül kezdik a földet is hozományba vinni.

A nem maj keletű törvényszerűségek folytán azonban nem korlátozódik ez a dolog csak a me-

<sup>2)</sup> Azért következett be a beruházási magánipar különösen nagy emelkedése, mert ebben az évben hírtelen megnövekedett a beruházási munkák mennyisége és ennek következtében megerősödött a magániparosok egyeduralmi helyzete.

<sup>3)</sup> Eközben az 1953-ban befizetett jövedelmi adó a statisztika adatai szerint 748 millió dinárral, vagyis 41 százalékkal növekedett.

<sup>4)</sup> Jellemző az ilyen alakok demoralizálódása. Az első három lakást tartott Szarajevóban, a második légi úton rendelt bureköt Belgrádból, a harmadik pedig egyik fiának lakodalmára 600 ezer dinárt költött, a fiatalabbnak pedig, aki akkor katona volt, ez alkalommal 80.000 dinárt küldött, hogy „a gyerek megünnepelje fivérének lakodalmát”. Az „igazi” burzsoázia, amelynek ilyen vagy olyan távlatla lenne, soha ilyet nem csinálna. Ezek ugyanis teljesen tisztában voltak azzal, hogy az ilyen jófogások csak átmenetileg lehetségesek és innen van az, hogy rendszerint mindent demoralizáció és pazarlás következik.



zőgazdasági termelésre. Újból megjelentek a kereskedő-parasztok, akik vagy kupecsek és hasonló „szocialista” szerepvivők, vagy olyan kereskedők, akik például a gyümölcsstermő vidékek megveszik a pálinkát és szállítják száz kilométerekre, a nagyvárosokba (Belgrádban például törvényesítették azt a piacot valahol a „Cvetkova mehana” fölött, amelyen az ilyen parasztok a pálinkát mérik kicsiben és nagyban, vagy a vajdasági és szlavóniai gabonatermő vidékekre, ahol meg kukoricát vesznek, hogy azzal nyereszkeskedjenek a hegyes vidékeken).

Még az uzorás se maradt el ezúttal, aki tíz dinárra egy kamatot kér, jóllehet megjelenése nem oly gyakori.

És végül, előírás szerint megpróbálták felütni a fejüket az igazi, modern kapitalista bérlők is: a felügyelőség fölfedett bizonyos eseteket, a sajtó is írt róluk, amikor egyes vállalkozók többszáz hold földet béreltek, miközben szocialista gyárak pénzelték őket, méghozzá kamatmentesen és minden biztosíték nélkül.

De szocialista vállalatunk se maradtak tétlenek az ilyen adottságok között. Az új gazdasági rendszerben megmutatkoztak a magántőkés törekvések és a privát árutertermelőknél előforduló jelenségek a többi árutertermelőnél is, maguknál a szocialista gazdasági szervezeteknél is (vállalatokban, szövetkezetekben, stb.), de ezeknél mint teljesen mellékes termék, elsősorban mint az egyes vállalatok, vagy a vállalatok némely csoportjának az a leplezetlen törekvése, hogy piaci egyeduralmi helyzetüket kihasználva fölverjék az árakat és minél nagyobb nyereséget valósítsanak meg. Az így adódott egyeduralmi helyzetet használták itt ki, de megvoltak a kísérletek a mesterséges egyeduralomra is: titkos megállapodások a vállalatok között, sőt próbálkozások olyan társulások megvalósítására is, amelyek semmiben se különböztek volna a tőkés kartellektől.

Igaz ugyan, hogy a piac törvényei a termelőket elsősorban a munka termelékenységének növelésére ösztönözték, a kereskedőket az áruforgalom költségeinek csökkentésére, mindkettőjüket pedig az ártermékek minél jobb minőségének szorgalmazására — ez volt az alapvető törekvés, a folyamat főterméke. De ott a melléktermék is: miért ne valósítsunk meg más módon is jövedelmet, ha lehet! Legelőször szegénylősen kezdtek, lelkiismeretfurdalással, mert hát „mégiscsak szocialista vállalat vagyunk”, de jött a piaci verseny, majd a „hozzaértő emberek” vették kezükbe az ügyet, akik még a háborúelőtti időből tudják mi az üzlet, stb. később, lépésről-lépésre haladva eljutottak a törvényes rendelkezések kijátszásáig és megszegéséig is, a devizakihágásokig, a közösség iránti kötelezettségek elhanyagolásáig (adózás és hasonló dolgában különböző módon, kezdve a befizetések szándékos késleltetésétől egészen a jövedelem pontatlan nyilvántartásáig és más hamisításokig).

Egyes vállalatokban vannak emberek, akik az előírások közötti rések föllelésének és az előírások kijátszásának egész művészetét fejlesztették ki. Természetes, hogy az ilyen közösséggel szembeni bűnöző eljárásokat szükségszerűen a vállalatokon belüli bűnözés kíséri; az ilyen vállalatokban fordul elő leggyakrabban, hogy egyes tisztviselők sikkasztanak. Így váltak üzérekké némely vállalat egyes funkcionáriusai, különösen a mezőgazdasági szövetkezetekben, akik a vállalat tőkéjével a maguk javára dolgoznak; néhol az ilyen funkcionáriusok saját árujukat szállítják a vállalatoknak, vagypedig ugyanak-

kor magánközvetítők is a „saját” vállalatuk eladásánál (busás provizióért).

Végül, az ilyen és hasonló úzérkedések kapcsolatban vannak a túlnagy és munkával ki nem érdemelt fizetések osztásával is a munkásoknak és hivatalnokoknak. A vállalati bürokraták ugyanis sohasem csak a maguk számára dolgoznak, amit csak tesznek, bizisten, mind — a munkaközösség javára teszik; az egész munkaközösség korrumpálása útján akarják megtartani kiváltságait: „Hát persze, hogy spekuláns ő, de mindannyiunk javára dolgozik”. De itt se történik mindig csak a magas pénzbeli fizetések egyszerű elosztása. Néhol saját termékeiket kedvezményes áron adják el a munkásoknak; másutt különféle személyi fogyasztási cikkeket szerez be és szállít a gyár a saját költségén és eladja munkásainak és tisztviselőinek. Tudok egy esetet, amikor több gyár lépett összeköttetésbe, féláron cserélte ki termékeit, hogy ellássa a munkaközösségek tagjait. E megható „osztálytudatos közösségvállalás” létrehozásában az illető vállalatok szakszervezeti csoportjai jártak elől.

A külkereskedelmi vállalatokban öitötök legkirívóbb alakot e magántőkés törekvések. Azért, mert a szintizta tőkéspiaccal lépnek érintkezésbe, és mert e vállalatok kezében devizák forognak; oly területen működnek tehát, amelyen külkereskedelmünk passzív volta következtében a legkönnyebb egyeduralmat létesíteni. Apró becsapások történnek itt, illojális egyezkedés külföldi vállalatokkal a hazai versenytárs rovására, törvényellenes képviselői és más üzletkötések, a provizió összegének és más külföldi bevételeknek pontatlan kimutatása. Sőt van néhány olyan eset is, hogy a vállalatok külföldi fizetési eszközök egy részét jogtalanul külföldön tartották, be sem jelentve a Népbanknak és a többi szerveknek, ami lényegében annyit jelent, hogy e pénzekből magántőkét csináltak, kivonták azokat a nemzetgazdaságból — olyan eljárás ez, amely még egy rendesebb tőkés közigazdaság szempontjából is megengedhetetlen. Szükségszerűen oda vezetett néhány külkereskedelmi vállalat ilyen munkája, hogy hozzájuk sereglettek a volt és már régen kisajátított burzsoázia maradványai, nem éppen kényelmetlen menedékre találva bennük.

Mivel a vállalatok szűkkeblű érdekei eddigi körülményeink között legtöbbször megegyeztek a városi, járási és más bizottságok ugyanilyen szűkkeblű, lokalista érdekeivel, e bizottságok szervei néha hathatós támogatást nyújtottak a vállalatoknak. Szemethunytak a vállalatok mindenfajta cselofogásai felett, csakhogy „városunk” „vidékünk” néhány milliósz bevételez jusson. Mi több, egyes esetekben „alaposan” elő is készítették, megbeszítették a dolgokat, stb. Néhol a sáttannal is szövetkeztek a szűkkeblű helyi érdekek megvalósítására, természetesen az egész közösség rovására. Rendszerint onnan származott a magánvállalkozók és hasonlók busás jövedelme, hogy a vállalatok és népbizottságok velük léptek üzleti viszonyba azzal a céllal, hogy megkerüljék az akkumuláció és az alapok befizetését, illetőleg a hozzájárulásokat közösségünk más alapjaiba.<sup>5)</sup> Még nyiltabb formában is tör-

<sup>5)</sup> A kupecsek esete is azt bizonyítja, mennyire szívesen ragaszkodtak a vállalatok a magánsektorhoz, csak a vállalati, szűkkeblű érdekből — nyereséget mindennél. Micsoda módozatokat nem találtak a felvásárló vállalatok, csakhogy megtarthassák kupecseiket: „állandó alkalmazottak”, „megbízottak”, „felhajtók”, „jóságterelő”, stb. — de közben minden maradt a régiiben. A rendes fizetéseket csak formaképp jegygették, a fő kereset pedig, a felvásárlói, kupeci provizió, szóbeli megállapodás értelmében ott rejtőzött rendszerint a termékek vételárában.

tént a közösségi eszközök, vagyis egész közösségünk javait képező eszközök közvetlen elti-  
iajdonítása helyi célokra. Az egyik városi népbizottság megegyezett egy vállalattal, hogy a vállalat a szövetségi alapokba befizetendő 72 millió dinár felét tartsa meg magának, a másik felét pedig adja a városnak („fifty-fifty” — a JSzNK rovására).

Egyszóval az árú-pénz gazdasággal együtt megszületett a törekvés: kereskedni minden lehető és lehetetlennel. A különböző boszorkányokkal való kereskedés nemcsak a kiadóvállalatok találmánya és monopóliuma. Megjelentek az utazók, akik pravoszláv ikonokkal és vezető elvtársaink képeivel kereskednek. A sportszervezetek megtalálták a testezés és a sport pénzelésének hathatós módját — a sportfogadásban, amely „összhangban áll az új gazdasági rendszerrel”. A „Putnik” úgy verbuválja a turistákat törökországi útra a szandzsáki muzulmán lakosság köréből, hogy nemcsak a muzulmán vallással ékesíti ezt a „turista” utazást, hanem a törökországi „kitűnő és nagyon olcsó textillel” is.

## 2.

A társadalmi alap ilyenemű jelenségeinek meg volt szükségszerű következménye a felülépítményben is. A kisáruterelés és a magántőkés törekvések fellendülését Szükségszerűen követte a kispolgári szellem fellendülése. Szinte egyetlen olyan szakasza sincs társadalmi életünknek, amelyben éppen a mondottak folytán nem jutott volna legkülönbözőbb alakjaiban kifejezésre a szocialista demokrácia mellett ez a burzsoá és kispolgári jelenség is: a politikai életben és kultúréletben, az eszmekörben, elméletben, művészetben, filozófiában.

A régire való visszatérés utáni eleven, soha ki nem aludt vágyból, a privát kistermelés ilyen valóságos lehetőségei és megvalósított eredményei alapján, sőt imitt-amott a magántőke kezdeti jelenségei alapján egyes körökben megszületett és terjedni kezdett az a felfogás, hogy az új gazdasági rendszer tulajdonképpen visszatérést jelent a kapitalizmusba; ennek megfelelően az új, szocialista demokrácia fejlődését úgy fogták fel, mint „lépést előre” — a burzsoá demokráciába.

— Megadják magukat Nyugatnak! — hirdetik, most kissé nagyobb meggyőződéssel, mint azelőtt, ez elkopott remény a mégkopottabb burzsujok.

— Jön a mi időnk, éljenek a nagy gazdák! — kiált fel a zsirosparaszt az adminisztratív rendszabályok megszüntetése után a közigazdaságban és azzal fenyegeti a szegénységet, hogy a párttag napszamosoknak nem fog munkát adni birtokán.

— Megjött az eszük, most majd mindent normális helyzetbe hoznak! — állapítja meg nem kis meglepetéssel a fáradt, megrémült és a viharos és zajos forradalmi felfordulástól és változásoktól kimerült filiszter.

— Kérjük, adják át nekünk a vrnyacska-banyai villát, mert az is gyárunk volt birtokosának tulajdona volt! — írják egy textilgyár bürokratái munkaközösségük nevében a köztársasági végrehajtó tanácsnak.

— Ha már megtették az első lépést és szabad kezdeményezést adtak a vállalatoknak, miért nem teszik meg mindjárt a másodikikat is és adjátok vissza a gyárakat tulajdonosaiknak, akik a legjobban fogják kihasználni e szabadságot! — teszi fel nyíltan ezt a kérdést egy külföldi.

— Szabadságot mindenkinek! — Milován Gyilásznak ez a legújabb „új gondolata” úgy érkezik, mint ennek a valóságának „tudományos” és „filozófiai” általánosítása és mint tettehívás.

Jugoszlávia munkásosztálya és Kommunista Pártja pedig önbizalommal és megállás nélkül halad előre; nem lepték meg őket e jelenségek, mert a Párt előreláthatta és előre is látta azokat még az új rendszerre való áttérés kezdetén, de különösen a JKP VI. Kongresszusán és a JK Sz Központi Vezetőségének II. Plénumán.

Így hát... „a kutya ugat, a karaván halad”.

Az átmeneti és látszólagos csend — amely Gyilászt annak a megállapítására vezette, hogy Jugoszláviában többé nincsenek osztályok és nincs osztályharc — onnan eredt, hogy a régi társadalmi és gazdasági rendszer felszabadulását és az új bevezetését, valamint a szocialista demokrácia életbeléptetését minden társadalmi réteg, minden osztály és osztálymaradvány üdvözléssel fogadta, de természetesen mindenki a saját szempontjából, saját osztályérdekeivel és vágyaival.

A közigazgatási rendszabályok megszüntetése és a szocialista demokrácia kifejtése minden irányban, horizontálisan és vertikálisan, megerősítette a Dolgozó Nép Szocialista Szövetségét a falun, különösen a középparasztok körében. De ugyanakkor az új körülmények között felszínre vetődött a falu múltjának minden maradisága és sötét eleme a kupeccel és uzorással együtt megjelentek a kortesek és zugirások, fölütöttek a fejüket a papok, megnövekedett a templomi esküvők száma, rendre templomba kezdték vinni keresztelésre az újszülötteket, imitt-amott éledezni kezdtek a hitközségi tanácsok.

Szükségszerűen újabb politikai mozgolódáshoz vezetett a falusi szabadpiac, vagyis a magántermelők szabadabb gazdálkodása, ide vezettek a rétegződés kezdeti jelenségei és nyíltabb távlatai, valamint a szocialista demokrácia új formái, amelyek mindezzel párosultak. A szabad gazdagodás valóságosabb kilátásai rákényszerítették a gazdagparasztokra a politikai harc szükségességét, kívánatosabbá tették számukra ezt a harcot, sőt azt sugallták nekik, hogy aránylag gyorsan sikerül politikai állásokat is meghódítani (így volt ez nagyjából, amíg meg nem hoztuk a földalapról szóló törvényt, amely csaknem teljesen megsemmisítette a gazdagparasztok ilyen ábrándjait). Amikor a falun elvetettük a szocializmusért folytatott harc régi formáit a kommunisták és más politikailag legtevékenyebb haladó gondolkodású parasztok mintha pillanatnyilag elveszítették volna lábuk alól a talajt, jövőbetekintésük bezárult, mert nem mindenütt találták meg a harc új módjait. Mindemellett a szegénység egy része úgy érezte, mintha a termelő parasztszövetkezetekben elveszítené gazdasági támogatását és valahogyan védtelen marad a kizsákmányolókkal szemben. Annál határozottabbak és agresszívebbek voltak a reakciós elemek és a nemszocialista, illetőleg szocialistaellenes erők vak ellenszenvé.

A Szocialista Szövetség szervezeteiben, sőt a Kommunista Szövetségének szervezeteiben is szükségszerűen kifejezésre jutottak azok az ellentmondások és ellentétek, amelyek a falu gazdasági és társadalmi életét uralták. Innen eredt az az erejeds ezekben a szervezetekben, amely különösen az elmúlt 1953-as esztendő jellemzi. Az új körülmények objektíve abban az irányban gyakorolhattak hatást ezen szervezetek sok tag-

jára, hogy határozottabban és teljesebben magántulajdonnal rendelkező parasztnak érezze magát. Hosszabb időre magángazdaságukon ülve, közülük most sokan a privát árutermelő fejével gondolkodnak — politikai hovatartozásukat, álláspontjukat és tetteiket most sokkal közvetlenebbül határozza meg magángazdaságuk sikeressége, a gazdasági lehetőségek, vagy a szegénység veszélye. Az átalakulás, amely ebben az időszakban a falun kezdetét vette, nem gyengítette meg a Kommunisták Szövetségének hadállásait a falun, habár sok esetben, ha átmenetileg is, meggyengítette szervezetüket. Sokkal világosabb társadalmi-politikai helyzet szűrődött le a falun ebből az erjedésből, bekövetkezett a szocialista erők rendeződése és mondhatni, most vette csak kezdetét egy nem annyira zajos, de annál kifinomultabb, sokkal nagyobb átfogójú, rendszerebb és sokoldalúbb politikai harc, amelybe a parasztság sokkal nagyobb tömegei bekapcsolódtak és amely útján, éppen ennek köszönve, sokkal tartósabb jelentőségű politikai győzelmek valósulnak meg.

Mert az új gazdasági körülmények, az új szabad piac, a földbirtok korlátozás és a szocialista demokrácia gyakorlatilag és mondhatni egy csapásra most a parasztságnak alapvető, minden eddigénél nagyobb tömeget nyerte meg politikailag a szocializmus számára. Megtaláltuk végre, legalábbis általánosságban, azt a helyzetet, amely lehetővé teszi a parasztnak, hogy mint ilyen gazdaságilag és társadalmilag kiélje magát, miközben úgy ténykedjen, hogy a szocialista fejlődést segítse, abba fokozatosan beolvadjon, úgy fogja fel azt mint saját maga előrehaladását és nem mint egy idegen valamit, amihez úgy kell alkalmazkodnia, amit kívülről rákényszerítenek. És látszák bár néha akármennyire is morajlónak a parasztság nagykiterjedésű tengere — biztosra vehetjük, hogy ha már erről van szó, csak helyi és nagyon átmeneti jellegűek az ilyen jelenségek. Ezért az őszi választások azt mutatták meg, hogy a falu politikai helyzete sokkal biztosabb alapokra támaszkodik és jobb, mint eddig bármikor, dacára annak, hogy a választási események folyamán sokkal hangosabbak és élesebbek voltak a reakció jelszavai. A mezőgazdasági szövetkezésben is lassan érezhetővé válik az ilyen politikai helyzet.

Ami a várost illeti elmondhatjuk, hogy a leűnt osztályok maradványai az úgynevezett klasszikus elvesség képében itt természetesen sokkal gyengébbek mint a falun; gazdasági hadállásaik itt összehasonlíthatatlanul gyengébbek, mint a falun. Amüt az előzőekben a privát kisárutermelés erősödéséről és bizonyos tőkés jelenségekről mondtam az elmúlt évekre vonatkozóan, mindaz aránylag olyan kicsiny, hogy össze se hasonlítható a szocialista közgazdaság óriási erejével a városban. Az államosítás után a városban gyakorlatilag úgyszólván nem is létezik igazi burzsoázia, azaz nincsenek nagytőkésék, akik eleven és hathatós tőkével rendelkezének. Csak itt-ott ütik fel a fejüket egyes kiskapitalisták, akikről föntebb írtam. De megvannak ennek a gerinctörött burzsoáciának a politikai képviselői. Itt vannak mindenekelett a kisajátított tőkésék, azután a burzsoázia iskolázott védnökei, egyes volt ügyvédek, bírák, volt politikusok, reakciós művészek és más papok. Egyetlen kilátásuk, egyetlen reményük — a külső beavatkozás, a Nyugat ú. n. segítsége. A szocialista demokratizmust és az egész új társadalmi és gazdasági rendszert, mint mondtam, ők azzal magyarázták — mert nekik így felel meg a legjobban, — hogy meghátráltunk a Nyugat nyomására. Abban a helyzetben, de különösen az

őszi választások kiírása után, ezek a még a régi Jugoszlávia viszonylataiban is középszerű politikusok megtestesülései — akik még a középszerűség akkori közületeiben is tragikomikusak voltak nagy bekezdelttségükkel és kis képességeikkel — (pontosabban: egyesek közülük) terveket kezdtek szőni a választási listák körül, epesen vitatkozni kezdtek arról, kinek és hogyan fogják kiosztani a miniszteri tárcákat, stb. Az „új tőkésék”, az építkezési vállalkozók, stb. felfrissíthették volna ugyan ezt a gyakorlatilag halott, megsemmisített burzsoá közületet, ha megengedték volna, hogy a magántőke szabadon fejlődhesen úgy, ahogy kezdetben imitt-amott kihajtott, különösen 1953 első felében. Azonban törvényeket hoztunk, amelyek alapján felszámolták e magántőkék nagy többségét és ennek következtében az „új tőkésék” is természetesen régi osztálybeli festvéreik sorsára jutottak. A mindenfajta körökből kikerülő, sokféle dekadens és demoralizált intellektuelek képezik ma a kisajátított tőkésosztály védnökeinek folytatóságát és „felfrissülését”. Velük szemben pedig nem az állami felügyeletre és törvényes rendszabályokra, hanem más eszközökre van szükség.

Körülményeink között azonban a szocialistaelienes erőknek sokkal komolyabb és tartósabb megnyilatkozását jelenti a kispolgári szellem. Alapjait a viszonylagos általános elmaradottságunkban leli, a még nem eléggé fejlett anyagi és természetörökben, az óriásitömögű parasztságban, a város kis árutermelőiben, stb. Nagy a száma szocialista országunk azon polgáraink, akiknek tudatára kisebb, vagy nagyobb nyomást gyakorol a kispolgári szellem. A szabad piaccal és a szocialista demokráciával egyidőben újjáéledt kispolgári szellem kezdett behatolni életünk minden sejtjébe és kifejezésre jutni társadalmi életünk minden szakaszában.

Nem itt a helye, hogy jobban elmélyedjünk ebbe a kérdésbe, de halaszthatatlanná vált, hogy sokkal többet vitatkozzunk és írjunk róla. Különben is, még a brioni plénum rámutatott ennek a harcnak a szükségességére. Csak egy mozzanatot fogok érinteni.

A kispolgári szellem hatása alatt a Kommunisták Szövetségében megmozdultak a különböző idegen, fáradt, könnyen akármilyen hatás alá eső emberek, akik már megelégték a szilárd forradalmi fegyelmet, az állandó éberséget, erőfeszítéseket és az önmegatagadást. Gyilászban tulajdonképpen az ilyen elemek és jelenségek jutottak kifejezésre. Ő jelenti nálunk a munkásmozgalomra és általában a szocialista mozgalomra nehezedő kispolgári nyomás legnagyobb politikai sikerét, mert kapitulált e nyomás előtt, de öbenne csúcsosodott ki ugyanakkor a burzsoá ideológia, a burzsoá elmélet és filozófia legnagyobb „sikere” is „új”, korszerű „szocialista” formában. Gyilász ismert cikkeiben találta meg legmagasabb, általánosított, mondhatni kikerekített elméleti kifejeződését a szocializmustól idegen, különféle lényegében ellenséges felfogások áradata, amely az utóbbi években országunkban felszínre tört, mint a szocializmus növekvő erőivel szembeni ellenállás. Ez volt egyidőben eme ellenforradalmi erők határozott politikai akciója is. Gyilász esete tehát nem képez nálunk semmiféle véletlen esetet. Benne találta meg visszhangját és eredményét a kisárutermelés és a privát tőkéselmélet mindama lábrakapása a közgazdaságban, illetőleg a kispolgári szellem és a különböző fajtájú burzsoá reakció éledezése a politikai, művészet, kultúra, stb. területén. Annak okát, hogy miért éppen Gyilászban fejeződött ki ez az eredmény, amely tárgyilag az említett jelenségekben győ-

kerezik — Gyilász személyi tulajdonságaiban, tisztségében, stb. kell keresni.

Igy mutatta ki foga fehérjét legélesebb formájában Gyilász esetében az az ellenség, amelyet mi legalábbis lebecsültünk, de amelyről sokszor el is feledkezünk az utóbbi években. Ugyanis sokak számára csak ekkor vált világossá, hogy a bürokratizmus elleni front mellett létezik még egy arcvonal, amelyen ugyanolyan mindennapos és kitartó harcot kell vívniuk a kommunistáknak és általában egész társadalmunknak. A közgazdaságban állandó harcot kell folytatni egyrészt az államkapitalista, bürokratikus jelenségek ellen, másrészt a magántőkés törekvések és jelenségek ellen; a politikában állandó harcot a bürokratizmus ellen és ugyanakkor a burzsoá reakció és a kispolgári szellem és törekvések, azaz a klasszikus osztályellenesség ellen. Valójában már Jugoszlávia Kommunista Pártja VI. Kongresszusán, de különösen a II. brioni plénumon előreláttuk e burzsoá törekvések és jelenségek elleni harc kikerülhetetlenségét, jöhet az akkori körülmények között még talán nem is lehetett megadni a jelenségek minden megnyilatkozási formáját és élességét.

De amennyiben a magántőkés törekvések nálunk a termelőerők fejletlenségében találják meg alapjukat, ugyanúgy tárgyilag ezen erők fejletlenségében gyökerezik a bürokratizmus is, amely gyakran és könnyen éppen a magántőkés elemek elleni harc szükségességével igazolja magát. Az államkapitalista bürokratikus rendszert gyökerestől metszette ki, alapjait teljesen szétzúzta egész társadalmunk, de különösen a gazdasági élet új szervezése a munkaközösségek és a kommunális közösségek öngazgatása alapján. De éppen az említett elamaradottság folytán, gazdasági és társadalmi rendszerünk ezután is szűl bürokratikus törekvéseket, de mindkisebb méretekben. Az a törekvés, hogy az ügyek intézése helyett az emberek fölötti igazgatás érvényesüljön, lényegében a bürokratizmus felé vezető törekvés. És minél alacsonyabb szinten mozog a tömegek tudata, annál nagyobb a bürokratizmus veszélye. Ezért harcolnak ez az arcvonala is úgy a közgazdaság, mint az eszmei-politikai és a többi szakaszában is, állandóan nyitott és eleven marad. Ebből kifolyólag országunkban a kommunizmus előtt a mindkét irányú tevékenység bonyolult folyamata áll, a mult ilyen, vagy olyan megelevenedését képviselő különböző szocialista-ellenes jelenségek állandó meglátásának, elemzésének és tolmácsolásának folyamata.

Az előbbieken két frontról beszéltem, de bármennyire is úgy fejeződik ki e két törekvés, mint önálló, független, sőt egymással ellentétes erők működése, tulajdonképpen mégis csak a burzsoá társadalom, a kizsákmányoló osztályok megelevenedésének, ellenállásának különböző alakjairól van itt szó. És nemcsak, hogy azonos származású e két jelenség (egyik is, másik a régi maradványa), hanem ma is kölcsönösen egymásbafonódnak, kölcsönösen segítik egymást, kiegészítik egymást, egyik a másikat, egyik a másiktól következik és leginkább úgy van, hogy egyik nem létezhet a másik nélkül. Ezért ma már nálunk nem lehet szó arról, amiről két évvel ezelőtt beszélünk, ugyanis, hogy a bürokratizmusban van a fő, ha nem az egyetlen veszély, mint ahogy azt Gyilász és a többi polgári-anarhista elemek állandóan megkísérlik föltüntetni. Ennek a megfordítottjuk se állíthatja nálunk senki, vagyis azt, hogy a fő veszély, ha nem épp az egyedüli is, a másik veszélyben, a magántőkés, burzsoá veszélyben van. Ellenkezőleg, mint ahogy már mondtam is, mindkét törekvésben a régi, szo-

cialistaellenes erők megnyilatkozási formáját kell tekintenünk, olyan formákat, amelyekben a volt kizsákmányoló osztályok maradványai akarják megőrizni fennmaradásukat.

Van akinek úgy tűnik, hogy az új társadalmi és gazdasági rendszer, bár egy bizonyos időre felborította az erőviszonyokat a szocializmus rovására, mintha az új rendszerben megnövekedtek volna az osztályellenesség erői gazdaságilag is, politikailag is. Ez azonban nincs így. Az új gazdasági és társadalmi rendszer, illetve szocialista demokrácia első éveinek története csak a régi erők látszólagos föléledésének és erősödésének története. Az új rendszer és a szocialista demokrácia csakis a burzsoázia és a magántőke feletti döntő győzelmek eredményeként következhetett be. Maga az új rendszer és a szocialista demokrácia életbeleptetése gyakorlati érvényesülése pedig döntő győzelmet jelent az államkapitalizmus és a bürokratizmus felett. Azért jutnak erősebben kifejezésre most a szocialistaellenes erők eme megnyilatkozási formái és azért szemmel láthatóbbak a politikai élet porondján és egyebütt, mert fő megnyilatkozási formájuk, fő erejük teljes vereséget szenvedett. Tehát óriásit fogyott és állandóan fogyatkozik a szocialistaellenes erők összessége, amely nálunk, legáltalánosabban szólva két alakban jut kifejezésre: vagy mint bürokratizmus, vagy mint a volt burzsoázia (illetve kispolgárság), míg a szocialista erők, éppen a mi időnkben, nagy növekedésben vannak. Az antiszocialista erők elleni harc ma bonyolultabb ugyan, kifinomultabb, érzékenyebb, nagyobb eszmei és politikai felkészültséget igényel, de kapkodás nélkül folytathatjuk, nyíltan, az ellenséges erők állandó és rendszeres visszaszorításával, kimerítésével és megsemmisítésével. Ezért tartósabbak és szilárdabbak a hadalások is, amelyeket a harcban elfoglalunk.

T á r s a d a l m u n k tulajdonképpen csak az új rendszerrel jutott saját kiindulási pontjára. Arra használta fel az államot, hogy a lezárt időszakban segítségével elérkezzen e kiindulási pontra, megteremtse ezt a pontot. Csak most indul el valójában társadalmunk a maga útján. Elindulva ez úton csak most ébreszti fel és hívja ki maga ellen az összes ellenséges erőket legtermészetesebb alakjukban, de egyidőben meg is semmisíti azokat céljai felé előrehaladva.

### 3.

Hogyan juthattak ilyen gyorsan és ily tömegesen kifejezésre a magántőkés elemek és törekvések, valamint a gazdasági bűnözés más formáinak említett jelenségei? Mi mindenben rejlenek e jelenségek okai?

Előbb már kiemeltém, hogy a kisárutermelés növekedése nálunk az utóbbi évek folyamán egészében véve pozitív jelenség, és nálunk ma erősíti a termelő erőket, hogy ez a termelőerők növekedésének egyik olyan formája, amelyre mai körülményeink között meg van a lehetőség. Amikor a háború után a magántőke és a tőkés kizsákmányolás elleni harc első éveit vívtuk nemcsak a kisajátítás, stb. útján, hanem a gazdasági tevékenység közigazgatási irányításának módszereivel is, szükségszerű volt, hogy a kis-

\*) Azoknak akik e gazdasági bűnözés jelenségeiben a rendszerre mint olyanra nézve látnak súlyosbító körülményeket amikor ezt a rendszert az adminisztratív rendszerrel vetik össze, Engelsz következő szavaival válaszolnék: „már léteznie kell a magántulajdon intézményének ahhoz, hogy a betörő más javát el tulajdoníthassa”. A régi rendszerben ugyanis sokkal nagyobb károkat tettek a gazdaságban, csak akkor az — törvényes volt. Többek között éppen abban van a mostani rendszer sikere, hogy ezt a kártevést mint bűnözést üldözi.

árutermelést is nagyobb mértékű pusztulás érje, mint amilyen mértékű visszatérítés hasznos és szükséges volt. Így került sor a szabadabb rendszerben annak az úrnek természetes feltöltődésére, amely a kisipar erőszakos, nem gazdasági úton történt pusztítása útján keletkezett és természetes, hogy ebben a feltöltődésben bekövetkezhetettek és be is következtek az említett negatív jelenségek is. Mégis, dacára annak, hogy pl. a kisipari termelés aránylag jelentékenyen növekedett (a közigazgatási irányítás időszakához képest) a háborúelőtti színvonalat ezideig még nem érte el és valószínűleg soha sem fogja elérni, tekintettel gyáripárunk fejlődésére.

Különösen a negatív formák kifejlődésének másik és fő okát gazdasági rendszerünk fejletlenségében kell keresnünk, pontosabban gazdasági rendelkezéseinkben, amelyek nincsenek eléggé kidolgozva és amelyeknek sok fogyatékosága van. Természetes, hogy gazdasági rendszerünk első formái és az első előírások, amelyekkel e rendszert életbeléptettük nem láthatnak előre minden kísérő jelenséget, minden akadályt, amely a gyakorlati életben felbukkan; és ezért mielőtt megnyílt a szabadpiac — mint vak természeti törvény — kérlelhetetlenül elemi erejével hatni kezdett az árutermelés és árucserre felkutatva előírásaink és rendszerünk részeit, amelyeken át betörhet. Ahogy vonatkozik ez a privát árutermelésre, ugyanúgy érvényes a szocialista gazdasági vállalatok magántőkés törekvéseire is.

A külkereskedelmi fizetési eszközök hiánya és más kiegyensúlyozatlanságok közgazdaságunkban, valamint az, hogy nem rendelkezünk a szükséges gazdasági tartalékokkal, sok áruban hiányokat idézett elő, ami egy olyan szabad piacon, mint a miénk szükségszerűen monopolizmust szül és az üzérkedés legkülönbözőbb formáit teszi lehetővé, különösen az áruforgalomban, a kereskedelemben.

Megoldatlan volt közgazdaságunkban a magántermelés kérdése. Egészen a legutóbbi előírások meghozataláig nem tudtuk a magántermelőt éppen mint magántermelőt bekapcsolni a szocialista társadalmi termelés és elosztás általános folyamatába. Vagy megmaradhatott magántermelőnek, ha pedig be akart kapcsolódni a szocialista szektorba, akkor fel kellett számolnia magántermelői minőségét. Ezért szükségszerűen magánkezekben kellett maradnia és kikérülhetetlenül a privát árutermelés törvényei szerint fejlődnie az egész kisárutermelésnek, amelyhez egyéni munka, illetve egy vagy több munkást foglalkoztató kisebb műhely kell.

Nem oldottuk meg a kérdést, hogy milyen helyet foglaljon el és milyen szerepet játsszon gazdasági rendszerünkben a kommunális közösség, enélkül pedig nem valósítható meg az ilyen társadalmi munkamegosztás, illetőleg a tevékenység olyan társadalmi szereposztása, amely lehetővé tenné a termelés szocialista viszonyainak újszólván természetes (kibővített) újratermelését. A szocialista társadalom nem az egyének, dolgozó egyesek, munkások, sem a vállalatok, munkaközösségek egyszerű összege; a szocialista társadalmi közösség egy szervesen egybefonódó társadalmi szervezet. A kommunális közösség a fő láncszemet képezi egy ilyen egybeforrott társadalmi szervezetben; a mi adottságaink között épp azt a láncszemet, amely nélkül el sem képzelhetjük egyrészt a magántőkés, másrészt az államkapitalista törekvések elleni harcot. Ezelőtt ugyanis a törvényes rendelkezések a lényegbevágó dolgokban felszabadították a vállalatot mint gazdasági és jogi egységet, mint önálló árutermelőt; az határozta meg a vállalat társadalmi

működését a termelésben és az értékesítésben, hogy szabadon termelhetett és szabadon eladhatta árúját a piacon, ha a társadalmi alapokba befizetett bizonyos meghatározott, az akkumuláció és alapok százalékában kifejezett értékeket; főbb vonalaikban úgy nézett ez ki, mintha az egész társadalom az önálló vállalatok összeséből állna és egy központból amely a tervezést végzi és az adót lehajítja. Természetes, hogy ilyen körülmények között maguknál a vállalatoknál is megjelenhettek és ki is fejlődtek a magántőkés törekvések. Ami ezeknek ellenszegült az egy központosító törekvés volt, a vállalatoktól nagyon távolesó és éppen ezért végeredményben államkapitaliztikus. Azért volt mindez így, mert nem kapcsolódott be a folyamatba a kommunális közösség. Ez a közösség elég közel van a vállalathoz, elég közel a munkaközösséghez, semminthogy központosító, bürokratikus törekvések tagadhatnának a vállalattal való kapcsolataihoz, az ellenőrzéshez, amit a vállalat felett gyakorol, általánosságában kifejezve a termelés és az elosztás folyamatában játszott szerepéhez; mert a kommunális közösség a munkásönigazgatás másik, magasabb, de közvetlen megnyilatkozási formája. Másrészt a kommunális közösség elég messze van a vállalattól, mert nem azonosul vele, mert egy nagyobb és teljesebb társadalmi közösséget képvisel, mint amilyen a munkaközösség, mert ez a közösség a „társadalomnak” olyan teljesértékű képviselője, hogy ellenszegülhet a vállalat magántőkés törekvéseinek. Az új rendelkezések megoldották ezt a problémát is, vagy legalábbis megvetették megoldása alapjait úgy, hogy a jövőben sokkal hatékonyabb harcot lehet majd folytatni a szocialista vállalatok magántőkés törekvései ellen és a magántőkés elemek ellen és a magántőkés elemek ellen a kisárutermelés területén, illetve a kisárutermelés a közgazdaság szocialista rendszerének szövevényében fog fejlődni. De ezzel egyúttal biztosíthatuk az államkapitaliztikus (bürokratikus) törekvések elleni harc sikerét is.

Közgazdasági rendszerünk már magában véve is, először is a rendelkezések egy jól kidolgozott rendszerét feltételezi ma, sőt megköveteli azt, — tehát előírásokat, amelyek pontosan meghatározzák a termelésben, árucserében és elosztásban résztvevő minden tényező jogait és kötelességeit, valamint a kihágásokért esedékes büntetéseket; másodsorú előfeltétel és megkövetel egy olyan hathatós gépezetet, amely biztosítani tudja e jogok és kötelességek tiszteletbentartását minden tényező részéről. Sem az egyik, sem a másik követelmény nem volt nálunk eléggé kidolgozva és tökéletesítve, és nem is lehetett előre, gyakorlat nélkül, megvalósítani. Az a tény például, hogy sok rendelkezés hiányzott nálunk és hogy nem szerveztük meg az állami felügyeleti stb. gépezetet, sokban lehetővé tett, sőt előmozdított több kártevő munkát. Az állam elhatalása a közgazdaságban a gazdálkodás államkapitalista módszereinek felszámolását jelenti, azt a folyamatot, amelyben az állam kezéből kivesszük a társadalmi termékek elosztásának jogát, azt a tevékenységet tehát, amely magát a társadalmat illeti meg. Az államnak azonban mint a társadalom eszközeinek körülményeink között megvan az a szerepe, hogy biztosítsa a törvényes rendelkezések tiszteletbentartását mindenütt, tehát a termelés és az elosztás területén is, vagyis az állam az az eszköz, amelynek segítségével társadalmunk a közgazdaság szocialista fejlődését védelmezi.

Végül, az ez év elején megjelent gazdasági rendelkezések jelentősmértékben teljessé, teszik ezt az egész rendszert, úgy hogy a magántőkés



elemek kiküszöbölésének problémája közgazdaságunkban sokban megoldást nyer. Ez azonban még nem jelenti, hogy ki is téptük a magántőkés elemek és törekvések minden gyökerét, akár a kisárutermelés területén, akár a szocialista gazdasági szervezeteknél. Ellenkezőleg, ezen elemek és jelenségek újratermelődése magához a rendszerünkhöz fűződik; ez a rendszer ma is és még sokáig fog magából kitermelni magántőkés törekvéseket és jelenségeket, habár mind kisebb méretekben. Éppen ezért szükségszerű lesz társadalmunk szakadatlan, tudatos harca e törekvések és jelenségek ellen. Abból a célból, hogy jobban kiemeljem a tudatos elem szerepét nálunk, hasznos lesz, ha ez alkalommal rámutatunk egy dologra.

A bürokratizmus elleni harcunkban és az új gazdasági rendszer bevezetése alkalmából annyi szó esett az értéktörvényről, létezésének elismeréséről nálunk, hogy valahogyan az a felfogás kezdett elterjedni, mely szerint az értéktörvény a szocialista viszonyok, a szocialista közgazdaság természetes velejárója. Nyomban le kell azonban szögeznünk, hogy az értéktörvényt nem mi találtuk ki, az nem valami új dolog, ami csak a mi körülményeink között érténesül, ha török, ha szakad, hanem kifejezetten a múlt maradványa, habár nélkülözhetetlen maradványa, amelytől nem lehet olyan gyorsan megszabadulni, s amely még mindig pozitív, sőt progresszív — de csak bizonyos mértékig és meghatározott korlátok között. És tegye bármilyen mértékben is az árura és pénzre alapozott gazdaalkodás lehetővé nálunk a haladóirányú gazdasági (és nem csak gazdasági) fejlődést, a mi árujellegű társadalmunk termelésében ez mégis az ingadozás elemét képviseli, a társadalmi közösségek, a társadalom gyengítésének elemét. „Ha valaki az” „igazi érték” bevezetésével akarja megszüntetni a termelés tőkés formáit, ugyanannyit jelent, mintha a katolicizmust az igazi pápa trónraültetésével akarná megszüntetni; vagy pedig ha valaki azáltal akarja megteremteni a társadalmat, amelyben végre a termelők uralkodnak a termékek felett, hogy következetesen érvényesíti azt a gazdasági alapfogalmat, amely a legáltalánosabban fejezi ki a termelők raboskodását termékeik hatalmában” — így gúnyolta ki Engels Dühringet, aki az értéktörvényt tette meg jövőbeli kommunájának legáltalánosabb törvényévé. A dolog abban van, hogy megértsük, miszerint a határozata nem szünteti meg az értéktörvényt, azt így nem lehet megszüntetni, mert ez a törvény a termelőeszközök meghatározott fejlettségi fokának velejárója; számunkra tehát csak annak a lehetősége marad meg, hogy e törvény, mely területen és milyen mértékben segíti elő a haladást a termelőerők fejlesztésében és ezzel együtt a termelés szocialista viszonyainak fejlődésében. Ezt meglátva módunkban van szekerünkbe fogni ezt a törvényt, pozitív irányban fölhasználni működését, elvetni ott és akkor, ahol és amikor a gazdasági és társadalmi fejlődésre nézve feleslegessé és károsá válik.

A kisárutermelést, falut, stb. kivéve nagyon szűkre szorított, korlátozott az értéktörvény működési területe, mert alapjában véve legyőztük a tőkés termelési mód alapvető ellentéteit.

Alapjában véve felszámoltuk az anarchiát a társadalmi termelésben, mert felismertük a termelőerők természetét, elismert ez erők társadalmi jellege, a termelést tehát végeredményben mind az egész közösség, mind egyes részei és az egyén szükségletei szerint szabályozzuk a (szövetségi, köztársasági, kommunális és gyári) társadalmi tervek útján. Éppúgy felszámoltuk alap-

jában véve a társadalmi termékek tőkés kisajátítását is, mert a társadalom a vállalatok, kommunális közösségek, a köztársaság és a föderáció útján végzi a termékek azon részének társadalmi elsajátítását, amely magának a társadalomnak a fennmaradásához (újratermeléséhez) és továbbfejlesztéséhez szükséges (ami a közgazdaság területén végeredményben a szocialista termelés kibővített méretekbeni megújítását jelenti), a termékeknek azon részét pedig, amelyet a személyes fogyasztás céljaira szántak a munkások veszik maguknak egyéni elsajátítás formájában.

Ez az, ami alapjában véve és fő elveiben érvényes. De e tervszerű kereteken belül és a konkrét esetekben ott működik az elemi erő, vagyis az értéktörvény. A termelők árucserét folytatnak, a terv útján megvalósuló közvetlen kapcsolataik kipótólnak még közvetett kapcsolataikkal a piac útján. A mennyiségek összesített és hozzávetőleges meghatározása a terv útján történik, végleges és részenkénti megállapítása pedig a piacon. Ilyen mértékben valósította meg tehát hatalmát társadalmunk a saját termelése felett. Ennél tovább egyelőre nem mehet a teljesebb hatalom irányába, mert ez bürokratizmushoz vezetne, a dolgok feletti uralom az emberek feletti uralommá válna, avagyis más minőségben csapna át.

Az a tény tehát, hogy az elosztás céljából le kell mérni mindenki (az egyén, vállalat, tehát úgyszintén a kommunális közösség) részvételét a társadalmi termelésben és hogy ez a lemerés önműködően történik az árucseré útján a piacon — az árujelleg bélyegét nyomja a csereforgalomba került termékekre. Ez az a tárgyilag adott talaj, amelyből a vállalatok magántőkés és a kommunális közösségek lokalista törekvése kisorsjad, de ebből a talajból nyernekt tápot a burzsoá-nacionalizmus, stb. jelenségek is.

Gazdasági rendszerünk tehát az új rendelkezésekkel fejlődésének olyan fokát érte el, amelyen most már önműködően, önmagától folyólag történik kibővített méretekben a szocialista termelési viszonyok újratermelése, magának a szocializmusnak növekedése. De még mindig nem eléggé fejlett ez a gazdasági rendszer és még mindig annyira magában hordja a múlt viszonyait, régi formákat, tehát régi gazdasági alapítványokat, hogy ugyanakkor magából kifolyólag újratereinti a termelés régi, kapitalizmus előtti és tőkés viszonyait is, vagy legalábbis az ilyenirányú törekvéseket — habár annyival kisebb méretekben, amennyiben a szocialista viszonyokat ugyanakkor kibővített arányokban termeli újra — a tőkés viszonyokkal, illetőleg tőkés törekvésekkel pedig újratermeli azokat az ellenmondásokat is, amelyekből a különböző ellentétek, mindenekelőtt az osztályellentétek származnak. Az egész társadalom termelőerőinek fejlődése, valamint magának az új rendszernek az állandó tökéletesítése, velük párhuzamosan a dolgozók szocialista tudatának állandó nevelése — ezek azok az eszközök, amelyek gyökeresen és végérvényesen megoldják a kérdést.

Annak következtében, hogy megvetettük további szocialista fejlődésünk alapjait, hogy szétváltuk mind a magántőkés, mind a bürokratikus törekvések fő bázisait (fölszámoltuk a magántőkét, fölszámoltuk a bürokratikus közigazgatási rendszert a közgazdaságban, megtaláltuk, bár az alapvető kérdésekben, a gazdasági rendszer és a társadalmi viszonyok azon formáit, amelyek a gyakorlatban pozitív eredményeket hoznak), mindezek következtében nálunk gyakran lebe-

csülk az ilyen törekvések veszélyét, azt a veszélyt, amely a régi társadalom osztályszerkezetének felelevenedésével fenyeget, sőt el is feledkezzenek e veszélyről. Természetesen nálunk többé nem áll fenn annak a lehetősége, hogy újra-éledjen a régi osztálytársadalom, és pedig már azért sem, mert a fejlődés olyan messzire jutott, hogy senki, akinek esze van, nem gondolja, hogy a történelem kereké annyira visszafordítható. Azonban minden egyéb mellett a tudatos elem, a mult erőinek ellenállását leküzdő tudatos harc, az új, a szocialista viszonyok fejlesztéséért és tökéletesítéséért folytatott tudatos harc is azon objektív erők, azon anyagi erő tartozéka, amely lehetetlenné teszi a multba való visszatérés gondolatát is. És ha erről a tudatos elemről elfeledkezünk, a többi tárgyi tényezők teljes összessége nem lenne elegendő ahhoz, hogy ma megvédjék a szocialista fejlődést Jugoszláviában. Fennáll még nálunk a dolgok feletti egyeduralom lehetősége egyesek számára, de méginkább és különösen egyes csoportok, munkaközösségek, kommunális közösségek, stb. számára. De azt is láttuk, hogy a közösséggel szembeni ilyen egyeduralmi törekvással mindig bürokratizmus párosul az illető szervezeteken belül. A történelmi szükségszerűség folytán így is kezdődik: a dolgok feletti egyeduralomtól az emberék feletti uralom felé; a gazdasági túlsúly alapján erősödnek meg a politikai hadállások és politikai befolyás. kezd lassanként törvénné válni az ilyen erkölcs, kifejlődni az ilyen jogrend. Im a társadalom elkorcsosulása. Termelőerőink még nem értek el olyan nagy arányokat, hogy ne tennék lehetővé a tőkés monopólium bizonyos formáit. Áru, pénz, piac nálunk nem ugyanazok, mint e fogalmak a tőkés rendszerben jelentenek, de mindegyik eme alapfogalmak közül és mind a három együttvéve magábanhord a mult minőségeinek maradványaiból éppen eleget ahhoz, hogy társadalmunkat monopolista tőkésrendszerre, vagy a bürokratizmus korlátlan uralmává korcsosítsa el, ha nem volna meg nálunk a tudatos, szervezett harc a szocialista fejlődésért, hogy állandóan tagadjuk és túlhaladjuk éppen ezeket a régi minőségeket, azért, hogy állandóan minél pontosabban, „tudatosabban” határozzuk meg, de ezzel már tagadjuk is a piac, az áru és pénzre alapozott közgazdaság, stb. törvényeit, és úgyszintén az államkapitalizmust és bürokratizmust is.

Ebből a szemszögből nézve szemmel láthatóan szocialistaellenes és ellenforradalmi minden olyan törekvés, amely a Kommunista Szövetségének, mint a munkásosztály legöntudatosabb forradalmi szervezetének lebecsülésére, gyengítésére, ne mondjam, felszámolására irányul.

#### 4.

Végül röviden még ezt is. Megkíséreltem bizonyítani:

— először is azt, hogy a felsorolt jelenségek nem képeznek semmiféle történelmi szerencsétlenséget, vagy „hibát”, hanem gazdasági fejlődésünk észszerű (hamis) termékei;

— másodszor azt, hogy e negatív jelenségek nagyobb része csak átmeneti jellegű (legalábbis ami elterjedtségünket illeti), mert a régiből az új rendszerbe való átmenet idején jutottak kifejezésre, amikor elég sok „hézag” volt a rendszerben és szervezésben, ezért tehát nincs ok arra, hogy gazdasági rendszerünk alapjait támadják;

— harmadszor pedig meg akartam mutatni az úgynevezett, automatizmus híveinek és az új

rendszer túlbuzgó védemezőinek, hogy maga ez a rendszer is szül bizonyos jelenségeket (ami egyébként nem jelenti semilyen halálos bűnt), amelyek ellen szükségszerűen tudatos harcot kell folytatnunk.

Eközben arra törekedtem, hogy rámutassak a gazdasági változások és a politikai stb. jelenségek egymásközötti összefüggésére, hogy világosabban lássék mennyire nem lehet ma még úgy se mint valaha, politikai harcot folytatni a gazdasági politika ismerete és gyakorlatban folytatása nélkül, illetve, hogy a gazdasági kérdések képezik ma a politika leglényegesebb, alapvető és fő részét „lent” is „fent” is, mindezt, hogy a gazdasági politika többé nem bizonyos „gazdászok” ügye a járásban, köztársaságban, stb. és többé nem is lehet az.

Saint-Simon még valamikor 1816-ban úgy határozta meg a politikát, hogy az a termelésről szóló tudomány és megjósolta, hogy teljesen be fog olvadni a közgazdaságba. Engels mondja, hogy ebben „már világosan benne van a gondolat, hogy az emberek feletti politikai uralomnak át kell változnia a dolgok feletti igazgatássá és a termelési folyamatok irányításává, tehát, hogy szükségszerűen meg kell szünnie az államnak...” Közben nálunk pedig, ahol a történelem úgy rendelkezte, hogy legelőször kezdődjön el a nagy álmódózó lángezü jóslatának gyakorlati megvalósítása és éppen most, amikor a mű mindinkább megvalósul — egészen ellenkező felfogás vert gyökeret. Nemcsak az olyan dolgokra gondolok, mint aminőket Milován Gyilász írt, aki egész elméleteket szőtt a politikáról, demokráciáról, stb., amelyek teljesen kívül állnak a társadalmi élet adott anyagi alapjain. Gyilász kifejtette és a nyilvánosság számára megírta a mai anyagi a mai életünkről vallott filozófia, eszméleti és programatikus nézeteinek egész rendszerét anélkül, hogy társadalmunk gazdasági életének bármilyen elemzését is elvégezte volna. Én itt a népképviselő elvtársaink és más politikai harcosok, a járási, köztársasági stb. központokban dolgozó elvtársak téves nézeteire gondolok; azokra az elvtársakra, akik hajlamosak arra, hogy minden más kérdéssel foglalkozzanak „a néppel kapcsolatban” — kivéve a gazdasági politikai és a gazdasági rendszer kérdéseit.

Ezzel kapcsolatban nagyon gyakran tévesen fogják fel a JK Sz KV brioni plénümának határozatait is. Ez a plénüm azt az útbaigazítást adta a Kommunista Szövetségének mint politikai szervezetnek és vezető tagjainak mint forradalmi harcosoknak, hogy a politikai munkával foglalkozzanak, a politikai harcra vessék magukat és rámutatott, hogy addigi (új rendszer során alkalmazott) beavatkozásuk a gazdálkodás konkrét kérdéseibe, a meghatározott szakszerű, műszaki kérdésekbe lényegében bürokratizmust jelent. A meghatározott gazdasági kérdések tehát a konkrét szakszerű problematika a vállalatok és gazdasági szakértők dolga, a politikai vezetőknek pedig továbbra is foglalkozniuk kell a gazdasági politika, a gazdasági rendszer, stb. kérdéseinek megoldásával.

A kommunistáknak mint politikai harcosoknak abban van a szerepük, hogy neveljék az embereket, a tömegeket és készítsék őket arra, hogy maguk oldják meg létfontosságú kérdéseiket, maguk hozzanak határozatokat a társadalom fennmaradásának és fejlődésének minden kérdésében, ami természetesen azt is feltételezi, hogy ugyanakkor maguk a kommunisták is tevékenyen részt vegyenek e kérdések megvitatásában és eldöntésében, méghozzá mindenki a

maga helyén: a gyárban, a népbizottságban, a szkupstinában, stb. Tehát ne csak agitálni, propagandát folytatni, ne csak tanítani azokat „ott lent”, hogyan vegyenek részt a kérdések eldöntésében (ez is fontos és nélkülözhetetlen), hanem minden politikai munkás maga is vegyen részt a gazdasági politika, gazdasági rendszer, stb. kidolgozásában és megvalósításában. A gazdasági rendszerről folytatott vitában például nagyon kevés népképviselő és más politikailag felelősebb elvtárs vett részt. Holott éppen ezen rendelkezések nem képeztek semmiféle szakszerű, műszaki kérdést, mert rajtuk keresztül az egész társadalmi és gazdasági rendszer alapvető kérdéseit oldottuk meg, lefektettük az emberek közötti viszonyok alapjait, meghatároztuk az egyén és a társadalom egyes részeinek alapvető jogait és kötelességeit abban, ami a legfontosabb, gazdasági életük területén. Miben nyilvánulna meg társadalmunk tudatos irányítása a saját fejlődése felett, ha nem éppen ebben?

Szó volt főntebb a rendszer bizonyos szervei „gyengeségeiről” (átmeneti fejlődési szakasz a szó Marx által használt értelmében) és arról, hogy állandóan tökéletesíteni kell ezt a rendszert. Természetes, hogy a rendszernek ez a tökéletesítése csakis tudatos erőfeszítések eredménye lehet, csakis annak eredménye, hogy legönytudatosabb embereink legnagyobb köre állandóan tanulmányozza közgazdaságunkat és társadalmi gyakorlatunk más szakaszait; csakis és közvetlen harcuk eredményeként valósulhat meg a rendszer tökéletesítése. Ugyanez érvényes a napi gazdasági politikára, a gazdasági tervekre, stb.-re is. Természetes, hogy sok más olyan kérdés van még, amely a politika alkotóelemét képezi, vagyis olyan kérdés, amelynek közvetlen megoldásá-

ban résztvesznek a kommunisták és tudatos harcra indítják a tömegeket; de mindezek a kérdések a gazdasági politika kérdéseivel vannak szorosabb, vagy kevésbé szoros, közvetlen, vagy közvetett összefüggésben, mint saját alapjukkal.

A különböző szocialistaellenes jelenségekről és törekvésekről szólván elmondottam, hogy nagy részük nem fog magától kimúlni, hanem leküzdésükhöz a szervezett munkásosztály és a többi dolgozók tudatos harcára van szükség. De a gazdasági és társadalmi rendszer alapvető kérdéseinek megoldása sokban megkönnyíti ezt a politikai, eszmei, stb. harcot. A JKP Hatodik Kongresszusa ki is dolgozta további fejlődésünk fővonalát, előrelátta a szocialistaellenes erők ellenállásának alapvető formáit és átszervezte a Kommunista Pártot és a Népfrontot az adott feltételeknek és szükségleteknek megfelelően, vagyis társadalmunk előirányzott fejlődési vonalával összhangban. De annak okát, hogy ezek a szervezetek bizonyos időn át nem tudták megtalálni a harc megfelelő formáit és munkájuk tartalmát — nemcsak, és elsősorban nem is abban kell keresni, hogy az alapszervezetek és más szervezetek tagjai és vezetőségei nem tudták feltalálni magukat, hanem abban, hogy a társadalmi, de mindenekelőtt a gazdasági rendszerben megoldatlan volt néhány alapvető kérdés. Ezért fog az új gazdasági rendelkezések foganatosításával a gyakorlatban megoldódni a Kommunista Szövetsége és a Szocialista Szövetség szervezeteinek egész tevékenységében a szervezés, a munkatartalom, a politikai harc formáival kapcsolatos kérdések nagyobb része.

(„Nasa stvarnost” — 1954 március)

Fordította: **Olajos Mihály**



DESI HUBER ISTVÁN

Hazatérő bivalyok

B. Szabó György

## Példa, tanulság, emlékezés

(Dési Huber István)

.....

*a dolgozók nehézkes népe földobott, —  
csodálatos roncsát a szörnyű tenger,  
hű voltál hozzá s hozzád az kegyetlen,  
de megtanul majd s többé nem felejt el.*

*S ha megtanult, úgy látja majd, ahogy te,  
a külvárost, a tájat, társait;  
mindegy, koporsót, korsót mond a kép,  
vagy tűzfalat, mert minden arra int:*

*„Ember vigyázz, figyeld meg jól világod:  
ez volt a mult, emez a vad jelen, —  
hordozd szívedben. Éld e rossz világot  
és mindig tudd, hogy mit kell tenned érte,  
hogy más legyen.”*

(Radnóti Miklós: Nem bírta hát... [rész-  
let] Dési Huber István emlékére 1944 febru-  
ár 29.)



DÉSI HUBER ISTVÁN

Önarckép

KÉT HÉTTEL MAGYARORSZÁG 1944-es német megszállása előtt húnnya le fáradt szemét a budakeszi Tüdőbeteg-Szanatóriumban egy magyar festő, aki úgy látta és ábrázolta az őt körülvevő világot, ahogyan a magyar művészetben előtte senki.

Kutató tekintetében — amíg élt — a két világháború közötti magyar valóság tükröződik: az éhező falu és a sivár koromfüstös külváros; a sovány kapás és a kukoricatörő szennyes szegényparaszt; a zsákoló rakodómunkás és a szemet lapátoló városi proletár; a nagybirtok árnyékában tengődő földmunkások, zsellérek százezres tömege és a lassú iparosodás felnövekvő „negyedik rendje”: az ipari munkásság.

Az ellenforradalmi Magyarország komor, sötét, fenyegető atmoszférája körülöleli az embert, a tájat, a tárgyakat, s ebben a világitásban társadalom és természet élesen, kíméletlenül fedi fel lényegét és vésődik az ember tudatába. Ez az alacsony, sivár, szürke és szennyes égbolt a valóság mélyebb vizsgálatára indítja, töprengésre készíti és vigyázásra inti mindazokat, akik megérteni,

önmagukban rendezni és kifejezni kívánják a rossz, embertelen, ellenforradalmi világot, gyötrő ellentmondásaival. Ez az emberi és művészi magatartás vonul végig Dési Huber István alkotásain, ennek lesz kifejezője József Attila érett költészete, Radnóti Miklós néhány jelentős verse, Gelléri Andor Endre és Reményik Zsigmond elbeszélőművészete.

A KISIKLOTT MAGYAR TÁRSADALMI FEJLŐDÉS FELTÉTELEI KÖZÖTT, amikor az újjáéledt német imperializmus fokozatosan kezébe kaparintja az ország gazdasági életét, anyagi javait, és amikor az ideológiai dezorientáció egyre világosabban jelentkezik a magyar társadalom szellemi életében, a magyar írók és művészek egy kis tábora — melőzések, üldöztetések, bebörtönözések árán — ennek a „vad jelen”-nek, a felemás, nyugös, reménytelen magyar valóságnak a megörökítésére, kifejezésére vállalkozott, tudatosítva multat és jelent és előkészítve, egyengetve az osztály nélküli társadalom, a jövő társadalmának útját. Írók, művészek, akik tisztánlátásukat, írói felelősségtudatukat, művészi eszményeiket a dolgozó nép harcából, a mun-

kásosztály forradalmi szemléletéből és a marxizmus tanulmányozásából merítik. Írók és művészek, akik a dolgozó nép soraiból kerülnek ki és éveken át tartó művészi ténykedés, kísérletezés és tévelygés után, iskolák és akadémiák nélkül, esti tanfolyamokon, szakszervezeteken és önművelés útján szerzik meg ismereteiket, de világnézeti tisztánlátásukat is. Így lehettek az elnyomott osztály életének és a munkásosztály ügyének kifejezői és harcosai, a magyar társadalom széthullásának és az ember elaljasodásának tanúi és megörökítői alkotásaikban.

Nagy-Balog János, Benedek Péter, Derkovits, Dési Huber István — dilettáns festők, munkásművészek az ellenforradalmi Magyarország közvéleménye számára és a művészeti „forumok” előtt, de a legmeggrázóbb művészeti alkotások megteremtői is a magyar piktúrában. S míg a hivatalos, elismert és állami támogatással tenyésző festészet az ellenforradalmi korszakban, ódonságokkal, akadémiái szabályokkal, kispolgári idillekkel és álmodernséggel telítve, harmóniává igyekszik varázsolni a nemharmonikus magyar valóságot s nem jut el tovább, mint a magyar társadalom periférikus problémáinak művészi ábrázolásáig, addig ez a mellőzött, elnyomott és agyonhallgatott festészet megalkotta azokat a műveket, melyek emberi és művészi állásfoglalást fejeznek ki és az elnyomott, dolgozó társadalom egészéhez szólnak. Egy művészetet, amely új tartalmat új formában fejez ki, egy festészetet, amely a valósággal való szembenézés eredményeként nem gyönyörködtetni, hanem eszméltetni és tanítani kíván.

**MŰVÉSZ DILETTÁNSOK ÉS DILETTÁNS MŰVÉSZEK** — ez az ellenforradalmi korszak magyar művészetének paradoxonként hangzó, de valóságos és legfeltűnőbb jegy-e. De a valóság és a társadalmi viszonyok felszínes elemzése adhat-e mást, mint objektívista, sívár és személytelen naturalizmust, vagy formai problémákkal játszadozó, öncélú, absztrakt kísérleteket (vonaltitkával, színértékek viszonyával, a festészeti technika egyoldalú kultuszával), amikor minden fontosabbá válik, mint a festészet alapvető célja: a valóság kifejezése?

Igen, eredményezhet mást és eredményezett is ez a felszínes, emberileg és festőileg egyaránt erkölcstelen magatartás. Művészet helyett — giccset.

Száguldó hortobágyi ménest, karikás át forgató csikóssal, fehérfalú, napsütötte falusi házakat misérekészülő, pántlikás és színesruhás lányokkal, gágogó fehér libafalkával, leanderekkel és rozmarinbokrokkal az udvaron, pipacsos rétet, fehér ruhás, szalmakalapos, sudár női alakkal a háttérben, körte-, alma-, szőlőcsendéletek végtelen variációit

előkelő környezetben és nehéz brokátfüggönyökkel (az ebédlő falára kívánkozik!), táncpípcével bajlódó, szoknyalibbenős, fehér combokkal hivalkodó balerinákat, pipáragyújtó, kedélyes paraszt „bácsi”-kat — s ki győzné felsorolni mindazt, amit „művészet” címen (természetesen nehéz, aranyozott „blondel” keretekben), nemcsak a pesti műkereskedők és szemfüles ügynökeik (nem kímélve a szűz vadászterületnek számító „Délvidék”-et sem), hanem a Múcsarnok, az Országos Művészeti Tanács készséges támogatásával, egy művészi kultúra nélkül vegetáló, kibicsaklott ízlésű közönség elé tálalt.

Szentgyörgyváry Gyenes Lajosok, Glatz Oszkárak, Viski Jánosok, Csánky Dénesek, Kisfaludy Strobl Zsigmondok érája ez, a fórumon ágáló dilettánsoké, amikor háttérbe szorul egy Szönyi, egy Koszta, egy Bernáth Aurél, a kultúrált és európai hagyományokon nevelétt polgári magyar festészet is. A magyar szellemi élet elposványosodásának a korszaka ez, amikor a katasztrófába rohanó ország „középosztálya” a fasizmus frazeológiájával átítatva, fesztelenül álmodozik „közéeurópai hivatásáról”, „kultúrmissziójáról”, „önön nagyságáról és erejéről” és a „homentő” szerepében tetszeleg, míg a magyar társadalom egész közléte, erkölcs-e, irodalma és művészete egy félfeudális ország agonizálásáról ad hírt; a kitörő vulkán tetején egy hercegferenci világ gondtalanul és magamegfelekedetten járja a suppe-csárdást.

**DÉSI HUBER ISTVÁN ÉS TÁRSAI MŰVÉSZETE** ebben az összefüggésben válik meggyőző és az ellenforradalmi korszak hatalmas erejű művészi dokumentumává. A kor erőtlen, felszínes és tartalmatlan giccsművészetével szemben Dési Huber a társadalmi felelősséget fejezi ki művészetében: ember, tárgy és tárgyak új meglátással, eredeti tolmácsolásban értetik meg velünk a valóságot. Az új tartalmat új formában szólaltatta meg; festői mondanivalóját egyéni, sajátos, érthető nyelven mondta el. Művészetében a haladó világszemlélet valóságlátása és eszmei következetessége éppen olyan pregnánsan érvényesül, mint ahogy formájában is, messze túljutva a festői bravúrok öncélúságán és eredménytelenségén, a tartalom, a lényeg sűrített egybefogására törekszik.

A realista festészet új, magasabbrendű kifejezésformáinak gazdag s még kiaknázatlan készletét tartalmazza művészete. Úttörő művész volt, a legnagyobb magyar alkotók közé tartozott.

S a nagy magyar gondolkodók közé is. Tanulmányai, melyek a kolozsvári baloldali folyóiratban, a Korunk-ban láttak napvilágot a magyar esztétikai és művészeti irodalom jelentős és ma is tanulságos fejezeteit jelentik.



## Gondolatok a modern festészetről

Új szakasz elé érkezett a magyar képzőművészeti élet a Múcsarnokban rendezett nagy kiállítással. Régi panasza a progresszív művészeknek, hogy az ország egyetlen — nagyobb kiállítások rendezésére alkalmas — helyisége egy művészetileg jelentéktelen társulat kezében van, mely a saját helyzetének megerősítésére s ezzel a dilettantizmus terjesztésére használja fel.

A Múcsarnok körül folyó harc lassan a modern és konzervatív irányok párharcává fejlődött s a mult esztendőben egy csomó rágalmozási perben kulminált (Elek Arthur contra Képzőművészeti Társulat; Csók, Vaszary contra Karlovsky, Bosznay) és az úgy oly széles hullámokat vert fel, hogy az illetékes körök is megmozdultak: így született meg ez a kiállítás, mely a kultuszminiszter szavait idézve: „szabad versenyt enged a különböző irányoknak, a komoly művészek és műpártolók ízlésére, magára a történelemre bízva a helyes és egészséges művészi stílus kialakulását.” — Mindenestre gondoskodás történt, hogy a fák ne nőjjenek az égig s az illetékesek által összeállított zsüri inkább konzervatív, mint progresszív összetételű volt. De a kiállítás eredménye még így is a modern irányokat igazolta, valamint azt a tényt, hogy a fejlődést semmiféle aknamunka sem bírja feltartani.

Bennünket itt nem annyira a kiállítás, hanem néhány vele kapcsolatban felmerült probléma megvizsgálása érdekel. Ma minden területen nagy a zűrzavar, de talán sehol sem öltött olyan méreteket, mint épp ezen a síkon, ahol az atomjaira hulló társadalom, a mindent eldologiasító tőkés rendszer a legfantasztikusabb képzeteket dobta fel s az újat keresők művészi próbálkozásai néha olyan bizarr formákban jelentkeztek, hogy általános megnemértést és teljes tanácstalanságot változtak ki. Az érdekelt művészi körök természetesen siettek kihasználni ezt és megszülettek a vádak a modern irányok diszkreditálására.

Egyik legfőbb vád ellenük, hogy „nemzeti-etlenek” (értvén nemzeti alatt a fennálló politikai rendszer glorifikálását, valamint rég túlhaladott esztétikai normák változtatlan fenntartását). A másik, hogy nem a hazai talajból nőttek ki, hanem idegenből importálták őket. — A konzervatívok, akik oly sűrűn hangoztatják ezt, a nagy harcban teljesen elfelejtik, honnan ered saját művészetük s hogy köztük és a modern irányok között

csak az a különbség, ami a párizsi iskola és a mult századbeli rég elfelejtett német vagy még régibb olasz irányok között van. — Nem fog ártani tehát, ha ezekkel a kérdésekkel egy kicsit közelebbről foglalkozunk.

A magyar művészetet nem lehet tárgyalni anélkül, hogy utunk elkerülhetetlenül valamelyik nagy nyugati stílushoz ne vezessen. Középkori festészetünk olasz, Kupeczky németalföldi, id. Markó, Ligeti Claude Lorrain hatás alatt áll. Benczur és köre Piloty gyermekei voltak, míg a nagybányaiak a francia impresszionizmus leszármazottjai. Épp így a legújabb irányok részben a párizsi iskolából, részben az olasz novecentoból (római Collegium Hungaricum) nőttek ki. Olyan tény ez, amit letagadni kábaság volna, sőt művészetünk legnagyobb hiánya éppen onnan ered, hogy nagyon is vakon engedték át magukat idegéletünk rángatózásainak s a problémák rendszeres feltárása helyett egy pár szépenhangzó jelszóval takartuk el homályos akarásainkat. — Hol van a magyar művészet-történelemben egy olyan idő, mint az olasz quatro- és cinquecento, vagy a francia impresszionizmus és most a kubizmus? Hol van a felmerült kérdéseknek ez a szigorú, rendszeres megvizsgálása és új alapokra fektetése!? Ezek se nőttek ki minden további nélkül a „hazai” talajból, hanem külső és belső erők kölcsönhatása alatt jöttek létre. Az olasz művészet magvetői bizánci görög festők, a francia impresszionizmus előhírnökei a spanyol Goya s az angol Constable voltak. Ezt azért tartjuk fontosnak megemlíteni, hogy egyszer már végére járjunk az újabban sokat hangoztatott jelszónak, mely szerint minden nép külön, önmagában lezárt „nemzeti” művészettel bír.

Miként az egyes ember szellemi életét társadalmi helyzete, azt viszont a termelési rendhez való viszonya szabja meg, úgy a népek kulturális életét is az teszi primár vagy secundár jellegűvé, hogy milyen helyen állnak a világ termelő erői birtokosainak sorában és mennyiben hordozói azok fejlődésének. Csak így válik érthetővé, miért provinciális és ekletikus a magyar művészet. Miért volt egyszer olasz, máskor német és miért van a XIX. század óta francia hatás alatt.

A középkor vezető ipari és kereskedelmi népe az olasz volt, az újkoré a francia, innen ered vezető helyük a szellemi, illetőleg a művészeti életben. Ez magyarázza meg azt is, hogy miért állt (és áll ma is) maga a né-

met piktura is hol olasz, hol meg francia hatás alatt. De míg a germán népek itt-ott maguk is hatottak az előbbiekre (Van der Goes a firenzeiekre, Rubens Delacroixra), addig mi csak felvevők voltunk és az adott formát variáltuk temperamentumunk szerint. Viszont, ha jól megfigyeljük, kitűnik, hogy azonos gazdasági, politikai és szellemi intézmények közt élő népek művészete tartalmilag mindig közös volt és csak a forma változott. Tehát nem annyira „nemzeti”, mint inkább keresztény vagy polgári művészetről és annak nemzeti, helyesebben „népi” variációjáról beszélhetünk.

Magyarországot úgy földrajzi, mint a termelő erőkből elfoglalt helyzete másodrendű tényezővé tette, azonfelül politikai viszonyai sem kedveztek egy folyamatos fejlődésnek, hisz politikailag hol olasz, hol német protektorátus alatt állott, ami rendszeresen az import eredetét is megszabta. — De társadalmi tagozódása is lehetetlenné tette, egészen az impresszionizmusig, hogy egy átvett művészi stílus helyi variációja kialakulhasson. Lakóinak nagy része nincstelen földmunkás volt, akik művészi érzéseiket házi tárgyaik díszítésében élték ki, városaiknak polgárai idegen telepesek, míg nemesei nagyétű despoták voltak, akik már akkor is tiszteltettek minden művelt nyugatot.

Az import tehát szükségszerű volt és lesz is művészi életünkben. Épp azért, e ténnyel tudatosan számolva, azon kell lennünk, hogy a helyi variánst a fejlődés irányvonalára hozzuk: ha a mult művészete vallástörténelmi vagy mitológiai eseményeket öntött ideálisnak képzelt formába, vagy a jelen művészete a dolgok festői létét analizálja vagy szintetizálja, úgy nekünk ezentúl egy osztálytudatos, állástfoglaló művészetet kell hoznunk, mert a fejlődés ma ilyent követel.

S itt felmerül a maga egészében egy eddig nem érintett probléma: a „sujet” szerepe. A középkor isten-túlvilág problémáit a magasztossá idealizált ember, a polgárság természet-anyag problematikáját a lírai tájképben élte ki. A sujet ott irodalmi tartalmak, itt érzelmi hevületek hordozója volt. Az impresszionizmust követő áramlatok épp az atomjaira hulló társadalmi és szellemi élet reakciójaként egyoldalú forma-laborálásokba fogtak, amik mind az elveszett rendszer, a széttört egység visszaállítását célozták. — Ehhez a laboratóriumi munkához egy olyan sujet-t kerestek, amit már előre, egy meghatározott cél érdekében állíthattak be s ezt a csendéletben találták meg. Ez a csendéletiség adja elsősorban karakterét és egyben tartalmát is az izmusoknak. — Festőik „a képrészformák ilyen egyrétű rendbeszédésével az „egyértelmű” képforma tartalmát kívánták hangsúlyozni, azzal a céllal, hogy a képet

a részformák kizárólagos egységében, mint tiszta képszemléletet általános törvény erejére emeljék. Ilyenformán a kép tartalmabeli élvezése a kép tiszta formai élvezésévé alakult át. Ez az út volt ugyanis a legegyszerűbb és a legtermészetesebb ahhoz, hogy az elavult naturalista, illetve impresszionista tartalmat egy a képpel jobban összetartozó tartalommal váltsák fel”. (Hintz jegyzete.) — A formai résznek mennyiségi túlsúlya természetesen minőségi változást vont maga után s a festészet a látott természet birodalmából a képgeometria elvont világába jutott, majd színeképletekké és formaegyenletekké merevedett.

Ha szükségszerű és tisztító erejű volt is ez a cselekménynélküli festészet, mert a tiszta formához és a színek pszichofizikai természetének megismeréséhez vezetett, ma már túlhaladott és számunkra elégtelen. Bennünket ismét az ember érdekel, de nem a felmagasztalt, sem a természeti, hanem a társadalmi ember. A munkás, a paraszt, a polgár, úgy amint él és cselekszik; ez saját zsríjába fulladón, amazok társadalmi elnyomódásuk ellen mind konzekvensebben harcolón. egyszóval: osztálylényükben.

Visszatérve a kiállításra: két megállapítás kívánkozik tollunk alá az ott tapasztaltak nyomán: 1. Az új irányok vitathatatlan főlénye a mult századbeli akadémikus és impresszionista irányok fölött; 2. ennek ellenére a modern iskola mindinkább előtérbe lépő stagnációja. Beérkezett művészeink mintha csak egy istenáldotta boldog szigeten élnének, tudni se akarnak a körülöttük tomboló viharról. A dolgok festői léte, érzelmeiknek lírai, sokszor csak szentimentális kitegetése: ez minden, amit adni tudnak s így — ellenére tehetségüknek és felkészültségüknek — inkább esztétikai, mint dokumentatív erejű alkotások kerülnek ki kezeik alól. (Hol van a magyar piktúrában a társadalmi embernek egy olyan kemény kritikája, mint Goya, vagy akár Picasso 1903. körüli munkáiban? A fejlődésmegkívánta emberi állásfoglalás helyett valami tompa rezignáltság hangulata ül munkáikon, a minden mindegy hangulata. Többé-kevésbé ugyanez áll a fiatalokra is. Jórésük csak éveik számára fiatal, szellemük, fogalmi világuk, törekvéseik csak folytatása az előbb jellemzetteknek, vagy — ami még rosszabb — az olasz novecento üres, hideg neoklasszicizmusának.

Mindent összefogva: ez a kiállítás is, mely a háború utáni idők első nagyarányú kiállítása, megerősíti azt, amit Kállai megállapított: „Pikturánk magyar, de polgárian magyar művészet. Sem a magyar paraszt, se a magyar munkás élete, gondolat-, érzésvilága nem ölt testet benne.”

Reánk, a feltörő munkásosztály fiatal vezetőire vár e hiány pótlásának feladata.

„Lassan vált világossá előttünk az izmusok belső értelme és megláttuk hiányosságait. Mind erősebb lett a meggyőződés bennünk, hogy túl kell lépnünk rajta. Beláttuk, hogy az új művészet ebben a formában elvonatkoztatott líra, s mint ilyen, a tömegek számára megközelíthetetlen; ezen túl művésztörténeti kísérlet az alakító eszközök korszerű tisztázásához, s mint ilyen, elsősorban a szakemberekhez szólt. Ezért jelentett pluszt számunkra, de épp ezért nem felel meg maradéktalanul céljainknak. Mi a tömegekhez kívánunk szólni. A szociális giccsen már túlnőttünk és művészi igényeink voltak, de ezek az igények szorosan összefüggtek világnézeteünkkel, márpedig az izmusok világa mástermészetű volt... Pár dolog mindenesetre már tisztán állt előttünk; ezek: saját festészetünk kritikai feldolgozása; az egészséges tradíciók átmentése; a kísérletezések feltétlen szükségessége; s végül: a dolgozók közvetlen tanulmányozása.”

„Összeálltunk néhányan építészek, szobrászok, festők és műtermet béreltünk. Közös műhely kívánt ez lenni, ahol együttes erővel akartuk megoldani problémáinkat. A gyakorlati rész rajzból, festésből állott, de modelljeinket a legkülönbözőbb helyről szedtük össze. Öntudatos munkást, lecsúszott kishivatalnokot, kubikosokat, faluról felkerült lézengő parasztlegényeket, egyszóval a munkásosztály különböző típusait hoztuk fel. Tanulmányoztuk őket, igyekeztük minden kérdés

nélkül megismerni körülményeiket, összemelegedtünk és sok érdekes, tanulságos dolgot tudtunk meg tőlük: élményeiket, bajaikat, véleményüket a világról, s a módot, ahogy élnek. Hasznunkra volt ez. Hetenként egy-egy előadást tartott valamelyikünk és sorra vettük a különböző stílusokat, tőlünk telhetőleg érvényesítve a dialektikus szemlélet módszerességét. Közben állandó vita folyt közöttünk az alakítás hogyanja-mikéntje felől...

Termékeny hónapok voltak ezek, s kezdtünk kijutni az izmusok útvesztőjéből a realizmus felé.

Sajnos az idő vaskényszere szétszórta kis munkaközösségünket.”

„A mi művészetünk kiindulási pontja, tektónikus elhelyezkedése más, mint a polgári művészeté: mi a polgári művészet osztályának „természettudományos szemléletével a dolgokat és jelenségeket függetleníti az embertől, önmagukban igyekeznek megismerni azokat és az embert többé nem a teremtés középpontjának tekintik, hanem, mint annak egy részét, igyekeznek beilleszteni őt is a természet jelenségei közé”, addig a szocialista művészet épp az emberre, az osztályemberre, a tömegre irányítja szemléletét. Őt tekinti a fejlődés hordozójának, a társadalom középpontjának, sőt sok tekintetben a természet átalakítójának is... Míg a polgári művészet az egyén intim megrezdüléseinek kifejezésére, vagy a mesterség épp aktuális problémáinak kivizsgálására törekszik, a szocialista művészet ezek mellett, ezek felhasználásával a tömeg kollektív akaratát óhajtja kifejezni”.

Dési Huber István Nagyenyeden született 1895 február 3-án. Rendszertelen iskoláztatása után kifutó, zsákoló, napszámos, gyári munkás. Önképzés útján szerzett ismeretével később ügyvédi írnokká lett. Súlyos betegséggel szerel le a világháború után és ekkor kezd rajzolni. Ezüstműves és a Podolini festőiskola növendéke Budapesten. Három évig tartózkodik Olaszországban. 1935-ben letartóztatják és Pécsen van fogházban baloldali nézetei miatt.

1944 február 25-én a budakeszi Tüdőbeteg-Szanatóriumban halt meg.

Deák András

## Válasz egy könyvbírálatra

Juhász Géza megtisztelt azzal, hogy a „7 Nap” ezévi 23. számában kritikát írt „Sárga karszalag” című könyvemről.

Nem céloim, hogy tiltakozzam Juhász Géza véleménye ellen gyengének minősített művészi képességeimmel kapcsolatban, mert a könyvek igazi értékét az olvasók meg az idők taksálják meg, éspedig nem mindig a kritikusok véleménye alapján. E tekintetben tehát mindegy, hogy mit ír könyvemről a kritikus.

E sorokban először és főleg a kritikus leg-  
elemibb kötelességeiről óhajtok néhány szót  
szólani. Ismétlem nem magam miatt, hanem  
a „7 Nap” miatt és a kritika mint hatalmas  
nevelő eszköz miatt.

Mindenekelőtt azt hiszem, hogyha az iro-  
dalmi kritikus egy művet ismertet s meg is  
bírá, úgy legalábbis a mű szerzőjének be-  
csületes nevét illik megtanulnia. Kritikusom  
azonban még erre sem méltatott és írásában  
jónéhányszor egy bizonyos Deák Sándort je-  
löl meg a „Sárga karszalag” szerzőjeként, an-  
nak ellenére, hogy a mű szerzőjének, vagyis  
Dr. Deák Andrásnak neve több helyen is ol-  
vasható nemcsak a könyvben, hanem annak  
címlapján is.

Az irodalmi kritikus olyan tanító, aki  
nagy számú, igen heterogén, igen fogékony,  
nagyon érzékeny, de általában becsületesen  
hívó és élvezve tanulni vágyó közönséghez  
szól éspedig autoritatíve, mélyrehatóan, sőt  
nem egyszer sorsdöntően. (Ez itt nemcsak és  
nem elsősorban az író sorsára vonatkozik, ha-  
nem a tanítványok tömegére.)

A mondottak alapján, a kritikustól, mint  
nagyon is felelős tanítótól joggal elvárhat-  
juk, hogy amennyiben adatokat idéz, azok  
pontosak legyenek. Másszóval, ha Juhász Gé-  
za azt publikálja rólam, hogy „majdnem négy  
oldalra terjedő hosszadalmas magyarázattal  
töltöttem ki könyvemnek 101—104 oldalig  
terjedő részét a magyar törzstisztek nevel-  
tetéséről”, úgy az olvasó joggal hiszi, hogy  
ez igaz is. Márpedig ez is valótlan. Én a  
magyar törzstisztek neveltetéséről egy szót  
sem írtam könyvemben, a magyar tisztek ne-  
veltetéséről azonban igaz hogy írtam, de nem

4 oldalt, hanem 10 sort (103. oldal). Hogy  
ez tényleg így van, arról mindenki meg is  
győződhet, még Juhász Géza is. Nem bo-  
csájtkozom ez eljárás minősítésébe, csak meg-  
állapítom, hogy az igazán nem szép, ha egy  
kritikus, aki olyan felülről szól le hozzám,  
amint azt Juhász tette oktató cikkében, va-  
lótlanosságokkal operál.

Juhász Géza könyvem regénynek dekla-  
rálja. Hogy miért, azt ő tudja. Ezen jogtalan  
kényszerkeresztelés ellen is tiltakoznom kell  
éspedig a legerélyesebben, mert a „Sárga  
karszalag” fordítás, melynek eredetije szerb  
nyelven jelent meg éspedig a „Svedočanstva”  
nevű könyvtárban, mely csakis autentikus  
adatok alapján megírt történelmi események-  
et és nem regényeket publikál.

A könyvet különben még Juhász Géza is  
érdekes sőt izgalmas olvasmánynak ítéli,  
csak éppen, a könyvről eddig megjelent 47  
kritikától eltérően, a „regény” művészi kva-  
litását tagadja meg. Hogy miért, arról hall-  
gat, ami pedig nagy kár, mert én mindig és  
mindenképpől szívesen tanulok, aki meggyőző-  
en tanít.

Most pedig felelek egy-két aksiómára,  
melyek igen érdekesek, ha nem is nagyon  
érthetők. Így például kritikusom saját sza-  
vaimmal korbácsol, mondván, mint ezt Deák  
Sándor maga jelenti ki, hogy bizony csak  
cseppeket hoz a fasizmus bűneinek óceánjá-  
ból, sőt kijelenti, hogy a teljes képről szó  
sem lehet. Juhász szerint *ezen kijelentésem-  
mel magam mondtam le művészi igényeimről.*

Alázatosan bevallom, hogy tényleg meg-  
írtam a fent inkriminált mondatot, de nem  
úgy, amputálva, ahogy azt szigorú bírálóm  
idézi, mert én azt is hozzátettem, hogy „a  
szörnyűségek egészét csak időbelileg vagy  
területileg mérhetnők fel, vagy esetleg meg-  
számolhatnók az elpusztultak légióit, de a  
tragédia nagyságát, nem hiszem hogy fel tud-  
ná mérni emberi elme”.

Ezzel kapcsolatban kijelentem, hogy Ju-  
hász Géza amennyiben meg akarta bírálni  
egy gondolatomat, úgy nem volt joga azt oly  
rövidítésben idézni, amint azt ő tette, még-  
pedig csak azért, hogy bebizonyítson egy ha-  
mis tételt mint igazat. Én ugyanis azzal, hogy

a fasizmus bűnanyagát szinte átfoghatatlanul óriásnak látom, még igazán nem kellett hogy lemondjak művészi igényeimről. Ilyen akcióját csinálni a fenti mondatból igazán új, s azt én nem fogadhatom el, mert egyszerűen nem értem. Egyet azonban mondhatok, hogy művészi ambícióimról most, Juhász szuggeszciója után sem mondok le.

A teljes képpel kapcsolatban azonban volna egy kérdésem Juhász Gézához, aki engem irodalmi alkotások alapszabályaiból leckéztet meg. Mit gondol Juhász, nem lehet-e mégis egy részletet, vagy egyes részleteket is művészien feldolgozni? Vagy ha a művész egy nagy egésznek csak egy részét adta és azután jön egy másik művész, aki ezt a részt beleépíti mint karakterisztikumot egy másik egészbe, mit gondol kritikusom, megszűnt-e ezzel a rész alkotójának művészi érdeme? Mit gondol kritikusom, vajjon művészi alkotás-e a görög mítosz, a biblia, vagy mondjuk a magyar népköltészet? Persze hogy az. Pedig ezeket az értékeket igazán nem egy művész alkotta, sőt nem is egyetlen szerkesztő szedte rendbe. Vagy mit tetszik gondolni, mondjuk a Szent Péter-bazilikáról, a renaissance e köbifaragott, festett és épített remekéről? Tudja-e azt az én oktatóm, hogy ezen a bazilikán Bramantán, Michel-Angelon és Raffaelon kívül még egy egész csapat olyan festő, szobrász és építész is dolgozott, akik véglegesen, halhatatlan művészek, annak ellenére, hogy nem adták az egészet, hanem csak a részleteket!

Világos tehát, hogy azért, mert csak részleteket mutatok be, még lehetnek írói, sőt művészi igényeim is. Hogy meg tudtam-e könyvemben ezen igényeket valósítani, az persze más kérdés. Juhász azt mondja, hogy nem, mert az általam felszínre hozott cseppek nem viselik magukon az egész lényegbeli tulajdonságát".

Hát nézzük, hogy is áll a dolog ezekkel a cseppekkel, melyek állítólag nem viselik magukon az egész lényegbeli tulajdonságait. A „Sárga karszalag”-ban nagyjában a következők olvashatók: Belgrád 1941 áprilisában, Újvidék a megszállás alatt, a zsidók kényszer-munkán, a magyar királyi katonai rendőrségről, a kémelhárító urakról, az újvidéki razziáról, Budapestről 1944 közepén, a magyarországi gettókról és egy egész sor ezekkel az élményekkel összefüggő epizódról, melyeket, notabene, még Juhász is külön kiemel és megdicsér.

Azt kérdelem Juhász Gézától: mit gondol, jellemző-e mindez a fasizmusra — igen vagy nem? Vajjon mindezek csak szörványjelenségek voltak, vagyis cseppek, melyek nem viselték magukon az egész akkori rezsim lényegbeli tulajdonságait? Ha pedig nem, melyek voltak azok a cseppek, melyek magukon viselik az egész lényegbeli tulajdonságait?

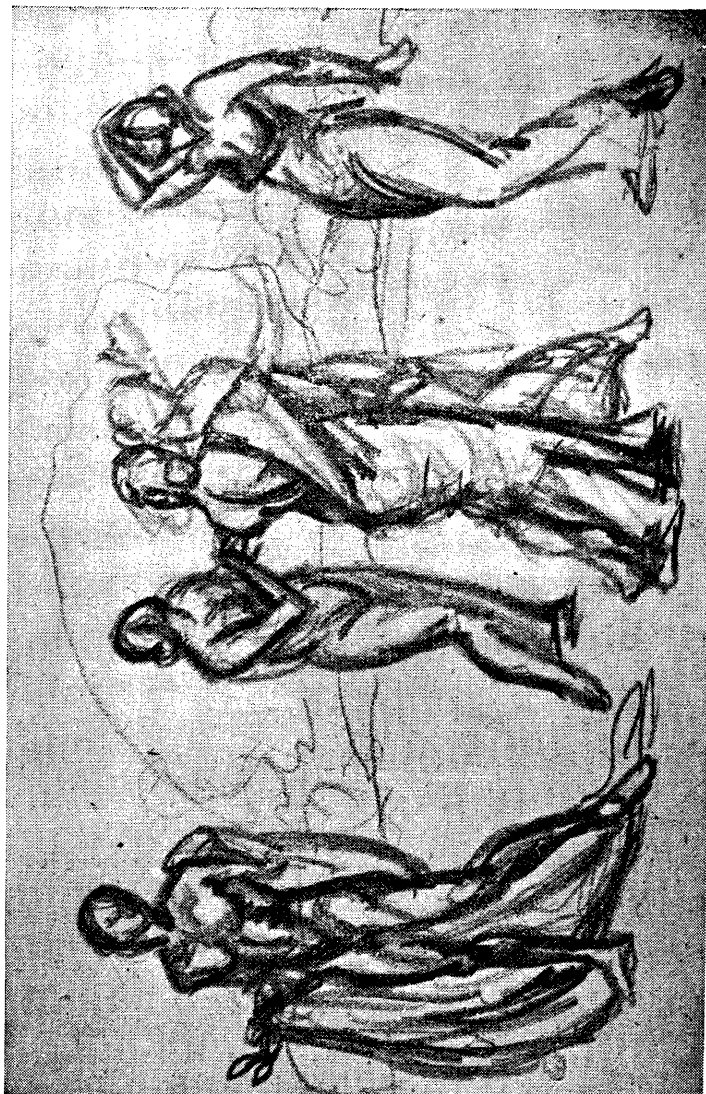
Mert könyvem tartalmának indokolatlan fumigálása, a történeti tények regénnyé való áthamisítási kísérlete és az idézett közhelyek még nem jelentik azt a becsületes és konstruktívan tanító kritikát, mely a jelen esetben különösen kötelező. A szigorú, sőt a negatív kritika is lehet konstruktív, de az, amely valótlanosságokkal operál, az még akkor is destruktív, ha jól, ügyesen, szellemesen és meggyőzően van megírva.

Kritikusom a végén arra is kioktat, úgy engem, mint az olvasót, hogy a „művészet hivatása és feladata pedig nyilvánvalóan nem az illusztrálás, hanem az ábrázolás”. Bevallom, ezt a nagyon komolyan látszó mondatot igazán nem tudom, hogyan értékesítem okulásomra. A latin eredetű „illustrare” u. i. megvalósítást jelent, az „ábrázolás” szó pedig az agyunkban felvetődött képek anyagi rögzítését akarja kifejezni. Röviden: nem értem, mennyiben illusztráltam és mennyiben nem ábrázoltam is? Én ugyanis, sem az illusztrálást nem tartom írói áruulásnak, sem pedig az ábrázolást kizárólagos írói feladatnak. A dolog úgy lesz, hogy az írónak illusztrálva kell ábrázolnia. Persze, hogy hol tettem ezt és hol nem, ezt Juhász Gézának kellett volna megmondania, de ezzel adós maradt.

Könyvemben többek között az is olvasható, hogy: félek tollam gyenge lesz a nagy feladathoz, melyet magam elé tűztem. Hát itt is meg akar fogni Juhász Gyula és tollam gyenge voltára vonatkozó önvallomásom írói impotenciám bevallásaként értelmezi. Ha meggondoljuk, hogy minden műalkotás csak a tökély bizonyos megközelítése, nem pedig maga a tökély, úgy világos, hogy Juhász ezen akciójával szintén túllőtt a célon.

Hosszú írói pályámon sokszor dicsértek és sok mindenért korhóltak is. De azt soha még senki nem vetette szememre, hogy nem tudok magyarul írni. Juhász Géza ezt is megtette. Cserébe jogom lett volna elvárni, hogy ezt ki is mutassa bírálatában, legalább egy-néhány meggyőző bizonyítékkal. De erre sem az olvasót sem engem nem méltatott a szigorú kritikás.





Vázlat

PECHÁN JÓZSEF

## Művészet és közönség

A zentai tanácskozáson nem vett részt egyetlen szakember, egyetlen festő sem. Azért is történt meg, hogy egyoldalú és elhamarkodott döntéseket hoztak. A dologhoz hozzá kell szólni, miután Zenta kulturális és közéleti dolgozóinak tanácskozásáról volt szó, és mivel egy olyan egyedülálló és most már hagyományt képező vívmányt fenyeget komoly veszély, mint amilyen a zentai művésztelep. Nem bocsátkozom elemzésbe. Csak egyetlen kérdésre szorítokozom, egy olyanra, amelynek a tanácskozáson igen nagy figyelmet szenteltek s amelyet igen kevés hozzáértéssel tárgyaltak.

A művészet és a közönség egymás közötti viszonyáról van szó. Evvel a kérdéssel kapcsolatban a tanácskozáson a következőket állapították meg:

— az emberek mind nagyobb számban alakítottak már ki magukban egy bizonyos egyéni szemléletet a festészetre vonatkozólag, alaposággal ítélik meg a képeket s a festészetet általában, igényeket támasztanak a művészettel szemben;

— a képek mindinkább elvont jelleget öltenek márpedig a festészet a jövőben nem fog a „sötét expresszionista fantazmagóriák” keretei közt mozogni;

— a képeken megérzik egy bizonyos megrekedtség (stagnáció);

— a festők között türelmetlenség uralkodik a telepen;

— a közönség öntudatosan szembeszállt az elvont festészettel és olyant követelt, amelyet megért;

— a közönség megvonta a határvonalat az olyan képek között, amelyek tetszenek neki és az olyanok között, amelyek nem váltották ki tetszését;

— a közönség rövidesen kitermeli saját kebeléből a festőket, akik majd származásuknál fogva, teljes mértékben eleget tudnak tenni a közönség ízlésének;

— ez a hangnem, ez a hatás a közönség és a festő között kölcsönös természetű;

— szó volt annak szükségéről is, hogy a művészetnek és a művészi szabadságnak „irányt szabjanak”; és arról, hogy igen könnyen létre lehet hozni a következő megegyezést a „szabad művészet” legelkeseredettebb védelmezőivel is: a festő úgy alkot, ahogy neki tetszik, a közönség (illetve a szóbanfor-

gó közönség) pedig azt a művészt fogja meghívni, aki neki tetszik; természetes hogy a közönség ízlése így majd hatalmas nyomást gyakorol a festészetre.

A tanácskozáson azonos értelmet adtak a következő kifejezéseknek: a közönség ízlése és szocialista öntudat, valamint közönség és nép, stb. Általában azt a követelést támasztják, hogy a közönség és a festészet fejlődése párhuzamosan haladjon.

Ehhez akartam hozzászólni.

A többi fentemlített tétel komoly hozzájárulást érdemel. Ki kell előbb elemezni, hol szerezhetett a mi közönségünk képzőművészeti ismereteket, ki nevelte őket s ki nyújtotta nekik az első ismereteket; hol, mennyit és mit olvashattak a festőművészetről, volt-e elég idejük és alkalmuk, hogy evvel is foglalkozzanak, hogy kiállításokat látogassanak, megtekintsenek képmásolatokat; hol szerezheték azokat be, vásárolhattak-e képeket lakásaik díszítésére, hol volt alkalmuk jó képeket látni; megtekinteni; vajjon a festészet a létminimumhoz tartozott-e, stb.

A feltett kérdésekre lesújtó válaszokat kaptunk. Röviden:

Az iskolában, feltéve ha valaki iskolába járt, nem juthatott ilyen ismeretekhez, vagy ha igen akkor igen jelentéktelen mértékben, s hogy a dolgok iróniája nagyobb legyen, ott szedhetett fel legtöbbet abból, amit előítéletnek nevezünk. A rajztanítás melléktananyag lévén, a tanulókat igen gyakran hozzá nem értő oktatók tanították. Itt az eredete és főfészke azoknak az előítéleteknek, amelyek ma döntően befolyásolják a közönség ízlését. Ugyanakkor a templomokban ahol az embernek leginkább volt alkalma képeket látni, túlsúlyban volt a giccs és kontármunka. Ugyanígy volt a burzsoázia lakásaiban is. Állami és középületekben nem voltak képek.

A könyvtárakban nem voltak ilyentárgyú könyvek anyanyelvünkön, ha most már akad is valami, de ez sem elegendő. Azaz a meglevő könyvek túlságosan szakszerűek. A könyvek magas áruk miatt nem voltak hozzáférhetőek, vagy egyszerűen nem léteztek. Képek vásárlásáról szó sem lehetett. Stb.

Ilyen körülmények közt, ha most egy ilyen előítéletekkel áthatott környezetben a festészet terén megjelenik valami újszerű, akkor az okvetlenül erős ellenállásba ütközik, olyanba, mint ami megmutatkozott a

kultur- és közéleti munkások zentai értekezletén is. És kimondottan bátorságnak kell minősíteni azt, hogy ilyen felkészültséggel rendelkező emberek birokra kelnek a művészettel, könnyen és felelőtlenül ítéleteket hoznak és demagógusok módjára terjesztik az elítéleteket.

A művészetek történetében rendszerint megmutatkoztak az ilyen jelenségek, amikor új fogalmak és a művészi kifejezés új formái jelentkeztek. Kevés az olyan igazi művész, aki már életében elismerésben részesült, míg óriási a száma azoknak a festőknek, akik a közönség ízlése után mentek, nagy elismerésben részesültek és azután végérvényesen eltűntek a színről; sok volt továbbá az olyan festő is, aki nem tudta azonnal

felfogni az újat.

Ha a képzőművészettel szemben egészséges álláspontra akarunk helyezkedni, akkor mindenekelőtt el kell vetnünk minden előítéletet. Ha kezdetben nem értjük a képeket, nem kell őket azért elvetni. A képeket is tudni kell olvasni, azoknak is megvan a maguk ábécéje. Aki írni-olvasni tud, az még nem író; aki írni-olvasni tud, nem tud okvetlenül verset, elbeszélést vagy regényt is olvasni. Mert a mű meséje nem minden, amit a szerző el akart mondani, hanem sokszor csak igen elenyésző része a szerző mondanivalójának. Lehet valamit úgy is olvasni, hogy el sem olvassuk, vagy úgy hallgatni valamit, hogy nem halljuk; nézni is lehet úgy valamit, hogy nem látjuk.

## Nyilatkozat

*A Szerbiai Képzőművészek Egyesületének Vajdasági Osztálya megismerkedett annak az összejuvetelnek az anyagával, amellyel a közéleti és kultúrmunkások a zentai művészteleppel foglalkoztak.*

*A Vajdasági Osztály úgy véli, hogy a zentai művésztelep fennállása kiemelkedő mozzanat festőművészetünk történetében. Jugoszlávia képzőművészeinek legutóbbi kongresszusán a telepet úgy ítélték meg, mint szocialista fejlődésünk haladó és jelentőségteljes vívmányát. Ezért az osztály úgy véli, hogy az említett összejuvetelen és az ott keletkezett okmányokban, amelyeket közétettek, felületesen tárgyaltak a telep munkájáról és eredményeiről, nem elegendő hozzáértéssel elemezték a képzőművészet kérdéseit és ennek folytán téves vélemény alakult ki. Tekintettel arra, hogy a tanácskozás igen nagy szerepet játszottak az előítéletek, komoly kárt okoztak a vajdasági képzőművészet fejlődésének, valamint a művészet és a nép közötti kapcsolat kiépitésének, de különösen a Zentán és más helységekből működő művésztelepeknek, úgy gondoljuk, hogy az ilyenfajta kérdéseket több felelősségtudattal kell kezelni és hogy az ilyen vitákat a képzőművészek bevonásával kellene megrendezni.*

A SZERBIAI KÉPZŐMŰVÉSEK  
EGYESÜLETÉNEK  
VAJDASÁGI OSZTÁLYA

Kiadja a Vajdasági Magyar Kultúratanács, Noviszád — Szerkesztőség és kiadóhivatal: Noviszád, ulica Narodnih Heroja 19/I. Postafiók: 160. — Telefon: 20-63. — Folyószámla: 300-T-275 a Nemzeti Bank noviszádi fiókjánál. — Előfizetési díj: Egy évre 500 din., félévre 260 din., egyes szám 50 din. — Lapzárta minden hó 10-én. Kéziratot nem őrünk meg és nem adunk vissza. — Készült a noviszádi „ZMAJ” nyomdában.



*Mondjuk el  
ismerőseinknek,  
barátainknak,*

*hogy a*

## **KÖNYVBARÁTOK KÖRE**

a jó könyvek mellett a következő kedvezményeket nyújtja:

20%-os engedményt a könyvek bolti árából;

részletfizetéses könyvbeszerzést;

ingyenes illetménykötetet;

á l l a n d ó áruhitelt;

minden könyvvásárlásnál elsőbbségi jogot.

Azonkívül minden könyvbarát díjtalanul megkapja a Testvériség-Egység könyvkiadóvállalat új könyvjegyzékét, illetve A KÖNYV-BARÁT című értesítőjét, amely egyben irodalmi tájékoztatóul is szolgál.

**A kiadónál a következő irodalmi művek kerültek sajtó alá :**

Gárdonyi Géza: Egri csillagok, regény

Ady összes versei

Török Gyula: A porban

Majtényi Mihály: Bige Jóska házassága

Herceg János: Anna búcsúja

**Megrendelhető:**

Testvériség-Egység kiadóvállalatnál, Novisád, A. Teodorovics 11

Telefon: 26-33 és 23-02 - Postatakarékszám 300-T-251



Már most  
gondoljunk  
**TÉLAPÓ ÜNNEPÉRE**

Válasszunk  
**jó ifjúsági könyveket**  
gyermekünknek, tanulóinknak  
**a TESTVÉRISÉG-EGYSÉG**  
gazdagon felszerelt raktáráról

---

**A**  
**MARXIZMUS-LENINIZMUS**  
**KÖNYVEI**

óriási segítséget nyújtanak szakszervezeti,  
közgazdasági és kultúrmunkásainknak  
feladataik könnyebb megértésére és megma-  
gyarázására.

Ezért egészítsük ki könyvtárunkat a még  
hiányzó kötetekkel.

KÖNYVBARÁTOKNAK 20% ENGEDMÉNY

Ezekon kívül még száz és száz értékes könyv közül válogathat, a haladó  
gondolat könyveiből, a jugoszláv népek irodalmából, a magyar irodalom kin-  
csestárából, a világirodalomból, kézi könyvekből, ifjúsági irodalomból, gyer-  
mekirodalomból stb.

KÉRJE DÍJTALAN ÁRJEGYZÉKÜNKET!

Megrendelhető:

Testvériség-Egység kiadóvállalatnál, Noviszád, Arsze Teodorovicsa 11  
Telefon: 26-33 és 23-02 — Postatakarékszám 300-T-251